

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

หน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด : ศึกษา
เปรียบเทียบกฎหมายของประเทศเบลเยียมและประเทศไทย

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม

เสนอต่อ

คณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กันยายน 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด ผ่านการวิเคราะห์เชิงกฎหมายเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายของประเทศเบลเยียมและประเทศไทย โดยคำถามหลักของงานวิจัย คือ ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่ยอมรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสดหรือไม่ ทั้งในกรณีที่มิมีข้อตกลงและไม่มีข้อตกลงอย่างชัดเจนเกี่ยวกับสิทธิของผู้ประกอบธุรกิจในการปฏิเสธไม่รับเงินสดสำหรับการชำระหนี้เงิน

ผลการศึกษาพบว่ากฎหมายของประเทศเบลเยียมบังคับให้ผู้ประกอบธุรกิจต้องรับชำระเงินสดจากผู้บริโภค ไม่ว่าจะเป็นธนบัตรหรือเหรียญกษาปณ์สกุลยูโร ในกรณีที่การชำระเงินสดเกิดขึ้นในระหว่างผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจอยู่ซึ่งหน้า อย่างไรก็ตาม กฎหมายได้กำหนดข้อยกเว้นเปิดช่องให้ผู้ประกอบธุรกิจไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ ถ้าหาก (1) มีข้อห้ามหรือข้อจำกัดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด (2) มีเหตุผลชั่วคราวเรื่องความปลอดภัย และ (3) มูลค่าธนบัตรไม่ได้สัดส่วนกับมูลหนี้ ในทางตรงกันข้าม ระบบกฎหมายไทยไม่มีบทบัญญัติบังคับการรับชำระหนี้ด้วยเงินสด โดยทั่วไป ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะกำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับชำระหนี้เงินจากผู้บริโภคด้วยเงินสดหากไม่มีข้อตกลงยกเว้นเอาไว้เป็นพิเศษ ฉะนั้น หากผู้บริโภคเสนอชำระหนี้ด้วยเงินสด ผู้ประกอบธุรกิจย่อมมีหน้าที่รับชำระ มิฉะนั้น อาจตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัดได้เว้นแต่จะมีมูลอันจะอ้างกฎหมายได้

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงเสนอการปรับปรุงกฎหมายไทยให้รับรองระบบบังคับรับชำระหนี้ด้วยเงินสดโดยมีข้อยกเว้นตามกฎหมายในบางกรณีเท่านั้น เหตุผลเบื้องหลังที่สำคัญมีสองประการ คือ (1) เพื่อให้หลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายที่ได้รับรองไว้อย่างชัดเจนภายใต้กฎหมายเงินตรามีผลใช้บังคับได้จริงในทางปฏิบัติ และ (2) เพื่อจัดการเลือกปฏิบัติทางอ้อมต่อผู้บริโภคที่อยู่ในกลุ่มเปราะบางทางการเงินหรือเศรษฐกิจ ข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติรวมไปถึงการปรับปรุงพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 โดยเพิ่มเติมบทบัญญัติกำหนดห้ามผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธไม่รับชำระราคาสินค้าหรือบริการด้วยเงินสดในกรณีการชำระราคาเฉพาะหน้าผู้ประกอบธุรกิจเว้นแต่จะมีมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ นอกจากนี้ บทบัญญัติที่เสนอยังกำหนดให้ข้อตกลงหรือประกาศล่วงหน้าฝ่ายเดียวที่ไม่เป็นไปตามหลักการดังกล่าวมีผลตกเป็นโมฆะ

คำสำคัญ: หลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ระบบบังคับรับชำระหนี้ด้วยเงินสด พระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542

Abstract

This research explores a legal duty of a business operator to accept cash payments from a consumer within a comparative legal analysis framework between the laws of Belgium and Thailand. The central research question addresses whether, and to what extent, a business operator is required to accept a payment in cash both in the absence of an explicit agreement and in the presence of an agreement rejecting such a payment.

Findings from the Belgian legal system demonstrate the existence of a mandatory acceptance of cash principle. Under this regime, business operators are legally obligated to accept euro-denominated banknotes and coins in face-to-face transactions, regardless of any contrary agreement. Exceptions are limited to situations involving legal restrictions such as anti-money laundering laws, safety concerns, or disproportionate denominations. Conversely, the Thai legal system has no statutory regime mandating cash acceptance. Generally, the Thai Civil and Commercial Code obligates businesses to accept cash from consumers unless there are contrary agreements. Thus, a consumer's offer to pay monetary debt in cash constitutes a valid tender. Business operators may be deemed in default if they refuse such payment without a lawful justification.

Therefore, this research study proposes a legislative reform to introduce a mandatory cash acceptance regime in the Thai legal system, accompanied by some legal exceptions. Two primary reasons support this proposal: (1) to ensure the practical enforceability of the principle of legal tender of cash under the existing currency law; and (2) to prevent indirect discrimination against financially marginalized consumers. The practical recommendation includes amending the Price of Goods and Services Act B.E. 2542 by adding a new provision explicitly prohibiting business operators from refusing cash payments for goods or services in face-to-face transactions unless there are lawful justifications. Furthermore, a proposed provision will render any pre-established term or unilateral advanced declaration to the contrary void.

Keywords: principle of legal tender of cash, mandatory acceptance of cash system, the Price of Goods and Services Act B.E. 2542

สารบัญ

	บทคัดย่อ	ก
	Abstract	ข
บทที่ 1	บทนำ	1
	1. ข้อเท็จจริงพื้นฐานสำหรับงานวิจัย	1
	2. คำถามวิจัย	3
	3 สมมติฐานของงานวิจัย	4
	4. การออกแบบงานวิจัย	5
	4.1 ระเบียบวิธีวิจัย	5
	4.2 วิธีการเก็บข้อมูลในงานวิจัย	6
	5. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	6
	6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย	7
	7. แผนโครงการวิจัย	7
บทที่ 2	แนวคิดที่ว่าด้วยเงินและหลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย	9
	1. ความนำ	9
	2. แนวคิดที่ว่าด้วยเงิน	9
	2.1 ความหมายของเงิน	9
	2.2 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการใช้เงินในประเทศเบลเยียมและไทย	12
	3. หลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย	21
	3.1 ทฤษฎีอำนาจรัฐ	21
	3.2 ทฤษฎีอื่น ๆ	23
	4. ความส่งท้าย	23
บทที่ 3	เปรียบเทียบหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดในระบบกฎหมายเบลเยียมและไทย	24
	1. ความนำ	24
	2. ระบบกฎหมายเบลเยียม	24
	2.1 หน้าที่ยอมรับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจ	25
	2.2 ข้อยกเว้นหน้าที่ยอมรับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจ	28
	3. ระบบกฎหมายไทย	31
	3.1 กรณีไม่มีข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสด	31

3.2 กรณีมีข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบการกิจปฏิสรรรับชำระหนี้ด้วยเงินสด	35
4. ศึกษาเปรียบเทียบ	39
4.1 ความเหมือนระหว่างกฎหมายของประเทศเบลเยียมและไทย	39
4.2 ความแตกต่างระหว่างกฎหมายของประเทศเบลเยียมและไทย	39
4.3 วิเคราะห์การรับเอาระบบบังคับชำระหนี้ในกฎหมายไทย	42
5. ความส่งท้าย	59
บทที่ 4 สรุปและเสนอแนะ	61
1. ความนำ	61
2. ข้อสรุป	61
3. ข้อเสนอแนะ	62
3.1 ข้อเสนอแนะเชิงหลักการ	62
3.2 ข้อเสนอแนะทางปฏิบัติ	62
4. ความส่งท้าย	63
บรรณานุกรม	64

สารบัญภาพ/ตาราง

	หน้า
แผนภูมิที่ 1 : จำนวนธุรกรรมการโอนและชำระเงินผ่านบริการพร้อมเพย์ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2560 ถึง 2567	2
ตารางที่ 1 : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการใช้เงินในประเทศเบลเยียม	14
ตารางที่ 2 : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการใช้เงินในประเทศไทย	20
ภาพที่ 1 : ประกาศไม่รับชำระเงินสด ณ สถานประกอบการ Sashimi Lovers สาขาราชบุรี	59

บทที่ 1

บทนำ

1. ข้อเท็จจริงพื้นฐานสำหรับงานวิจัย

ในระบบกฎหมายแพ่งของประเทศไทย หนี้ที่ลูกหนี้จะต้องชำระให้แก่เจ้าหนี้อาจมีลักษณะเป็น “หนี้เงิน” ดังจะเห็นได้จากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่มีบทบัญญัติมาตรา 196 และมาตรา 197 ยอมรับการมีอยู่ของหนี้เงินด้วยการวางหลักกฎหมายเกี่ยวกับการชำระหนี้เงินไว้โดยเฉพาะ หนี้เงินอาจมีบ่อเกิดมาจากสัญญาซึ่งถือเป็นหนึ่งในบ่อเกิดแห่งหนี้ที่สำคัญในทางแพ่ง¹ หากพิจารณาบรรพ 3 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เอกเทศสัญญาหลายลักษณะมีผลก่อให้เกิดหน้าที่แก่ลูกหนี้ในการชำระหนี้เงินแก่เจ้าหนี้ อาทิ ภายใต้สัญญาซื้อขายตามมาตรา 453 ผู้ซื้อมีหน้าที่ชำระราคาให้แก่ผู้ขายเพื่อตอบแทนการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ซื้อขาย โดยราคานั้นจะต้องชำระด้วยเงินเสมอ² หรือภายใต้สัญญาเช่าซื้อตามมาตรา 572 ผู้เช่าซื้อมีหน้าที่ผ่อนชำระค่าเช่าซื้อเป็นงวด ๆ โดยค่าเช่าซื้อต้องผ่อนชำระเป็นเงินเท่านั้น³ นอกจากนี้ หนี้เงินอาจมีบ่อเกิดมาจากแหล่งอื่น ๆ เช่น ความรับผิดชอบเพื่อละเมิดที่ผู้กระทำละเมิดต้องชดใช้เงินค่าเสียหายหรือหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด อาทิ หน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามกฎหมายครอบครัว⁴

ในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในการชำระหนี้เงินตามสัญญาผู้บริโภค หากพิจารณาบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน ณ ปี พ.ศ. 2567 นอกเหนือไปจากความคุ้นเคยกับการสวมหน้ากากอนามัยและการล้างมือด้วยแอลกอฮอล์เจลแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) ของผู้คนในสังคม ก็คือความคุ้นเคยเกี่ยวกับการชำระหนี้โดยไม่ใช้ “เงินสด” ไม่ว่าจะเป็นการใช้เหรียญกษาปณ์หรือธนบัตร⁵ ยกตัวอย่างในการเข้าทำสัญญาซื้อสินค้าหรือบริการจากผู้ประกอบธุรกิจ ผู้บริโภคจำนวนหนึ่งมักคุ้นชินกับ

¹ ศักดิ์ สนองชาติ, *คำอธิบายนิติกรรมและสัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 11, สำนักพิมพ์นิติบรรณการ 2557) 340; ศนันท์ภรณ์ โสทธิพันธุ์, *คำอธิบายนิติกรรม-สัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 27, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2568) 400.

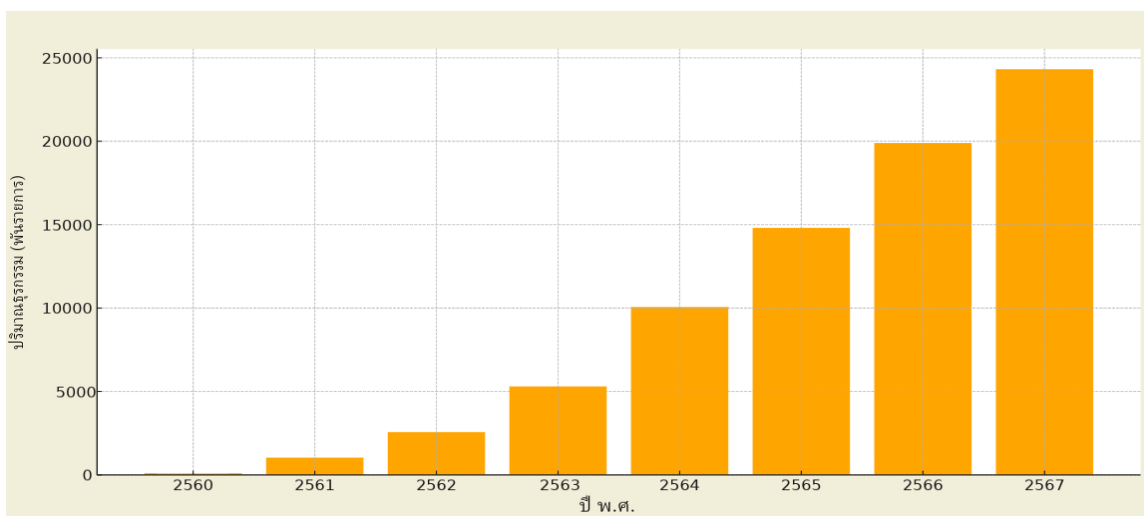
² ไพฑูริย์ เอกจริยกรและณัฐธิดา เอกจริยกร, *คำอธิบายซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้* (พิมพ์ครั้งที่ 13, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2568) 64.

³ เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม, *หลักกฎหมายสัญญาทางพาณิชย์: เช่าทรัพย์สิน เช่าซื้อ* (โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2566) 182.

⁴ ไพโรจน์ วายุภาพ, *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้* (พิมพ์ครั้งที่ 14, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2566) 85.

⁵ นอกจากเป็นสถานการณ์ในบริบทในสังคมไทยแล้ว ยังเป็นสถานการณ์ที่พบได้ในต่างประเทศอีกด้วย อาทิ ประเทศอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 (COVID-19) โปรดดู Daniel Tischer, Jamie Evans, and Sara Davies, ‘Cash’ in Martin Parker (Ed), *Life After Covid-19* (Bristol University Press, 2021) 83-93.

การมองหาสัญลักษณ์ “พร้อมเพย์ (PromptPay)” เพื่อที่จะได้หยิบอุปกรณ์สมาร์ทโฟนของตนเองขึ้นมาทำการชำระเงิน หรือสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่สื่อถึงการรับชำระเงินแบบไม่ใช้เงินสด เช่น สัญลักษณ์ e-Wallet Credit Debit ฯลฯ ชีวิตวิถีใหม่เช่นนี้นี้มีส่วนผลักดันให้สังคมไทยก้าวเข้าใกล้ “สังคมไร้เงินสด (cashless society)” กล่าวอีกนัย เป็นสังคมที่ประชาชนไม่พึ่งพาการใช้เงินสดในการชำระหนี้ที่เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากข้อมูลสถิติของธนาคารแห่งประเทศไทยซึ่งแสดงให้เห็นว่าปริมาณการทำธุรกรรมโอนและชำระเงินผ่านบริการพร้อมเพย์มีลักษณะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและอย่างมีนัยสำคัญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 จนถึงปี พ.ศ. 2567⁶

แผนภูมิที่ 1 : จำนวนธุรกรรมการโอนและชำระเงินผ่านบริการพร้อมเพย์ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2560 ถึง 2567

นอกจากการปรับตัวของผู้บริโภคแล้ว ฝั่งผู้ประกอบการก็ในฐานะผู้ขายสินค้าหรือให้บริการเองก็เริ่มปรับตัวเองให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในสังคมไร้เงินสด กล่าวคือ ในทางปฏิบัติ ผู้ประกอบการก็บางส่วนเริ่มปฏิเสธการชำระราคาสินค้าหรือบริการด้วยเงินสด ยกตัวอย่าง ร้าน Starbucks บางสาขาในประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนมาเป็น Cashless Stores คือ ไม่รับชำระราคาสินค้าด้วยเงินสด หากแต่รับชำระผ่านระบบออนไลน์แทน เช่น รับชำระผ่าน QR Code บัตรเครดิต หรือ E-Wallet เป็นต้น⁷ เช่นเดียวกับ ร้าน Hot

⁶ โปรดดูสถิติโดยละเอียดใน

https://app.bot.or.th/BTWS_STAT/statistics/ReportPage.aspx?reportID=921&language=th

⁷ สาวิตรี รินวงษ์, ‘เปิดเหตุผล ‘สตาร์บัคส์’ งดรับเงินสด คิกออฟสาขานำร่องในเมือง ย่านออฟฟิศ’ (กรุงเทพธุรกิจ, 17 พฤษภาคม 2565) <https://www.bangkokbiznews.com/business/1004749> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

Pot Buffet ก็เปลี่ยนแปลงวิธีการชำระราคาด้วยการยกเลิกการรับเงินสดเช่นกัน⁸ การปรับนโยบายเกี่ยวกับการรับชำระราคาของผู้ประกอบธุรกิจเช่นนี้นำมาสู่การตั้งข้อสงสัยโดยผู้บริโภคบางส่วนในสังคม ดังจะเห็นได้จากกระทู้คำถามหนึ่งในเว็บไซต์ Pantip.com ที่ตั้งข้อคำถามของกระทู้ว่า “ตามกฎหมายแล้ว ร้านค้าสามารถปฏิเสธการรับเงินสดได้หรือครับ”⁹

ข้อสงสัยของผู้บริโภคดังที่ยกมาข้างต้นนี้ ทำให้เกิดประเด็นปัญหาในทางกฎหมายว่า ในสัญญาระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจที่ผู้บริโภคมิหน้าที่ชำระหนี้ด้วยเงินสด หากผู้บริโภคนำ “เงินสด (cash)” ไปเสนอชำระหนี้ให้แก่ผู้ประกอบธุรกิจ ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้ประกอบธุรกิจจะปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดและเรียกร้องให้ชำระหนี้ด้วยเงินในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ให้โอนผ่านระบบพร้อมเพย์หรือจ่ายด้วยบัตรเครดิตได้หรือไม่ ในแง่ของงานวิชาการกฎหมาย ผู้วิจัยยังไม่พบการศึกษาที่ตอบคำถามนี้ในเชิงลึก นอกจากนี้ งานวิชาการที่มีอยู่ในปัจจุบันค่อนข้างเน้นการพิจารณาหน้าที่ของลูกหนี้ในการชำระหนี้เงินมากกว่าหน้าที่ของเจ้าหนี้ในการรับชำระหนี้เงิน ยกตัวอย่าง จุมพล แดงสกุล ได้เขียนบทความวิชาการเรื่อง “ลักษณะทางกฎหมายของหนี้เงิน” โดยบทความดังกล่าวพิจารณาประเด็นของหนี้เงินในบริบทของลูกหนี้เป็นหลัก อาทิ การถูกบังคับชำระหนี้ การชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัย การชำระหนี้ด้วยเงินตราที่ถูกยกเลิกไปแล้ว ลูกหนี้ไม่มีเงินพอชำระหนี้ เงินตราที่เสนอในการชำระหนี้ ฯลฯ¹⁰ แต่ประเด็นที่ว่าเจ้าหนี้มีหน้าที่ยอมรับการชำระหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ ยังไม่ปรากฏการพิจารณาแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจะนำประเด็นดังกล่าวมาพัฒนาเป็นคำถามวิจัยในหัวข้อที่ 2

2. คำถามวิจัย

จากข้อเท็จจริงพื้นฐานและการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในหัวข้อที่ 1 ผู้วิจัยตั้งคำถามหลักของวิจัย (overarching research question) เพื่อเป็นกรอบการดำเนินการวิจัย ดังนี้ “ผู้ประกอบธุรกิจในฐานะเจ้าหนี้ในมูลหนี้เงินมีหน้าที่ยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคในฐานะลูกหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่เพียงไร” จากคำถามวิจัยหลักดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยขอแบ่งออกเป็นคำถามย่อยของงานวิจัย (research sub-questions) สองคำถาม ได้แก่

⁸ เค่นออนไลน์, ‘ร้านชาบูดัง ประกาศเปลี่ยนแปลงวิธีจ่ายเงิน ‘ไม่รับเงินสด’ (Khaosod Online, 14 ธันวาคม 2566) <https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_8008493> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

⁹ <<https://pantip.com/topic/41932701>>.

¹⁰ จุมพล แดงสกุล, ‘ลักษณะทางกฎหมายของหนี้เงิน’ ใน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 60 ปี ดารารพร (โรงพิมพ์เดือนตุลา 2555) 101-118.

(1) หากไม่มีข้อตกลงปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดอย่างชัดเจน ผู้ประกอบธุรกิจ (เจ้าหนี้ในมูลหนี้เงิน) มีสิทธิปฏิเสธการชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ เพียงไร

(2) หากมีข้อตกลงปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดอย่างชัดเจน ผู้ประกอบธุรกิจ (เจ้าหนี้ในมูลหนี้เงิน) มีสิทธิปฏิเสธการชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ เพียงไร

จากคำถามหลักของงานวิจัยและคำถามย่อยข้างต้น ผู้วิจัยขอกำหนดขอบเขตของการศึกษาวิจัยเพื่อตอบคำถามดังนี้ ประการแรก ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการชำระหนี้เงินที่เกิดภายใต้สัญญาผู้บริโภคเท่านั้น โดยคำว่า “สัญญาผู้บริโภค (B2C contracts)” ให้ความหมายถึง สัญญาที่มีคู่สัญญาเป็นผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภค¹¹ โดยผู้วิจัยขอถือความหมายของผู้บริโภคอันที่เป็นยอมรับกัน คือ บุคคลที่เข้าทำสัญญาซื้อสินค้าหรือบริการจากผู้ประกอบธุรกิจเพื่อวัตถุประสงค์ในการบริโภคส่วนตัวหรือใช้สอยในครัวเรือน ต่างจากผู้ประกอบธุรกิจที่เป็นบุคคลซึ่งขายสินค้าหรือบริการเพื่อแสวงหารายได้หรือประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก¹² ฉะนั้น สิทธิหน้าที่เกี่ยวกับการชำระหนี้ภายใต้สัญญาระหว่างผู้ประกอบธุรกิจด้วยกันเอง (B2B contracts) และระหว่างผู้บริโภคด้วยกันเอง (C2C contracts) จึงอยู่นอกขอบเขตของงานวิจัย ประการที่สอง ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการชำระหนี้เงินซึ่งผู้บริโภคเป็นลูกหนี้ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้ ยกตัวอย่างผู้บริโภคเข้าทำสัญญาซื้อสินค้าจากผู้ประกอบธุรกิจ ผู้บริโภคย่อมมีหน้าที่ชำระราคาสินค้าแก่ผู้ประกอบธุรกิจตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 486 ซึ่งการชำระราคาหมายถึงการชำระเงิน¹³

3. สมมติฐานของงานวิจัย

ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานของงานวิจัยว่า ผู้ประกอบธุรกิจซึ่งเป็นเจ้าหนี้ในหนี้เงินมีหน้าที่ยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกหนี้ด้วยเงินสดซึ่งเป็นเงินตราที่กฎหมายยอมรับให้นำมาใช้ชำระหนี้ได้ เว้นแต่ผู้ประกอบธุรกิจจะมีเหตุผลอันชอบธรรมในการปฏิเสธการชำระหนี้ด้วยเงินสด ทั้งนี้เพื่อให้เงินตราใช้ได้จริงและคุ้มครองผู้บริโภคที่อ่อนแอทางเศรษฐกิจที่จำเป็นต้องพึ่งพาการใช้เงินสดในการเข้าถึงสินค้าหรือบริการ

¹¹ ดารารพร ธีระวัฒน์, *สัญญาผู้บริโภค* (โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2559) 30.

¹² นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ์, *สัญญาผู้บริโภค ข้อพิพาทผู้บริโภคและคดีผู้บริโภค* (โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2567) 64, 84.

¹³ ศันนท์ภรณ์ โสทธิพันธุ์, *คำอธิบายลักษณะซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้* (พิมพ์ครั้งที่ 9, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2564) 183; ไพฑูริย์ เอกจริยกรและณัฐนิชา เอกจริยกร (เชิงอรรถ 2) 260-261.

4. การออกแบบงานวิจัย

4.1 ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการศึกษาหลักกฎหมาย (legal-dogmatic research) กล่าวคือ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการศึกษาหลักการ กฎเกณฑ์และแนวคิดทางกฎหมายในปัจจุบันเพื่อตอบปัญหาวิจัยซึ่งเป็นปัญหาทางกฎหมายที่เฉพาะเจาะจง วิธีการเช่นนี้ได้รับการอธิบายว่าเป็นวิธีการศึกษาแบบ doctrinal research¹⁴ ในการใช้วิธีการศึกษาหลักกฎหมาย ผู้วิจัยจะศึกษาโดยใช้มุมมองภายนอก (external perspective) ผ่านการศึกษาในเชิงกฎหมายเปรียบเทียบซึ่งเป็นการศึกษาเปรียบเทียบระบบกฎหมายตั้งแต่สองระบบกฎหมายขึ้นไป แม้โดยทั่วไปจะมีคำแนะนำให้นักกฎหมายเปรียบเทียบเลือกศึกษาเปรียบเทียบระบบกฎหมายอย่างน้อยสามระบบกฎหมาย แต่กระนั้น คำแนะนำดังกล่าวก็มีใช้กฎที่ตายตัวของระเบียบวิธีวิจัยเชิงกฎหมายเปรียบเทียบ¹⁵ ด้วยเหตุนี้ เมื่อพิจารณาจากขนาดของการวิจัยและระยะเวลาของการทำวิจัย ประกอบกับความประสงค์ของผู้วิจัยในการศึกษาปัญหาทางกฎหมายในเชิงลึก ผู้วิจัยเลือกใช้การศึกษากฎหมายเชิงเปรียบเทียบระหว่างสองระบบกฎหมาย (bilateral comparative law) ซึ่งสามารถตอบโจทย์การศึกษาเปรียบเทียบในเชิงลึก โดยจะให้มุมมองทั้งในมิติที่เป็นหลักการทางกฎหมาย วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมไปถึงพัฒนาการในทางประวัติศาสตร์ของกฎหมาย ฯลฯ¹⁶

ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาหลักกฎหมายของประเทศไทยเปรียบเทียบกับหลักกฎหมายของประเทศเบลเยียม โดยเบลเยียมถือกำเนิดเมื่อมีการปฏิวัติเบลเยียม (Belgian Revolution) ในปี ค.ศ. 1830 (พ.ศ. 2373) ซึ่งปลดแอกเบลเยียมจากราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์¹⁷ เบลเยียมดำรงสถานะหนึ่งในรัฐเอกราชของภาคพื้นยุโรปนับแต่นั้น จนต่อมาได้เข้าร่วมกับประเทศเนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมนี ตะวันตก อิตาลีและลักเซมเบิร์กจัดทำสนธิสัญญากรุงโรม (Treaty of Rome) เพื่อก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community: EEC) ในปี ค.ศ. 1957 (พ.ศ. 2500) ซึ่งมีผลใช้บังคับในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1958 (พ.ศ. 2501) ต่อมาประชาคมเศรษฐกิจยุโรปได้พัฒนาตามลำดับจน

¹⁴ Jan M Smits, 'What Is Legal Doctrine?: On The Aims and Methods of Legal-Dogmatic Research' in Rob van Gestel, Hans-W Micklitz, and Edward L Rubin (eds), *Rethinking Legal Scholarship: A Transatlantic Dialogue* (Cambridge University Press 2017) 210.

¹⁵ Mathias Siems, *Comparative Law* (3rd edn, Cambridge University Press 2022) 17.

¹⁶ Jaakko Husa, *Introduction to Comparative Law* (2nd edn, Hart Publishing 2023) 113.

¹⁷ กร ชัยธีระเวท, *ประวัติศาสตร์เนเธอร์แลนด์และเบลเยียมฉบับกระชับ* (สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ 2564) 322-324.

กลายเป็นสหภาพยุโรป (European Union: EU) เบลเยียมจึงถือเป็นหนึ่งในชาติสมาชิกของสหภาพยุโรปในปัจจุบัน¹⁸

ประเทศเบลเยียมเป็นประเทศที่จัดอยู่ในตระกูลกฎหมายแบบซีวิลลอว์โดยได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเศส มีภาษาราชการสามภาษา คือ ดัตช์ ฝรั่งเศส และเยอรมัน ในแง่ระบบกฎหมายแพ่ง เบลเยียมมีประมวลกฎหมายแพ่ง (*Belgisch burgerlijk wetboek*) ใช้บังคับ นอกจากนี้ เบลเยียมถือแนวคิดการแยกกฎหมายพาณิชย์ออกจากกฎหมายแพ่ง ทำให้เบลเยียมมีประมวลกฎหมายพาณิชย์ใช้บังคับในชื่อ “ประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ (*Wetboek van economisch recht*)” ซึ่งกำกับกฎหมายหลายสาขารวมไปถึงกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคด้วย¹⁹ โดยกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคตามประมวลกฎหมายพาณิชย์ดังกล่าวจะศึกษาต่อไปในงานวิจัยนี้มีบทบัญญัติที่กำกับหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด ดังนั้น ระบบกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของเบลเยียมจึงมีความน่าสนใจในการนำมาเป็นวัตถุในการศึกษาเชิงกฎหมายเปรียบเทียบ นอกจากนี้ เนื่องจากเบลเยียมเป็นหนึ่งในชาติสมาชิกของสหภาพยุโรป ด้วยเหตุนี้ หลักการ กฎเกณฑ์ของกฎหมายยุโรป รวมไปถึงคำพิพากษาของศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรป (CJEU) จึงมีอิทธิพลต่อการออกกฎหมายภายในของเบลเยียมในระดับหนึ่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงอาจนำกฎหมายยุโรปมาศึกษาในการวิจัยนี้ด้วยเพื่อให้การศึกษาระบบกฎหมายของเบลเยียมมีความครบถ้วนสมบูรณ์

4.2 วิธีการเก็บข้อมูลในงานวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลทางเอกสาร (documentary data) ไม่ว่าจะเป็นเอกสารในรูปสื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ให้ข้อมูลปฐมภูมิ เช่น บทบัญญัติของกฎหมายลายลักษณ์อักษร คำอธิบายประกอบการพิจารณาร่างกฎหมาย คำพิพากษาของศาลที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ หรือข้อมูลทุติยภูมิ อาทิ ความเห็นในทางกฎหมายของนักกฎหมายที่ปรากฏในตำรา งานวิจัย บทความทางวิชาการ เว็บไซต์ ดังนั้น งานวิจัยนี้ไม่มีส่วนใดของการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยในมนุษย์

5. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์สามประการ ได้แก่

¹⁸ European Union, ‘Belgium’ (European Union no publishing date) <https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/belgium_en> สืบค้นเมื่อ 14 สิงหาคม 2567.

¹⁹ Eric Dirix, ‘Belgium’ in Jan M Smits, *Elgar Encyclopedia of Comparative Law: Vol.1* (Edward Elgar Publishing 2023) 171-176.

5.1 ศึกษาแนวคิดด้วยเงินและพัฒนาการในทางประวัติศาสตร์ของการใช้เงินตราในประเทศเบลเยียมและประเทศไทย รวมไปถึงแนวคิดด้วยเงินตราเป็นสิ่งที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

5.2 ศึกษาและเปรียบเทียบหลักกฎหมายในระบบกฎหมายเบลเยียมและระบบกฎหมายไทยในประเด็นหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้ในหนี้เงินในการรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด

5.3 สังเคราะห์ผลการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายเบลเยียมและกฎหมายไทยและวิเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายของประเทศไทยเพื่อกำกับหน้าที่ของเจ้าหนี้ในการรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัยที่มีอย่างน้อยสามประการ ได้แก่

6.1 ได้ทราบบทบาทของเงินและเงินตราในระบบเศรษฐกิจและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการใช้เงินในประเทศเบลเยียมและประเทศไทย

6.2 ได้ทราบหลักเบลเยียมและหลักกฎหมายไทยซึ่งสามารถนำไปใช้ประกอบการศึกษาในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายลักษณะหนี้ กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค และกฎหมายแพ่งเปรียบเทียบของสถาบันการศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนวิชาดังกล่าวในหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตหรือหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา

6.3 ได้แนวทางที่เป็นรูปธรรมเพื่อใช้ในการปรับปรุงกฎหมายของประเทศไทยให้มีความชัดเจนในเรื่องหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด

7.เค้าโครงงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้แบ่งออกเป็น 4 บท กล่าวคือ ในบทที่ 1 ผู้วิจัยได้เริ่มจากอธิบายข้อเท็จจริงอันเป็นพื้นฐานของงานวิจัย กล่าวคือ ผู้ประกอบธุรกิจซึ่งเป็นผู้ขายสินค้าหรือให้บริการเริ่มปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในสังคมไร้เงินสดด้วยการกำหนดเงื่อนไขในการชำระราคาสินค้าหรือบริการว่าไม่รับชำระด้วยเงินสด หากผู้บริโภคยอมรับเงื่อนไขดังกล่าวในขณะที่เข้าทำสัญญาซื้อสินค้าหรือบริการย่อมนำมาซึ่งคำถามหลักของงานวิจัยว่า ผู้ประกอบธุรกิจในฐานะเจ้าหนี้ในมูลหนี้เงินมีหน้าที่ยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคในฐานะลูกหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ เพียงไร? โดยบทที่ 1 ได้ออกแบบงานวิจัยโดยเลือกใช้การศึกษาเชิงกฎหมายเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายของประเทศเบลเยียมและไทยเป็นระเบียบวิธีวิจัยและเลือกใช้การเก็บข้อมูลทางเอกสารเพื่อศึกษาค้นคว้าคำตอบของคำถามในงานวิจัยและเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และได้รับประโยชน์ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น

ในบทที่ 2 ผู้วิจัยจะอธิบายความหมายของเงินจากมุมมองในทางเศรษฐศาสตร์ซึ่งแบ่งออกเป็นสามประเภท กล่าวคือ เงินทำหน้าที่หรือมีบทบาทในฐานะสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและชำระหนี้ ในฐานะเครื่องวัดมูลค่า และในฐานะเครื่องรักษามูลค่า หลังจากนั้นผู้วิจัยจะได้นำเสนอมุมมองเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพัฒนาการการใช้เงินในประเทศเบลเยียมและประเทศไทย รวมไปถึงนำเสนอเกี่ยวกับแนวคิดว่าด้วยเงินตราในฐานะสิ่งซึ่งใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) ส่วนในบทที่ 3 ผู้วิจัยจะเริ่มจำกัดขอบเขตการศึกษาค้นคว้าไปที่หน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจภายใต้ระบบกฎหมายเบลเยียมและระบบกฎหมายไทย หลังจากนั้นจะทำการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างทั้งสองระบบกฎหมายเพื่อนำไปสู่บทวิเคราะห์เกี่ยวกับการรับเอาระบบบังคับชำระเงินสดในระบบกฎหมายไทยพร้อมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ส่วนบทที่ 4 จะเป็นบทที่สรุปสิ่งที่ได้ศึกษามาและข้อเสนอแนะในงานวิจัยชิ้นนี้

บทที่ 2

แนวคิดที่ว่าด้วยเงินและหลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

1. ความนำ

ในการชำระหนี้ในมูลหนี้เงิน ไม่ว่าจะเป็นการชำระหนี้ในมูลหนี้ตามสัญญาบางประเภท เช่น การชำระราคาตามสัญญาซื้อขายหรือชำระค่าเช่าซื้อตามสัญญาเช่าซื้อ หรือมูลหนี้อื่น ๆ นอกจากสัญญา เช่น ค่าเสียหายในมูลละเมิด เบี้ยปรับที่เป็นเงินในกรณีผิดสัญญา ภาษีอากรตามกฎหมายภาษี ฯลฯ สิ่งที่ถูกหนี้จะต้องนำไปชำระแก่เจ้าหนี้จะต้องเป็น “เงิน” ซึ่งกฎหมายยอมรับว่าสามารถนำมาใช้ในการชำระหนี้ได้ ก่อนที่จะวิเคราะห์หน้าที่ของเจ้าหนี้ในการรับชำระหนี้ด้วยเงินสด (cash) ผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องอธิบายแนวคิดที่ว่าด้วยเงินและพัฒนาการในทางประวัติศาสตร์ของการใช้เงินในประเทศเบลเยียมและประเทศไทยเสียก่อน หลังจากนั้น ผู้วิจัยจะอธิบายหลักเงินตราเป็นสิ่งที่นำมาชำระหนี้ได้ตามกฎหมายของประเทศเบลเยียมและประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นพื้นฐานแนวคิดสำหรับการพิจารณาตอบคำถามวิจัยในบทต่อไป

2. แนวคิดที่ว่าด้วยเงิน

2.1 ความหมายของเงิน

สิ่งที่เรียกว่า “เงิน (money)” มักถูกนิยามผ่านบทบาท (functions of money) ซึ่งพิจารณาจากบริบทในทางเศรษฐศาสตร์¹ โดยทั่วไป เงินไม่ว่าจะปรากฏตัวในรูปแบบใดก็มีบทบาทหลัก (primary functions) อย่างน้อยสามประการ ได้แก่ บทบาทของการเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและชำระหนี้ (หัวข้อ 2.1.1) บทบาทของการเป็นเครื่องวัดมูลค่า (หัวข้อ 2.1.2) และบทบาทของการเป็นเครื่องรักษามูลค่า (หัวข้อ 2.1.3)²

2.1.1 สื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและชำระหนี้

¹ Charles Proctor, *Mann on the Legal Aspect of Money* (7th edn, Oxford University Press 2012) 9.

² Frederic S Mishkin, *The Economics of Money, Banking and Financial markets* (13th edn, Global Edition, Pearson Education Limited 2022) 98; คณิสร์ แสงโชติ, *เงิน: อดีต, ปัจจุบัน และ อนาคต* (แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม คนไทย 4.0 คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2565) 8.

บทบาทแรกของเงินเป็นบทบาทที่พบเห็นได้เป็นปกติในตลาด (markets) กล่าวคือ เงินจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและชำระหนี้ (medium of exchange and payment of debts)³ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เงินเป็นสิ่งที่บุคคลนำมาชำระตามมูลค่าของสินค้าหรือบริการเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการที่ต้องการนั้น การใช้เงินเป็นสื่อกลางจะช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการในตลาดให้มีความคล่องตัวเนื่องจากเงินจะทำหน้าที่ในการลดต้นทุนธุรกรรม (transaction cost) กล่าวคือ เวลาที่ต้องเสียไปในการทำธุรกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการ⁴

ยกตัวอย่าง ในระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าแบบดั้งเดิม (barter system) สมมติ นาย A เป็นช่างซ่อมรถยนต์ที่มีฝีมือเป็นที่ยอมรับระดับประเทศ หากนาย A อยากจะทานข้าวกะเพราหมูกรอบไข่ดาวหนึ่งจานในมือเที่ยง นาย A จะต้องใช้เวลาและความพยายามในการค้นหาว่าจะมีร้านอาหารตามสั่งแห่งใดที่ประสงค์จะแลกเปลี่ยนข้าวกะเพราหมูกรอบไข่ดาวหนึ่งจานกับการให้บริการซ่อมรถของนาย A ในท้ายที่สุด นาย A ก็อาจจะไม่ได้ทานอาหารที่ต้องการในมือเที่ยงเนื่องจากไม่มีพ่อค้าหรือแม่ค้าคนใดมีความต้องการซ่อมรถ ณ ขณะนั้น แต่ในทางกลับกัน หากในตลาดยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเงินหรือสื่อกลางที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนชำระหนี้ได้ นาย A สามารถใช้ความเชี่ยวชาญในการซ่อมรถยนต์เพื่อหาเงิน เช่นว่านั้นมาซื้อข้าวกะเพราหมูกรอบไข่ดาวโดยไม่ยากเย็นเพราะไม่ว่าจะเป็นร้านอาหารตามสั่งแห่งใดก็ย่อมยอมรับเงินที่นาย A จะนำมาแลกเปลี่ยน จะเห็นได้ว่าในกรณีหลัง ต้นทุนธุรกรรมถูกลดลงโดยบทบาทของเงินในฐานะสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน

2.1.2 เครื่องวัดมูลค่า

เงินอาจมีบทบาทประการที่สองในการเป็น “หน่วยวัดทางบัญชี (unit of account)” กล่าวคือ เป็นหน่วยวัดมูลค่าที่เป็นตัวเลขของสินค้าหรือบริการเพื่อการเปรียบเทียบและเรียงลำดับราคาของสินค้าหรือบริการนั้น ๆ⁵ ยกตัวอย่างสมมติ นาย A ประกอบอาชีพทำสวนลำไย หากนาย A ต้องการข้าวสารของนาย B ซึ่งประกอบอาชีพทำนาจำนวนหนึ่งกระสอบ นาย A จะต้องนำลำไยของตนไปขอแลกเปลี่ยนข้าวสารของนาย B ในเบื้องต้น นาย A อาจไม่ได้ข้าวสารเนื่องจากนาย B ไม่ต้องการทานลำไยในเวลานั้น แต่หากนาย B ยอมรับ ทั้งคู่จะต้องใช้เวลาเจรจาเพื่อตกลงกันว่า นาย A ต้องใช้ลำไยเท่าใดในการแลกเปลี่ยนกับข้าวสารหนึ่งกระสอบ อาทิ นาย A ต้องใช้ลำไย 10 กิโลกรัมเพื่อแลกข้าวสารของนาย B หนึ่งกระสอบ

³ Phanor J Eder, ‘Legal Theories of Money’ (1934-1935) 20(1) Cornell Law Quarterly 52, 55; คณิศร์ แสงโชติ, เพิ่งอ้าง 9-10.

⁴ Frederic S Mishkin (เชิงอรรถ 2) 98.

⁵ Phanor J Eder (เชิงอรรถ 3) 8-9.

ในทางกลับกัน เมื่อเงินสามารถเข้ามาแทนที่หน่วยวัดในการแลกเปลี่ยนระหว่างนาย A และนาย B ได้ นาย B อาจประเมินมูลค่าข้าวสารหนึ่งกระสอบเท่ากับเงิน 1,000 บาท และนาย A อาจประเมินมูลค่าลำไยของตนเท่ากับเงิน 100 บาทต่อลำไยหนึ่งกิโลกรัม ในกรณีนี้ นาย A สามารถนำลำไย 10 กิโลกรัมไปขายให้กับผู้ที่ต้องการเพื่อนำเงิน 1,000 บาทมาซื้อข้าวสารของนาย B โดยไม่ต้องเจรจาต่อรองเกี่ยวกับการเทียบมูลค่ากันอีก ฉะนั้น บทบาทที่สองของเงินจึงช่วยลดต้นทุนธุรกรรมและทำให้การแลกเปลี่ยนมีความคล่องตัวมากขึ้นเช่นเดียวกันเพราะบุคคลผู้ค้าขายไม่จำเป็นต้องเสียเวลาเทียบมูลค่าของสินค้าและบริการซึ่งจะต้องใช้เวลาและความพยายามอย่างมากเนื่องจากสินค้าและบริการที่มีอยู่ในปัจจุบันมีจำนวนมหาศาล ยกตัวอย่าง หากนาย A ประกอบอาชีพขายลำไย นาย A จะต้องใช้เวลาในการสร้างตารางเทียบมูลค่าว่าลำไย 1 กิโลกรัมเทียบได้กับไข่ไก่กี่ฟอง รองเท้ายี่ห้อ รองเท้ากี่คู่ หนังสือกี่เล่ม บริการตัดผมกี่นาที ฯลฯ นาย A จะต้องทำเช่นนี้กับสินค้าและบริการอื่น ๆ ในตลาดอันซึ่งทำให้นาย A ต้องเสียเวลาที่ควรจะได้ใช้ในการดูแลและเพิ่มผลผลิตลำไยของตนเอง

2.1.3 เครื่องรักษามูลค่า

บทบาทที่สามของเงิน คือ เป็นเครื่องรักษามูลค่า (store of value) กล่าวอีกนัย เงินเป็นคลัง (repository) สำหรับเก็บรักษากำลังซื้อ (purchasing power) ซึ่งมาจากรายได้ ณ ช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งจนกว่ารายได้นั้นจะถูกใช้สอยออกไป⁶ บทบาทของเงินในแง่ที่สำคัญอย่างเพราะบุคคลทั่วไปไม่อาจใช้สอยเงินจนหมดในทันทีหลังจากได้รับมา ยกตัวอย่างข้างต้น หากนาย A ได้เงินมาจากการขายลำไย 1 แส่นบาท หรือนาย B ได้เงินจากการขายข้าวสาร 1 แส่นบาท นาย A และนาย B อาจจะมีความสะดวกจะใช้จ่ายเงินออกไปเพียง 5 หมื่นบาท และเลือกที่จะนำเงินส่วนที่เหลือไปเก็บรักษาไว้ โดยเงินจัดเป็นสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่องสูง (liquid asset) เพราะนำมาใช้สอยเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนได้ทันที⁷ อีกทั้ง เงินย่อมไม่เสื่อมมูลค่าไปเพราะเหตุไม่ได้นำมาใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน⁸ ในทางกลับกัน หากนาย A หรือนาย B เลือกซื้อสินทรัพย์ที่มีคุณค่าในตัวเอง (intrinsic value) เพื่อรักษามูลค่าเงินที่ตนมีเหลือ เช่น ซื้อทองคำรูปพรรณ 1 เส้น หากต่อมานาย A หรือนาย B ต้องการใช้เงินสดเพื่อซื้อสินค้าหรือบริการใด ๆ ทั้งคู่จะต้องนำทองคำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินก่อนจึงจะมีเงินไปใช้สอยได้ กรณีนี้จะเห็นได้ว่า ต้นทุนธุรกรรมมีเพิ่มขึ้นเพราะนาย A หรือนาย B อาจต้องเสียค่าเดินทางหรือเสียค่าธรรมเนียมในการแลกเปลี่ยน รวมไปถึงอาจจะต้องแบกรับความเสี่ยงหากสินทรัพย์มีมูลค่าลดลงจากเวลาที่ซื้อ อาทิ ซื้อทองคำมาในราคา 50,000 บาท แต่เวลาที่นำออกขาย ทองคำอาจมีมูลค่า 48,000 บาทเท่านั้น

⁶ Frederic S Mishkin (เชิงอรรถ 2) 100.

⁷ เฟิงอ้าง 100.

⁸ Charles Proctor (เชิงอรรถ 1) 35.

2.2. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการใช้เงินในประเทศเบลเยียมและไทย

การใช้เงินเป็นเครื่องวัดมูลค่าและเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนหรือชำระหนี้มีปรากฏมาตั้งแต่โบราณ ยกตัวอย่างอาณาจักรโรมันปรากฏการใช้เงินในรูปของเหรียญกษาปณ์มาตั้งแต่ราว ๆ 450 ปีก่อนคริสตกาล⁹ โดยเหรียญกษาปณ์มักทำมาจากทองคำ เงินและโลหะอื่น ๆ อาทิ ทองแดง ภายใต้กฎหมายโรมัน เงินตราแต่ละชนิดเป็นทรัพย์สินที่มีรูปร่างซึ่งอาจโอนกรรมสิทธิ์กันได้และเป็นสิ่งกมทรัพย์ (fungible things) ที่ทดแทนกันได้หากมีมูลค่าเทียบเท่ากัน อาทิ เงินตราที่ทำจากเงินอาจทดแทนด้วยเงินตราที่ทำจากทองคำซึ่งมีมูลค่าเดียวกัน¹⁰ ด้วยเหตุนี้ จึงมีความน่าสนใจว่า การใช้เงินสำหรับการแลกเปลี่ยนและการชำระหนี้ในประเทศเบลเยียมและประเทศไทยมีความเป็นมาอย่างไร

ดังนั้น ในหัวข้อที่ 2.2 นี้ ผู้วิจัยจะเริ่มจากการนำเสนอพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการใช้เงินของประเทศเบลเยียมในหัวข้อที่ 2.2.1 โดยผู้วิจัยจะแบ่งช่วงเวลาสำหรับการสำรวจออกเป็นสองช่วงเวลา คือ ช่วงเวลานับตั้งแต่ก่อตั้งประเทศเบลเยียมจนถึงก่อนยอมรับเงินสกุลยูโรและช่วงเวลาตั้งแต่ใช้เงินสกุลยูโรเป็นต้นไป หลังจากนั้นจะนำเสนอในส่วนพัฒนาการของประเทศไทยในหัวข้อที่ 2.2.2 โดยถือตามการแบ่งยุคประวัติศาสตร์กฎหมายไทยซึ่งแบ่งออกเป็นสองยุค คือ ยุคกฎหมายก่อนสมัยใหม่ (pre-modern law) และยุคกฎหมายสมัยใหม่ (modern law) ซึ่งนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์¹¹

2.2.1 ประเทศเบลเยียม

2.2.1.1 ช่วงเวลาตั้งแต่ก่อตั้งประเทศจนถึงก่อนประกาศใช้เงินสกุลยูโร

ในปัจจุบัน ประเทศเบลเยียมเป็นรัฐเอกราชซึ่งมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์อยู่ทางด้านตะวันตกของทวีปยุโรป มีพรมแดนติดกับประเทศเนเธอร์แลนด์ เยอรมนี ลักเซมเบิร์กและฝรั่งเศส¹² โดยก่อนที่เบลเยียมจะได้รับเอกราชนั้น ชุมชนในพื้นที่ดังกล่าวมีการใช้เงินตราอยู่เป็นปกติ อาทิ มีการใช้เหรียญกษาปณ์ทองคำ

⁹ Benjamin Geva, 'From Commodity to Currency in Ancient History – O Commerce, Tyranny, and the Modern Law of Money' (1987) 25(1) Osgoode Hall Law Journal 115, 133.

¹⁰ Thoman Rüfner, 'Money in the Roman Law Texts' in David Fox and Wolfgang Ernst (Eds), *Money in the Western Legal Tradition: Middle Ages to Bretton Woods* (Oxford University Press, 2016) 93-109.

¹¹ แสวง บุญเฉลิมวิภาสและอดิรุจ ตันบุญเจริญ, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 19, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2563) 51-52.

¹² 'Geographical description of Belgium' (belgium.be no publishing date)

<https://www.belgium.be/en/about_belgium/country/geography> สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2568.

และเงินในสมัยของ Filips de Goede ผู้ปกครองในปี ค.ศ. 1434 (พ.ศ. 1977)¹³ ต่อมาเมื่อเบลเยียมได้รับสถานะเป็นรัฐเอกราชหลังจากการปฏิวัติเบลเยียม (Belgian Revolution) ในปี ค.ศ. 1830 (พ.ศ. 2373) ซึ่งปลดแอกเบลเยียมจากราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์¹⁴ ผลที่ตามมาของการปฏิวัติเบลเยียมในปี ค.ศ. 1830 (พ.ศ. 2373) ประการหนึ่งก็คือ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญของเบลเยียม (*Belgische Grondwet*) ในปี ค.ศ. 1831 (พ.ศ. 2374) โดยมาตรา 74 ของรัฐธรรมนูญของเบลเยียมฉบับประกาศใช้ครั้งแรกให้อำนาจกษัตริย์ในฐานะประมุขของรัฐในการสร้างเงินตราภายใต้บังคับของกฎหมาย¹⁵

ในอีกหนึ่งปีต่อมาหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญของเบลเยียม ประเทศเบลเยียมประกาศใช้กฎหมายซึ่งกำหนดให้ “ฟรังก์เบลเยียม (Belgian franc)” เป็นสกุลเงินตราของประเทศ¹⁶ ในระยะเริ่มแรก เงินฟรังก์เบลเยียมผลิตออกมาในรูปของเหรียญกษาปณ์ในระบบ Bimetallism ซึ่งใช้เงินและทองคำเป็นมาตรฐานต่อหน่วย เวลาต่อมาจึงเริ่มผลิตโดยใช้ทองแดงผสมนิกเกิล¹⁷ ในส่วนของธนบัตรหรือเงินกระดาษ มีข้อสังเกตว่า เดิมธนบัตรมีการนำมาใช้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจน้อยและออกโดยธนาคารเอกชนหลายแห่ง ต่อมาในปี ค.ศ. 1848 (พ.ศ. 2391) กฎหมายได้กำหนดให้ธนบัตรที่ออกโดย *Société Générale* และธนาคารแห่งเบลเยียม (Bank of Belgium) เท่านั้นที่เป็นเงินตราซึ่งใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender)¹⁸ ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย (National Bank of

¹³ Catherine Dauvister, ‘The road to the euro’ (National Bank of Belgium, 17 February 2021)

<<https://museum.nbb.be/en/resources/road-euro>> สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2568

¹⁴ กร ชัยธีระเวท, *ประวัติศาสตร์เนเธอร์แลนด์และเบลเยียมฉบับกระชับ* (สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ 2564) 322-324.

¹⁵ Constitute, ‘Belgium 1831’ (Constitute no publishing date)

<https://www.constituteproject.org/constitution/Belgium_1831> สืบค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2567.

¹⁶ National Bank of Belgium, ‘A brief history of banknotes and coins’ (National Bank of Belgium no publishing date) <<https://www.nbb.be/en/notes-and-coins/belgian-currency/brief-history-belgian-banknotes-and-coins>> สืบค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2567.

¹⁷ National Bank of Belgium, ‘1830-1914: a young nation’s coins and notes’ (National Bank of Belgium no publishing date) <<https://www.nbb.be/en/notes-and-coins/belgian-currency/history-belgian-franc/1830-1914-young-nations-coins-and-notes>> สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2568.

¹⁸ National Bank of Belgium, ‘1830-1914: a young nation’s coins and notes’ (National Bank of Belgium no publishing date) <<https://www.nbb.be/en/notes-and-coins/belgian-currency/history-belgian-franc/1830-1914-young-nations-coins-and-notes>> สืบค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2567.

Belgium) ในปี ค.ศ. 1873 (พ.ศ. 2416) กฎหมายกำหนดให้เฉพาะธนบัตรที่ออกโดยธนาคารแห่งนี้นี่เท่านั้นที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย¹⁹

2.2.1.2 ช่วงเวลาหลังประกาศใช้เงินสกุลยูโร

ประเทศเบลเยียมได้เข้าร่วมกับประเทศเนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมนี ตะวันตก อิตาลี และ ลักเซมเบิร์กจัดทำสนธิสัญญากรุงโรม (Treaty of Rome) เพื่อก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community: EEC) ในปี ค.ศ. 1957 (พ.ศ. 2500) ซึ่งได้พัฒนาตามลำดับจนเกิดเป็นสหภาพยุโรป (European Union: EU) ที่ดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน สหภาพยุโรปมีการประกาศใช้เงินสกุลยูโร (Euro) เป็นสกุลเงินเดียวสำหรับ EU ซึ่งนับว่าเป็นผลสำเร็จในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2002 (พ.ศ. 2545) เมื่อมีการผลิตเหรียญกษาปณ์และธนบัตรยูโรหมุนเวียนใช้งานใน 12 ชาติสมาชิก EU²⁰ หลังจากประเทศเบลเยียมรับรองการใช้เงินสกุลยูโรในปี ค.ศ. 1999 (พ.ศ. 2542) และต่อมาได้มีการหมุนเวียนเหรียญกษาปณ์และธนบัตรสกุลยูโรตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2002 (พ.ศ. 2545) เงินสกุลฟรังก์เบลเยียมจึงมีสถานะเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายในเบลเยียมได้เฉพาะช่วงเปลี่ยนผ่าน (transitional period) ซึ่งสิ้นสุดลงในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2002 (พ.ศ. 2545) หลังจากนั้นเป็นต้นมา เงินสกุลยูโรถือเป็นเงินตราที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายในประเทศเบลเยียม²¹

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยขอสรุปพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการใช้เงินในประเทศเบลเยียมดังนี้

ช่วงเวลา	เหตุการณ์
ก่อน ค.ศ. 1830	มีการใช้เงินตรามาตั้งแต่อดีต อาทิ การใช้เหรียญกษาปณ์ทองคำและเงินในสมัยของ <i>Filips de Goede</i> ปี ค.ศ. 1434
ค.ศ. 1830	การปฏิวัติเบลเยียมทำให้เบลเยียมแยกตัวจากราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ กลายเป็นรัฐเอกราชที่สามารถกำหนดระบบเงินตราได้เอง

¹⁹ National Bank of Belgium, 'Chronological summary of the history of the Belgian franc' (National Bank of Belgium no publishing date) <<https://www.nbb.be/en/notes-and-coins/belgian-currency/history-belgian-franc/chronological-summary-history-belgian-franc>> สืบค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2567.

²⁰ Fabian Amtenbrink and Hans Vedder, *European Union Law: A Textbook* (Eleven International Publishing 2021) 581.

²¹ Paul Craig and Gr  nne de Búrca, *EU Law: Text, Cases, and Materials* (7th edn, Oxford University Press 2020) 729.

ค.ศ. 1831	รัฐธรรมนูญฉบับแรกของเบลเยียมให้อำนาจกษัตริย์ในการผลิตเงินตราตามกฎหมายซึ่งเป็นการวางรากฐานระบบเงินตราแห่งรัฐ
ค.ศ. 1832	ใช้เงินฟรังก์เบลเยียมเป็นสกุลเงินทางการและใช้ระบบ Bimetallism โดยกำหนดมาตรฐานต่อหน่วยเป็นทองคำและเงิน
ค.ศ. 1848	ธนบัตรจาก <i>Société Générale</i> และ Bank of Belgium เริ่มได้รับการยอมรับให้ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย เป็นจุดเริ่มของการยอมรับเงินกระดาษ
ค.ศ. 1873	ธนาคารแห่งชาติเบลเยียม (National Bank of Belgium) ถูกจัดตั้งขึ้น และกฎหมายรับรองเฉพาะธนบัตรจากธนาคารนี้ให้ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย
ค.ศ. 1999	เบลเยียมรับรองการใช้สกุลเงินยูโรหลังเข้าร่วมสหภาพยุโรป
ค.ศ. 2002	เริ่มหมุนเวียนธนบัตรและเหรียญยูโรตั้งแต่ 1 ม.ค. 2002 โดยยุติสถานะของเงินฟรังก์เบลเยียมในการเป็น legal tender ตั้งแต่ 28 ก.พ. 2002

ตารางที่ 1 : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการใช้เงินในประเทศเบลเยียม

2.2.2 ประเทศไทย

2.2.2.1 ยุคกฎหมายก่อนสมัยใหม่

พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยปัจจุบันปรากฏหลักฐานของการรวมกลุ่มมนุษย์เป็นชุมชนมายาวนานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่าง มีหลักฐานของการอยู่กันเป็นชุมชนที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี เมื่อประมาณ 4,300 ปีมาแล้ว²² โดยหลักฐานทางโบราณคดีชี้ให้เห็นว่าอาณาจักรโบราณหลายแห่งซึ่งเคยสถาปนาขึ้นในพื้นที่ของประเทศไทยมีการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนในการค้าขายและการชำระหนี้ตามกฎหมาย

ราว ๆ พุทธศตวรรษที่ 6-11 อาณาจักรพุนนังซึ่งกล่าวกันว่ามีศูนย์กลางอยู่บริเวณราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา²³ ได้ปรากฏการใช้เหรียญโลหะเป็นสื่อกลางในการค้าขาย²⁴ ต่อมาราว ๆ พุทธศตวรรษที่ 11-16 อาณาจักรทวารวดีซึ่งน่าจะมีศูนย์กลางบริเวณอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดนครปฐม หรือราชบุรี²⁵ ปรากฏการใช้เหรียญโลหะหลายรูปแบบ เช่น เหรียญรูปสังข์ใหญ่ รูปสังข์เล็ก รูปกระต่ายบน

²² ธิดา สาระยา, *อารยธรรมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 3, สำนักพิมพ์เมืองโบราณ 2552) 130.

²³ ดนัย ไชยโยธา, *พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย เล่ม 1* (สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ 2543) 27.

²⁴ สำนักบริหารเงินตรา กรมธนารักษ์, *วิวัฒนาการเงินตราไทย* (บริษัท ดาวฤกษ์ จำกัด 2545) 12.

²⁵ ดนัย ไชยโยธา, *พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย เล่ม 1* (เชิงอรรถ 23) 31.

ดอกบัว และรูปแพะ เป็นเงินตราในการแลกเปลี่ยนค้าขาย²⁶ ในอาณาจักรละโว้ซึ่งเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก บริเวณภาคกลางตอนบนจนถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือบางส่วนราว ๆ พุทธศตวรรษที่ 17²⁷ มีการขุดค้นพบเหรียญเงินที่มีอักษรที่อ่านว่า “ลว” และ “ปุระ” หมายถึงเมืองละโว้²⁸ โดยเข้าใจว่า น่าจะใช้ในการค้าขายแลกเปลี่ยนเช่นเดียวกัน

เมื่ออาณาจักรสุโขทัยได้สถาปนาขึ้นนับตั้งแต่การเสวยราชย์ของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ในปี พ.ศ. 1792²⁹ หลักศิลาจารึกอันเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงกฎหมายในสมัยนั้นปรากฏการให้เสรีภาพในการค้าขายแก่ผู้คนในสังคม³⁰ ดังจารึกตอนหนึ่งของศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ. 1835 ซึ่งถอดความเป็นภาษาปัจจุบันว่า “...เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจอบในไพร่ ลูท่างเพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้าง ค้า ใครจักใคร่ค้าม้า ค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทอง ค้า...”³¹ ในสมัยสุโขทัย มีการกล่าวว่า หากเป็นการค้าขายเล็กน้อยมักทำโดยการแลกเปลี่ยนด้วยพืชผัก ข้าว หรือสิ่งของจากจีน³² แต่หากเป็นการค้าขนาดใหญ่มักชำระหนี้ด้วยเงินโลหะที่เรียกว่า เงินพดด้วง³³ ในสมัยสุโขทัย เงินพดด้วงได้รับการสันนิษฐานว่าริเริ่มนำมาใช้โดยพ่อขุนรามคำแหง³⁴ โดยเงินพดด้วงที่ใช้ในการชำระหนี้การค้ามักทำให้มีขนาดใหญ่และหนักประมาณหนึ่งกิโลกรัม³⁵ แต่มีข้อสังเกตว่า การผลิตเงินพดด้วงไม่ได้ถูกผูกขาดโดยกษัตริย์ ด้วยเหตุนี้ เจ้าเมืองขึ้นหรือพ่อค้าประชาชนสามารถผลิตเงินขึ้นใช้เองได้³⁶ นอกจากเงินพดด้วงแล้ว อาณาจักรสุโขทัยยังมีการใช้เงินตัด³⁷ และเงินเบี้ย เช่น เบี้ยโพล่ง เบี้ยแก้ว เบี้ยจั่น ฯลฯ³⁸

²⁶ สำนักบริหารเงินตรา กรมธนารักษ์ (เชิงอรรถ 24) 14.

²⁷ ดนัย ไชโยธธา, พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย เล่ม 1 (เชิงอรรถ 23) 41.

²⁸ สำนักบริหารเงินตรา กรมธนารักษ์ (เชิงอรรถ 24) 20.

²⁹ ธิดา สาระยา (เชิงอรรถ 22) 274.

³⁰ หลวงสุทิวาทนฤพุมิ, คำบรรยายประวัติศาสตร์กฎหมาย (พิมพ์ครั้งที่ 7, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2517) 36.

³¹ กรมศิลปากร, ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย (กรมศิลปากร 2548) 40.

³² สดับ ธีระบุตร, เงินพดด้วง (โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ 2535) 4.

³³ นวรัตน์ เลเชกุล, พดด้วงและเบี้ยหอยในระบบเงินตราไทย (สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2555) 1.

³⁴ สดับ ธีระบุตร (เชิงอรรถ 32) 5.

³⁵ นวรัตน์ เลเชกุล (เชิงอรรถ 33) 21, 23.

³⁶ สดับ ธีระบุตร (เชิงอรรถ 32) 9.

³⁷ นวรัตน์ เลเชกุล (เชิงอรรถ 33) 24.

³⁸ ดนัย ไชโยธธา, พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย เล่ม 1 (เชิงอรรถ 23) 91.

ในการแลกเปลี่ยนหรือชำระหนี้การค้าด้วย³⁹ ส่วนอาณาจักรล้านนาซึ่งถูกสร้างโดยพญามังรายประมาณปี พ.ศ. 1839⁴⁰ เงินตราที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนและชำระค่าปรับตามกฎหมาย⁴¹ มีทั้งเงินตราที่ผลิตขึ้นมาเอง และรับมาจากดินแดนอื่น⁴² เช่น หอยเบี้ย เงินปลา เงินม้า เงินเจียง เงินดอกไม้ เงินธอกหอยโข่ง เงินปาก หมู เงินแถบ ฯลฯ หากเปรียบเทียบกับอาณาจักรสุโขทัยแล้ว มีข้อสังเกตว่า การผลิตเงินขึ้นมาใช้ใน อาณาจักรล้านนาเป็นอำนาจผูกขาดโดยกษัตริย์ผู้ปกครอง ดังจะเห็นได้จากกฎหมายพระเจ้ามังรายได้ กำหนดให้การปลอมแปลงเงินและการใช้เงินปลอมโดยรู้ว่าเป็นเงินปลอมมีโทษถึงตาย⁴³

ในสมัยอาณาจักรอยุธยาซึ่งสถาปนาโดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ราว ๆ ปี พ.ศ. 1893⁴⁴ กษัตริย์ ผู้ปกครองจะผูกขาดการทำเงินตราทั้งหมด⁴⁵ กล่าวคือ กฎหมายในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 1903 กำหนดห้ามมิให้เจ้าเมืองขึ้นหรือราษฎรผลิตเงินขึ้นมาเอง⁴⁶ ฉะนั้น กฎหมายจึงกำหนดโทษ สำหรับผู้ที่ปลอมแปลงเงินตราที่ค่อนข้างรุนแรง เห็นได้จากประกาศรัชกาลที่ 4 ว่าด้วยคนทำเงินแดง ลง วันอังคาร เดือนอ้าย แรมค่ำ 1 ปีเถาะสัปตศก (พุทธศก 2398) ความว่าตามพระราชกำหนดเก่า คนที่ทำ เงินแดงปลอมใช้สอยปะปนกับเงินดี ต้องพระราชอาญา 60 ที และให้ตัดมือเสียนำไปจำคุกไว้จนตาย ต่อมายกเลิกโทษตัดมือแล้วให้จำคุก 9 ปี 10 ปีแล้วปล่อยตัวออกมา แต่เมื่อมีการทำเงินปลอมมากขึ้นก็นำ โทษตัดมือและจำคุกจนตายกลับมาใช้ใหม่⁴⁷ ในอาณาจักรอยุธยา เงินตราที่ใช้อย่างคงเป็นเงินพดด้วงที่ ประทับตราจักรและตราประจำรัชกาล เงินตัด เงินเบี้ย⁴⁸ รวมถึงเงินไฟ กล้าและปะกำ⁴⁹ โดยเงินเบี้ยนั้น

³⁹ กรมศิลปากร, *เหรียญกระษาปณ์ในประเทศไทย* (โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ 2517) 2.

⁴⁰ สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา* (พิมพ์ครั้งที่ 13, สำนักพิมพ์อมรินทร์ 2566) 120.

⁴¹ ยกตัวอย่าง กฎหมายของพระเจ้าน่านได้กำหนดค่าปรับเป็นเงินแถบในกรณีที่ช้างม้าวัวควายเข้าไปทำลายไร่นาของ ผู้อื่นจนเสียหาย โปรดดู สุนทร คำยอด, ‘เงินแถบ : เงินตรา ประวัติศาสตร์ อำนาจ และพิธีกรรม’ (2563) 14(1) วารสาร ช่วงฝน 112, 115, 123.

⁴² ยกตัวอย่าง เงินรูปีอินเดียซึ่งเริ่มเข้ามาใช้ในล้านนาราว ๆ ปี พ.ศ. 2369 โปรดดู อภิรัฐ คำวัง, ‘เงินรูปีอินเดียใน ประวัติศาสตร์ล้านนา’ (2556) 9(1) วารสารสังคมศาสตร์ 9, 21-39.

⁴³ ประเสริฐ ญ นคร, *มังรายศาสตร์* (โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ 2514) 50.

⁴⁴ ดนัย ไชโยธธา, *พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย เล่ม 1* (เชิงอรรถ 23) 148.

⁴⁵ เพิ่งอ้าง 329.

⁴⁶ สดับ ธีระบุตร (เชิงอรรถ 32) 9, 32.

⁴⁷ ดุ้ย เหล่าสุนทร, *เหรียญกษาปณ์เมืองไทยและกระดาษเงิน* (ประเสริฐการพิมพ์ 2515) 1-2.

⁴⁸ นวรัตน์ เลชะกุล (เชิงอรรถ 33) 1, 24.

⁴⁹ ดนัย ไชโยธธา, *พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย เล่ม 1* (เชิงอรรถ 23) 329.

มักนำมาใช้เป็นเงินปลีก เงินค่าปรับไหม เงินค่าภาษีอากร⁵⁰ ในบางช่วงที่เงินเบี้ยขาดแคลน วังหลวงจะทำปะกับดินเผาและเงินพดด้วงดินเผาขึ้นมาใช้แทนเงินเบี้ย⁵¹

ส่วนในสมัยกรุงธนบุรีต่อมาจนถึงช่วงต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งสถาปนาโดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ในปี พ.ศ. 2325⁵² กษัตริย์ผู้ปกครองยังคงผูกขาดการผลิตเงินตรา⁵³ โดยเงินพดด้วงเป็นเงินตราไปจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์⁵⁴ นอกจากนี้ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยังปรากฏการใช้ปีกระเบื้อง ปีแก้ว และปีโลหะเป็นเงินยอยในยามขาดแคลนเงินยอยอีกด้วย⁵⁵

2.2.2.2 ยุคกฎหมายสมัยใหม่

เมื่อการค้าพาณิชย์กับต่างประเทศได้ขยายตัวมาก โดยเฉพาะหลังจากสยามทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีกับอังกฤษในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2398 ความต้องการเงินพดด้วงมีมากกว่ากำลังการผลิตของรัฐบาลเนื่องจากต่างชาติต้องนำเงินตรามาแลกเปลี่ยนเป็นเงินพดด้วงเพื่อใช้ในการซื้อขายสินค้าในราชอาณาจักร⁵⁶ รัชกาลที่ 4 จึงเริ่มอนุญาตให้ใช้เหรียญกษาปณ์ของต่างประเทศในการใช้ซื้อขายสินค้าในราชอาณาจักรได้ จนในเวลาต่อมาทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งโรงผลิตเหรียญกษาปณ์ตามอย่างสากลแทนเงินพดด้วงในปี พ.ศ. 2403 ในท้ายที่สุด เงินพดด้วงถูกประกาศให้เลิกใช้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) หลังจากใช้พดด้วงเป็นเงินตราของไทยมากกว่า 600 ปี⁵⁷ และเมื่อพิจารณาตามพระราชบัญญัติเงินตรา ร.ศ. 122 ประกอบพระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. 127 เงินตราที่ชอบด้วยกฎหมายในสมัยรัชกาลที่ 5 ต้องเป็นเหรียญกษาปณ์ที่จัดทำโดยโรงกษาปณ์ อีกทั้ง

⁵⁰ จำรูญ มณีวัต, 'เงินเก่า' ใน *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายประหัด กลั่นกรอง* (ปากเกร็ด:การพิมพ์ 2521) 17-19

⁵¹ นวรัตน์ เลเชกุล (เชิงอรรถ 33) 32, 34.

⁵² ดนัย ไชโยธา, *พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย เล่ม 2* (สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ 2544) 37.

⁵³ สดับ ธีระบุตร (เชิงอรรถ 32) 10.

⁵⁴ ตัญ หล้าสุนทร (เชิงอรรถ 47) 1-2; กรมศิลปากร, *เหรียญกษาปณ์ในประเทศไทย* (เชิงอรรถ 39) 32-42; สดับ ธีระบุตร, *เพ็งอ้าง 53*; ดนัย ไชโยธา, *พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย เล่ม 2* (เชิงอรรถ 52) 94; สำนักบริหารเงินตรา กรมธนารักษ์ (เชิงอรรถ 24) 48-56.

⁵⁵ นวรัตน์ เลเชกุล (เชิงอรรถ 33) 38.

⁵⁶ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, *ปาฐกถาโฆษณา ภาคที่ 11 เรื่องเงินตราสยาม (เหรียญ)* (โรงพิมพ์อักษรนิติ 2479) 16-17.

⁵⁷ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, *เพ็งอ้าง 18*; สดับ ธีระบุตร (เชิงอรรถ 32) 79-85.

พระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. 127 ได้รับรองให้เหรียญกษาปณ์ดังกล่าวเป็นเงินตราที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย⁵⁸

ในส่วนของการใช้เงินกระดาษเริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่ที่ รัชกาลที่ 5 ทรงริเริ่มให้ผลิตเงินกระดาษราคาอัตราหนึ่งใช้ไปพลางก่อนในช่วงที่เหรียญกษาปณ์ขาดแคลน⁵⁹ ในเวลาต่อมาก็เกิดแนวคิดในการสร้างธนบัตรขึ้นมา โดยในปี พ.ศ. 2445 รัชกาลที่ 5 ทรงประกาศใช้พระราชบัญญัติธนบัตรสยาม ร.ศ. 121 กำหนดให้มีการจัดพิมพ์ธนบัตรเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการใช้สอยในการทำการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า แต่มีข้อสังเกตจากมาตรา 2 ของกฎหมายฉบับนี้ว่า ธนบัตรมีลักษณะเป็นตัวสัญญาใช้เงินมากกว่าใช้อย่างเป็นเงินตรา⁶⁰ เห็นได้จากบนธนบัตรจะมีการระบุถ้อยคำว่า “สัญญาจะจ่ายเงินให้แก่ผู้นำธนบัตรมาขึ้นเงินสยาม”⁶¹ ด้วยเหตุนี้ ธนบัตรจึงยังไม่ถือว่าเป็นสิ่งซึ่งนำมาชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender)

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) มีการตราพระราชบัญญัติเงินตรา พุทธศักราช 2471 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2471 และให้ยกเลิกกฎหมายรัชกาลที่ ทั้งสามฉบับ คือ พระราชบัญญัติธนบัตรสยาม ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติเงินตรา ร.ศ. 122 และพระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. 127⁶² โดยพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2471 นี้ได้บัญญัติรับรองแนวคิดเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมายกำหนดให้ธนบัตรและเหรียญบาทเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายโดยไม่จำกัดจำนวน ส่วนเหรียญ 50 สตางค์และ 25 สตางค์ให้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายเพียงจำนวน 5 บาท เหรียญทองขาวและเหรียญเงินให้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายเพียง 1 บาท⁶³ ดังนั้น นับตั้งแต่พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2471 บังคับใช้เป็นต้นมา ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์จึงเป็นเงินตราที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายไทย (สยามในขณะนั้น)

⁵⁸ พระราชบัญญัติมาตราทองคำ มาตรา 16 “เหรียญกระสาปน์ทองแลเหรียญบาทนั้น ให้เป็นเงินตราซึ่งเจ้าหนี้จำต้องรับโดยไม่จำกัดจำนวน

เหรียญปลิกเงินให้เป็นเงินตราซึ่งเจ้าหนี้จำต้องรับแต่เพียงจำนวนที่มีราคา 5 บาท เหรียญปลิกทองขาวทองแดงเพียงราคา 1 บาท”

⁵⁹ ต้อย เหล่าสุนทร (เชิงอรรถ 47) 105-106.

⁶⁰ ทองสุก พุนจิตร์ผ่อง, *เรื่องของธนบัตร* (โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ 2510) 9.

⁶¹ ต้อย เหล่าสุนทร (เชิงอรรถ 47) 113.

⁶² พระราชบัญญัติเงินตรา พุทธศักราช 2471, มาตรา 1 และ 2.

⁶³ พระราชบัญญัติเงินตรา พุทธศักราช 2471, มาตรา 9.

ต่อมาพระราชบัญญัติเงินตรา พุทธศักราช 2471 ถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2501⁶⁴ มาจนถึงปัจจุบัน พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 กำหนดให้เงินตรา ได้แก่ เหรียญกษาปณ์และธนบัตรซึ่งมีหน่วยเป็นบาท⁶⁵ โดยเหรียญกษาปณ์ถือเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายไม่เกินจำนวนที่กำหนดโดยกฎกระทรวง⁶⁶ ยกตัวอย่าง กฎกระทรวง ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ข้อ 1. กำหนดว่า เหรียญกษาปณ์ราคาหนึ่งบาทเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 500 บาท หรือกฎกระทรวง ฉบับที่ 53 (พ.ศ. 2523) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ข้อ 3. กำหนดให้เหรียญกษาปณ์ทองขาวเคลือบสีทองแดงราคาห้าบาทเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 500 บาท หรือกฎกระทรวง ฉบับที่ 100 (พ.ศ. 2533) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ข้อ 2. กำหนดให้เหรียญกษาปณ์ราคาสิบบาทเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 1,000 บาท ส่วนธนบัตรเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายโดยไม่จำกัดจำนวน⁶⁷ ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ยังคงรับรองหลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายเช่นเดิมเหมือนดังกฎหมายเงินตราในอดีต

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยขอสรุปพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการใช้เงินในประเทศไทย ดังนี้

ช่วงเวลา	เหตุการณ์
พ.ศ. 1000–1600	อาณาจักรในไทย อาทิ อาณาจักรทวารวดีและละโว้มีการใช้เหรียญโลหะหลากหลายรูปแบบ เช่น เหรียญสังข์ เหรียญกระต่ายบนดอกบัว ฯลฯ เพื่อใช้ในการค้าขายและแลกเปลี่ยน
พ.ศ. 1792	ในสมัยสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงริเริ่มการใช้เงินพดด้วงในการค้าขาย โดยเปิดเสรีทางการค้าให้ประชาชนสามารถค้าขายทองคำ เงิน ช้าง ม้า ได้อย่างเสรี
พ.ศ. 1893–2325	ในสมัยอยุธยา มีการออกกฎหมายผูกขาดการผลิตเงินโดยรัฐและมีบทลงโทษรุนแรงต่อการปลอมแปลงเงิน เช่น การตัดมือและจำคุกจนตาย โดยเงินตราหลักที่ใช้ยังคงเป็นเงินพดด้วงซึ่งใช้มาจนถึงการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์

⁶⁴ พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501, มาตรา 2.

⁶⁵ พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501, มาตรา 6 และ 7.

⁶⁶ พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501, มาตรา 11.

⁶⁷ พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501, มาตรา 15.

พ.ศ. 2403	ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อการค้าระหว่างประเทศเติบโต รัชกาลที่ 4 ทรงตั้ง โรงกษาปณ์ตามแบบสากลเพื่อผลิตเหรียญกษาปณ์แทนเงินพดด้วงที่ใช้มากกว่า 600 ปี
พ.ศ. 2445	รัชกาลที่ 5 เริ่มผลิตธนบัตรเพื่อใช้ทดแทนเหรียญในช่วงเงินขาดแคลน โดย ธนบัตรยังไม่ถือเป็นเงินตราอย่างเป็นทางการ (เป็นแค่สัญญาใช้เงิน)
พ.ศ. 2471	พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2471 รับรองให้ธนบัตรและเหรียญบาทใช้ชำระหนี้ ได้ตามกฎหมาย นับเป็นการรับรองเงินตราอย่างแท้จริงในระบบกฎหมายไทย
พ.ศ. 2501	พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ได้ถูกประกาศใช้มาจนถึงปัจจุบัน โดย กฎหมายนี้กำหนดให้เหรียญและธนบัตรเป็นเงินตราที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

ตารางที่ 2 : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการใช้เงินในประเทศไทย

3. หลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

3.1 ทฤษฎีอำนาจรัฐ

หากพิจารณาจากทฤษฎีอำนาจรัฐ (State theory) ในปัจจุบัน รัฐสมัยใหม่จะผูกขาดอำนาจเหนือระบบการเงินของประเทศ⁶⁸ รวมไปถึงการผลิตเงินที่หมุนเวียนใช้ในประเทศ ด้วยเหตุนี้ จึงมีผู้กล่าวว่า “เงินเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยอำนาจของรัฐ”⁶⁹ ยกตัวอย่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ มาตรา 106 บัญญัติว่า ระบบการเงินต้องถูกกำกับโดยกฎหมายของรัฐสภา⁷⁰ หรือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรเบลเยียม มาตรา 112 บัญญัติว่า กษัตริย์มีพระราชอำนาจในการผลิตเงินตราภายใต้บทบัญญัติของกฎหมาย⁷¹ เมื่อรัฐผูกขาดการผลิตเงินตรา สิ่งใดจะถือว่าเป็นเงินตรา สิ่งนั้นจะต้องอยู่ในรูปแบบหรือลักษณะที่กฎหมายของรัฐนั้นกำหนด โดยทั่วไป เงินตราที่แต่ละรัฐผลิตมักอยู่ในรูปของเหรียญกษาปณ์และธนบัตรซึ่งเป็นสิ่งที่มีรูปร่างจับต้องได้ โดยเงินที่รัฐผลิตออกมาเรียกว่า เงินตรา (currency)⁷²

⁶⁸ Charles Proctor (เชิงอรรถ 1) 14, 24.

⁶⁹ C D Lawton, ‘What is Money?’ (1872) 6(3) Western Jurist 114, 114.

⁷⁰ “De wet regelt het geldstelsel.”

⁷¹ “De Koning heeft het recht munt te slaan, ter uitvoering van de wet.”

⁷² Frederic S Mishkin (เชิงอรรถ 2) 97.

ยกตัวอย่างในประเทศไทย รัฐผูกขาดการผลิตเงินตราผ่าน พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 โดยกฎหมายดังกล่าวกำหนดว่าเงินตรา ได้แก่ เหรียญกษาปณ์และธนบัตร⁷³

เมื่อรัฐกุมอำนาจในการผลิตเงินตรา เงินตราที่รัฐสร้างขึ้นย่อมต้องเป็นสิ่งที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) นักวิชาการส่วนหนึ่งอธิบายว่า สิ่งซึ่งใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (Legal tender) หมายถึง สิ่งซึ่งกฎหมายยอมรับว่าสามารถนำมาชำระให้แก่เจ้าหนี้ในธุรกรรมใดธุรกรรมหนึ่งได้โดยชอบ⁷⁴ กล่าวอีกนัยหนึ่ง สิ่งซึ่งใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายเป็นสิ่งที่ “รัฐ” ยอมรับให้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนหรือชำระหนี้ตามกฎหมายได้⁷⁵ ด้วยเหตุนี้ แต่ละประเทศทั่วโลกจึงออกกฎหมายเพื่อกำหนดสิ่งที่รัฐยอมรับให้นำมาชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย อาทิ ประเทศเอลซัลวาดอร์ (El Salvador) ออกกฎหมายในปี ค.ศ. 2021 (พ.ศ. 2564) ยอมรับให้บิตคอยน์ (Bitcoin) เป็นสิ่งที่ซึ่งนำมาชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย⁷⁶ โดยในกฎหมายบิตคอยน์ (*La Ley Bitcoin*) มาตรา 7 วางหลักว่า บุคคลทุกคนในระบบเศรษฐกิจต้องยอมรับการชำระหนี้จากผู้ซื้อสินค้าหรือบริการด้วยบิตคอยน์⁷⁷ แต่ไม่ว่าจะอย่างไร เงินตราย่อมเป็นสิ่งที่รัฐกำหนดให้นำมาชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย กล่าวคือ เงินตรานั้นเมื่อนำมาชำระหนี้เงินแล้ว เจ้าหนี้จะต้องยอมรับและทำให้หนี้เงินระงับไป หากเจ้าหนี้ปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยเงิน เจ้าหนี้จะต้องได้รับผลร้ายบางอย่างที่เกี่ยวกับหนี้นั้น⁷⁸ ยกตัวอย่างในระบบกฎหมายไทย เจ้าหนี้อาจได้ชื่อว่าเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด⁷⁹

⁷³ จิต เศรษฐบุตร, *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะหนี้* (พิมพ์ครั้งที่ 21, ดารารพร ธีระวัฒน์ แก้ไขเพิ่มเติม, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2556) 39.

⁷⁴ Kristian Bankov, ‘From Gold to Futurity: A Semiotic Overview on Trust, Legal Tender and Fiat Money’ (2019) 29(3) *Social Semiotics* 336, 336-344; Šime Jozipović, Marko Perkušić and Nina Mladinić, ‘A COMPARATIVE REVIEW OF THE LEGAL STATUS OF NATIONAL CRYPTOCURRENCIES AND CBDCs: A LEGAL TENDER OR JUST ANOTHER MEANS OF PAYMENT’ (2024) 40 *Pravni Vjesnik* 77, 79.

⁷⁵ Fransiska Ari Indrawati, ‘AN IDEAL LEGAL TENDER FOR THE DIGITAL ERA’ (2023) Vol.2(3) *Journal of Central Banking Law and Institutions* 373, 379.

⁷⁶ Sergio Luis Nández Alonso and others, ‘El Salvador: an analysis of the monetary integration law and the bitcoin law’ (2024) 44(1) *Brazilian Journal of Political Economy* 189, 190.

⁷⁷ “*Todo agente económico deberá aceptar bitcoin como forma de pago cuando aisle sea ofrecido por quien adquiere un bien o servicio.*” โปรดดู Asamblea Legislativa, ‘El Salvador, primer país del mundo en reconocer al Bitcoin como moneda de curso legal’ (Asamblea Legislativa, 9 June 2021) <<https://www.asamblea.gob.sv/node/11282>> สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2567.

⁷⁸ Charles Proctor (เชิงอรรถ 1) 11-12, 75.

⁷⁹ โปรดดู ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 204 และมาตรา 205.

3.2 ทฤษฎีอื่น ๆ

นอกจากนี้ ทฤษฎีอื่น ๆ อาจนำมาใช้ในการอธิบายว่าเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้มีลักษณะอย่างไร เช่น ทฤษฎีการยอมรับของสังคม ภายใต้ทฤษฎีนี้ เงินตราจะมีลักษณะเช่นไร นำมาชำระหนี้ได้หรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับการยอมรับและการให้เชื่อมั่นร่วมกันของสมาชิกของชุมชนหรือสังคมว่าเป็นเงินที่นำมาใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนชำระหนี้ได้ ในแง่นี้ เงินอาจมีลักษณะเป็นเงินสินค้า (commodity money) ซึ่งอยู่ในรูปของผลิตผลทางการเกษตร⁸⁰ เงินที่ผลิตจากแร่เงินและทองคำ (metallic money) หรือเงินกระดาษ (paper money)⁸¹ แต่กระนั้นควรตั้งเป็นข้อสังเกตว่า เงินที่ใช้แลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการได้ตามทฤษฎีการยอมรับของสังคมมักปรากฏในสังคมโบราณ ฉะนั้น เงินตราที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายในปัจจุบันย่อมต้องอาศัยอำนาจรัฐในการผลิตขึ้นเท่านั้น แต่กระนั้น ในบางสถานการณ์ เงินตราที่ใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนหรือชำระหนี้อาจเป็นไปตามลักษณะที่สังคมยอมรับมากกว่าเป็นเงินที่รัฐผลิตออกมาใช้ก็ได้ ยกตัวอย่างการเกิดเงินเฟ้ออย่างรุนแรงในซิมบับเวเมื่อปี ค.ศ. 2009 (พ.ศ. 2552) ประชาชนเลิกใช้เงินตราของประเทศในฐานะสื่อกลางเนื่องจากมูลค่าตกต่ำอย่างมากและหันไปใช้เงินตราสกุลอื่นเป็นการชั่วคราวในช่วงวิกฤตการเงิน⁸² อาทิ ดอลลาร์สหรัฐ

4. ความส่งท้าย

เงินเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดค้นสร้างสรรค์ขึ้นมาให้มีบทบาทหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ให้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนหรือชำระหนี้ เป็นเครื่องวัดมูลค่าของสินค้าหรือบริการและเป็นเครื่องรักษามูลค่า แต่หากจะกล่าวเฉพาะถึงบทบาทของสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนหรือชำระหนี้ เงินนั้นจะต้องเป็นเงินตราซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐใช้อำนาจตามกฎหมายผลิตขึ้นมาเพื่อให้ประชาชนนำมาใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ดังที่ได้กล่าวมาในบทนี้ ระบบเงินตราของประเทศเบลเยียมและประเทศไทยในปัจจุบันต่างยอมรับให้วัตถุที่มีรูปร่าง ได้แก่ ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์ เป็นเงินตราที่นำมาใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย อย่างไรก็ตาม ใ้หลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายหรือ legal tender มิได้สื่อว่าเจ้าหนี้ในมูลหนี้เงินมีหน้าที่ยอมรับการชำระหนี้จากลูกหนี้ด้วยเงินสด ฉะนั้น สำหรับปัญหาที่ว่าในสัญญาผู้บริโภค ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่ยอมรับชำระหนี้จากลูกหนี้ซึ่งเป็นผู้บริโภคด้วยเงินสด ไม่ว่าจะเป็นเหรียญกษาปณ์และธนบัตรหรือไม่นั้น ยังเป็นประเด็นที่จะต้องวิเคราะห์ในรายละเอียดและเสนอแนะต่อไปในบทที่ 3

⁸⁰ คณิสร์ แสงโชติ (เชิงอรรถ 2) 11-14.

⁸¹ Roustam Vakhitov and Iaroslav Vakhitov, 'The Concept of Money' (2002) 28(1) Review of Central and East European Law 103, 103.

⁸² Charles Proctor (เชิงอรรถ 1) 24-25.

บทที่ 3

เปรียบเทียบหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดในระบบกฎหมายเบลเยียมและไทย

1. ความนำ

หากยกกรณีศึกษาว่า นาย A ไปทานอาหารที่ร้านอาหารแห่งหนึ่ง หลังจากทานอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ร้านอาหารได้คิดราคาอาหารทั้งหมดเป็นจำนวน 1,000 บาท นาย A จึงเสนอชำระหนี้ด้วยการส่งมอบเงินสดเป็นธนบัตรมูลค่า 1,000 บาทให้ แต่ร้านอาหารปฏิเสธไม่รับเงินสดโดยอ้างว่าร้านมีนโยบายรับชำระค่าอาหารผ่านระบบโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น แต่นาย A ก็ยืนยันว่าตนมีสิทธิชำระหนี้ด้วยเงินสด ข้อพิพาทดังกล่าวย่อมนำมาซึ่งคำถามในทางกฎหมายว่า ร้านอาหารมีหน้าที่ยอมรับชำระหนี้จากนาย A ด้วยเงินสดหรือไม่? ในบทที่ 3 นี้ ผู้วิจัยจะเริ่มจากนำเสนอหลักกฎหมายในระบบกฎหมายเบลเยียมและระบบกฎหมายไทยในประเด็นปัญหาพื้นฐานของงานวิจัยที่ว่าผู้ประกอบการธุรกิจมีหน้าที่ยอมรับชำระหนี้จากผู้บริโภคหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ หลังจากนั้น ผู้วิจัยจะเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างทั้งสองระบบกฎหมาย โดยจะนำเอาประเด็นที่แตกต่างมาวิเคราะห์เพื่อสร้างข้อเสนอแนะสำหรับการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายไทยต่อไป

2. ระบบกฎหมายเบลเยียม

ในเบื้องต้น ประเทศเบลเยียมไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดที่เป็นบททั่วไปในประมวลกฎหมายแพ่งเบลเยียม (*Burgerlijk Wetboek*) แต่กระนั้น ประเทศเบลเยียมมีบทบัญญัติกฎหมายเฉพาะที่กำกับหน้าที่ของผู้ประกอบการธุรกิจในการทำเข้าสัญญากับผู้บริโภคตามประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ (*Wetboek van economisch recht*)¹ โดยกฎหมายดังกล่าววางหลักกำหนดให้ผู้ประกอบการธุรกิจมีหน้าที่รับชำระราคาสินค้าหรือบริการจากผู้บริโภคด้วยเงินสดไว้ในมาตรา VI. 7/5(1) และวางข้อยกเว้นหน้าที่ดังกล่าวในมาตรา VI. 7/5(2) ซึ่งมาตรา VI. 7/5 ทั้งสองวรรคนี้ได้รับการเพิ่มเติมเข้าไปในประมวลกฎหมายเศรษฐกิจของเบลเยียมโดยผลของกฎหมายลงวันที่ 9 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2024 ว่าด้วย

¹ ดัชนีประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ [ภาษาดัตช์] เข้าถึงได้ที่

https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2013022819&table_name=wet#LNK0120

บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ (*Wet houdende diverse bepalingen inzake economie*) ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อ 31 มีนาคม พ.ศ. 2567 ที่ผ่านมา²

ในหัวข้อที่ 2 นี้ ผู้วิจัยจะอธิบายโดยสรุปถึงหน้าที่ยอมรับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจตามบทบัญญัติมาตรา VI. 7/5(1) ของประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ (หัวข้อที่ 2.1) และข้อยกเว้นหน้าที่ดังกล่าวตามบทบัญญัติมาตรา VI. 7/5(2) ของประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ (หัวข้อที่ 2.2) โดยอ้างอิงเอกสารประกอบการพิจารณาร่างแก้ไขประมวลกฎหมายเศรษฐกิจของสภาผู้แทนราษฎร (*Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers*) หมายเลข DOC 55 3665/001³ รวมถึงความเห็นของนักกฎหมายเบลเยียมเป็นสำคัญ

2.1 หน้าที่ยอมรับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจ

ประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ มาตรา VI. 7/5(1) บัญญัติว่า

“เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติมาตรา 128 วรรคหนึ่งของ *Treaty on the Functioning of the European Union* ซึ่งกำหนดให้เงินสกุลยูโรใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายและมาตรา 10 และ 11 ของ *Council Regulation (EC)* หมายเลข 974/98 ลงวันที่ 3 พฤษภาคม ค.ศ. 1998 ว่าด้วยการประกาศใช้เงินสกุลยูโร ผู้ประกอบธุรกิจจำต้องรับการชำระหนี้ด้วยเงินสดจากผู้บริโภค ในกรณีที่เป็นการชำระด้วยเงินสกุลยูโรซึ่งเกิดขึ้นในขณะที่ผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจอยู่ซึ่งหน้ากัน” [แปลสรุปความโดยผู้วิจัย]

บทบัญญัติมาตรานี้ให้ใช้บังคับภายใต้บรรพ 3 ของกฎหมายลงวันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 2017 ว่าด้วยการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด” [แปลสรุปความโดยผู้วิจัย]

บทบัญญัติข้างต้นมีประเด็นที่ต้องขยายความในสองประเด็นดังต่อไปนี้

2.1.1 ที่มาของแนวคิดว่าด้วยหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสด

มาตรา VI. 7/5(1) ได้อ้างที่มาของแนวคิดการกำหนดหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจเอาไว้ว่ามีที่มาจากมาตรา 128 วรรคหนึ่งของ *the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU)* ซึ่งวางหลักเอาไว้ว่าธนบัตรที่ออกโดยธนาคารกลางยุโรปหรือธนาคารกลางของชาติสมาชิกสหภาพยุโรปโดยอาศัยอำนาจของ TFEU ให้มีสถานะเป็นเงินตราที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (*legal tender*) ภายในสหภาพยุโรป นอกจากนี้ มาตรา VI. 7/5(1) ยังได้อ้างถึง *Council Regulation (EC)* หมายเลข 974/98 ที่กำหนดให้ชาติสมาชิกของสหภาพยุโรปใช้ธนบัตรและเหรียญ

² สำหรับรายละเอียดของกฎหมาย โปรดดูเพิ่มเติมที่

https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/article.pl?language=nl&lg_txt=n&cn_search=2024020919

³ *Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, WETSONTWERP houdende diverse bepalingen inzake Economie* (9 november 2023).

กษาปณ์ในสกุลเงินยูโรนับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2002 (พ.ศ. 2545) แม้กฎหมายสหภาพยุโรปที่กล่าวมาจะมีได้กำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดสกุลยูโรไว้อย่างชัดเจน แต่หน้าที่ดังกล่าวเป็นผลจากการตีความหลักเงินตราสกุลยูโรที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) ของศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรปในปี ค.ศ. 2021 (พ.ศ. 2564) คดี *Hessischer Rundfunk* หมายเลขคดี C-422/19 และ C-423/19⁴

ในคำพิพากษาคดี *Hessischer Rundfunk* ศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรปได้วางแนวการตีความหลัก legal tender ของเงินสกุลยูโรเอาไว้ โดยเริ่มจากการวางหลักการพื้นฐานว่า มาตรา 128 วรรคหนึ่งของ TFEU มิได้อำนาจการตีความหลัก legal tender ไว้กับกฎหมายของรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปรัฐใดรัฐหนึ่งเป็นการเฉพาะ ฉะนั้น ศาลจึงถือว่าหลัก legal tender ต้องตีความตามแนวคิดของกฎหมายสหภาพยุโรปซึ่งต้องตีความอย่างเป็นเอกเทศ (autonomous) และเป็นแบบแผนเดียวกัน (uniform) ในสหภาพยุโรป⁵ ประการต่อมา ศาลวินิจฉัยว่า ความหมายตามธรรมดาของหลัก legal tender ของการชำระหนี้ด้วยเงินตรา คือ การชำระหนี้เพื่อให้หนี้ระงับไปด้วยเงินตราสกุลเดียวกันและมูลค่าอย่างเดียวกันไม่อาจถูกปฏิเสธได้ โดยการตีความดังกล่าวได้รับการสนับสนุนโดย Recommendation 2010/191⁶ ซึ่งศาลเห็นว่าควรนำมาใช้ประกอบการตีความกฎหมายสหภาพยุโรปที่เกี่ยวข้อง⁷ และหากพิจารณาจากข้อแนะนำที่ 1 ของ Recommendation แล้ว หลัก legal tender ของธนบัตรและเหรียญกษาปณ์สกุลยูโรมีความหมายในนัยถึงหลักการบังคับให้ยอมรับ (mandatory acceptance) ซึ่งก่อให้เกิดหนี้โดยทั่วไป (obligation in principle) ในการยอมรับการชำระหนี้ด้วยเงินตราสกุลยูโร⁸ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การยอมรับการชำระหนี้ด้วยเงินสด (cash)⁹

2.1.2 ลักษณะของหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสด

⁴ <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=A1F1DC53C4938B457A6FE01039D756B0?text=&docid=236962&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1624519>

⁵ [Para 45].

⁶ Commission Recommendation of 22 March 2010 on the scope and effects of legal tender of euro banknotes and coins เอกสารเข้าถึงได้ที่ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32010H0191>

⁷ [Para 46-47].

⁸ [Para 49].

⁹ [Para 55-56].

ประการแรก มาตรา VI. 7/5(1) กำหนดหน้าที่รับชำระเงินสดในสัญญาระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจและผู้บริโภค (B2C contracts) เท่านั้น¹⁰ หากกล่าวโดยเฉพาะเจาะจง กฎหมายกำหนดหน้าที่เฉพาะผู้ประกอบการธุรกิจเจ้าหนี้ในการรับชำระหนี้จากผู้บริโภคกรณีที่ชำระหนี้ตามสัญญาผู้บริโภคด้วยเงินสดในทางกลับกัน หากสัญญาใดก็ตามเป็นสัญญาที่ผู้บริโภคเป็นเจ้าหนี้และผู้ประกอบการธุรกิจเป็นลูกหนี้ อาทิ หนี้ที่ผู้ประกอบการธุรกิจต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้บริโภค หรือเป็นสัญญาระหว่างผู้บริโภคด้วยกันเอง (C2C contracts) หรือเป็นสัญญาระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจด้วยกันเอง (B2B contracts) เจ้าหนี้เหล่านี้ไม่มีหน้าที่ที่กฎหมายบังคับให้ต้องรับชำระหนี้ด้วยเงินสด ยกตัวอย่าง นาย A ทำสัญญาซื้อโต๊ะไม้มือสองในราคา 10 ยูโรจากนาย B เพื่อนสนิท นาย A ไม่สามารถบังคับให้นาย B ยอมรับชำระราคาด้วยเงินสดได้ หากคู่สัญญาตกลงกันให้ชำระราคาด้วยการโอนผ่านบัญชีธนาคาร

ประการที่สอง การชำระหนี้ที่ผู้ประกอบการธุรกิจเจ้าหนี้มีหน้าที่ต้องรับชำระตามมาตรา VI. 7/5(1) จะต้องทำโดยใช้เงินสด (cash) ไม่ว่าจะเป็นธนบัตรหรือเหรียญกษาปณ์สกุลยูโรเท่านั้น ไม่รวมไปถึงการชำระด้วยเงินสดสกุลอื่น อาทิ ดอลลาร์หรือปอนด์¹¹ ดังนั้น หากผู้ประกอบการธุรกิจให้ผู้บริโภคลูกหนี้กู้ยืมเงินและชำระคืนด้วยเงินสดสกุลเงินดอลลาร์ ลูกหนี้ไม่สามารถบังคับให้เจ้าหนี้ยอมรับการชำระหนี้ด้วยเงินสดโดยอาศัยสิทธิตามมาตรา VI. 7/5(1) ได้ มีข้อสังเกตว่า ในปัจจุบัน เงินสดสกุลยูโรในรูปของธนบัตรจะมีอยู่สองรุ่น รุ่นแรก (First series) เป็นธนบัตรที่ผลิตออกใช้ในปี ค.ศ. 2002 (พ.ศ. 2545) ประกอบด้วยธนบัตรมูลค่า 5, 10, 20, 50, 100, 200, และ 500 ยูโร ส่วนรุ่นที่สอง (Europa series) เป็นธนบัตรที่ผลิตออกใช้จนครบถ้วนในปี ค.ศ. 2019 (พ.ศ. 2562) ประกอบด้วยธนบัตรมูลค่า 5, 10, 20, 50, 100, และ 200 ยูโร โดยธนบัตรทั้งสองรุ่นนี้เป็นเงินตราที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) เหมือนกัน¹² ส่วนเหรียญกษาปณ์สกุลยูโรจะมีมูลค่าตั้งแต่ 1, 2, 5, 10, 20, และ 50 เซ็นต์ (cent) และ 1 และ 2 ยูโร¹³

ประการที่สาม การชำระหนี้ที่ผู้ประกอบการธุรกิจเจ้าหนี้มีหน้าที่ต้องรับชำระตามมาตรา VI. 7/5(1) จะต้องเป็นกรณีที่ผู้บริโภคและผู้ประกอบการธุรกิจอยู่ซึ่งหน้ากันในขณะชำระหนี้ด้วยเงินสดสกุลยูโร โดยไม่

¹⁰ ตามประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ มาตรา I.8, 39° นิยาม “ผู้ประกอบการธุรกิจ (onderneming)” ว่าหมายถึง บุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลที่ดำเนินกิจกรรมในทางเศรษฐกิจเป็นปกติธุระ

¹¹ Zeno Vanhoyland, ‘Mandatory acceptance of cash in Belgium’ (KU Leuven, 25 July 2024) <<https://www.law.kuleuven.be/ccm/blog/posts/acceptcash>> สืบค้นเมื่อ 3 มีนาคม 2568.

¹² ‘Current Banknotes’ (European Central Bank no publishing date) <<https://www.ecb.europa.eu/euro/banknotes/current/html/index.en.html>> สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2568.

¹³ ‘Coins’ (European Central Bank no publishing date) <<https://www.ecb.europa.eu/euro/coins/html/index.en.html>> สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2568.

สำคัญว่าสัญญาผู้บริโภคจะได้ทำขึ้นในขณะที่คู่สัญญาอยู่ซึ่งหน้าหรืออยู่ห่างโดยระยะทาง¹⁴ ยกตัวอย่าง นาย A ตกลงทำสัญญาซื้อปลาหมึกซูปแบ็งทอด ณ ร้านขายอาหารของนาย B ในราคา 10 ยูโร หากนาย A เสนอชำระราคาด้วยเงินสดเป็นธนบัตรฉบับละ 5 ยูโร จำนวนสองใบ นาย B มีหน้าที่ต้องรับชำระจาก นาย A หรือนาย C ทำสัญญาซื้อหนังสือคำอธิบายกฎหมายสัญญาเบลเยียมจากร้านขายหนังสือของนาย D ในราคา 100 ยูโรผ่านระบบสั่งซื้อออนไลน์ แต่กำหนดให้รับมอบหนังสือและชำระราคาที่ร้านขาย หนังสือของนาย D เมื่อถึงกำหนด หากนาย C เสนอชำระราคาด้วยเงินสดเป็นธนบัตรฉบับละ 20 ยูโร จำนวนห้าใบ นาย D มีหน้าที่ต้องรับชำระจากนาย C

2.2 ข้อยกเว้นหน้าที่ยอมรับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจ

ประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ มาตรา VI. 7/5(1) ตอนท้ายบัญญัติว่า

“บทบัญญัติมาตรานี้ให้ใช้บังคับภายใต้บรรพ 3 ของกฎหมายลงวันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 2017 ว่าด้วยการ ป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด” [แปลสรุปความโดย ผู้วิจัย]

ประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ มาตรา VI. 7/5(2) บัญญัติว่า

“ภายใต้บังคับของวรรคหนึ่ง ผู้ประกอบธุรกิจอาจปฏิเสธการชำระหนี้ด้วยเงินสดชั่วคราวด้วยเหตุผลด้านความ ปลอดภัย ในการปฏิเสธเช่นว่านั้น ผู้ประกอบธุรกิจต้องบอกกล่าวให้ผู้บริโภคได้ทราบอย่างชัดเจน ครบถ้วนและเห็นได้ชัด ณ ทางเข้าสถานที่ค้าขายและ ณ จุดชำระเงิน

ผู้ประกอบธุรกิจอาจจำกัดมูลค่าของธนบัตรที่ใช้ชำระหนี้ ถ้าหากมูลค่าของธนบัตรนั้นไม่ได้สัดส่วนกับจำนวน หนี้ที่ผู้บริโภคค้างชำระ” [แปลสรุปความโดยผู้วิจัย]

จากบทบัญญัติสองมาตราข้างต้น หน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจอาจถูกจำกัด ในสามกรณี

2.2.1 จำกัดโดยกฎหมายว่าด้วยการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด

กรณีแรก หน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจจะต้องอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายว่า ด้วยการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงิน สด ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา VI. 7/5 วรรคสอง ยกตัวอย่าง ภายใต้กฎหมายลงวันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 2017 ว่าด้วยการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัด

¹⁴ Zeno Vanhoyland, ‘Mandatory acceptance of cash in Belgium’ (KU Leuven, 25 July 2024)

<<https://www.law.kuleuven.be/ccm/blog/posts/acceptcash>> สืบค้นเมื่อ 3 มีนาคม 2568.

การใช้เงินสด¹⁵ บรรพ 3 มาตรา 66(2) วางหลักเอาไว้ว่า ราคาขายอสังหาริมทรัพย์ (*de prijs van de verkoop van een onroerend goed*) ให้ชำระด้วยวิธีการโอนเงิน (*overschrijving*) หรือด้วยเช็ค (*cheque*) เท่านั้น นั่นหมายความว่าในกรณีของการซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ ผู้บริโภคไม่อาจชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ อย่างไรก็ตาม ในสัญญาผู้บริโภคอื่น ๆ มาตรา 67(2) วางหลักว่า การชำระหนี้ด้วยเงินสดสามารถทำได้ไม่เกิน 3,000 ยูโร ยกตัวอย่าง หากผู้บริโภคทำสัญญาซื้อเครื่องตัดหญ้าจากผู้ประกอบธุรกิจในราคา 3,100 ยูโร ผู้บริโภคมีสิทธิชำระเงินสด 3,000 ยูโร ส่วนอีก 100 ยูโรต้องชำระด้วยช่องทางอื่น ๆ เช่น การโอนทางอิเล็กทรอนิกส์¹⁶ ฉะนั้น ในกรณีของราคา 100 ยูโร ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิปฏิเสธไม่รับเงินสดได้

2.2.2 จำกัดโดยเหตุผลเรื่องความปลอดภัย

กรณีที่สอง หน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจอาจถูกจำกัดชั่วคราวด้วยเหตุผลเรื่องความปลอดภัย เช่น ผู้ประกอบธุรกิจตกเป็นผู้เสียหายในคดีลักขโมยหรือการบุกรุก¹⁷ หากพิจารณาจากอ้างอิงเอกสารประกอบการพิจารณาร่างแก้ไขประมวลกฎหมายเศรษฐกิจของสภาผู้แทนราษฎร ข้อยกเว้นดังกล่าวมีขึ้นเพื่อคุ้มครองผู้ประกอบธุรกิจที่ตกอยู่ในสภาวะเปราะบางในเรื่องความปลอดภัย¹⁸ แต่นั่น การปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดสามารถทำได้ชั่วคราวตราบเท่าที่มีข้อกังวลเรื่องความปลอดภัยเท่านั้น และผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่ประกาศให้ผู้บริโภคทราบโดยชัดแจ้ง ณ ทางเข้าสถานประกอบการและจุดชำระเงิน

2.2.3 จำกัดโดยเหตุผลเรื่องมูลค่าธนบัตร

กรณีที่สาม ผู้ประกอบธุรกิจอาจปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยธนบัตร หากมูลค่าธนบัตรไม่ได้สัดส่วนกับหนี้เงินที่ต้องชำระ โดยในกรณีนี้จะต้องพิจารณาจากหลักสุจริตตามประมวลกฎหมายแพ่งเบลเยียม มาตรา 5.73¹⁹ ประกอบกับ Recommendation 2010/191²⁰ เป็นรายกรณีไป ยกตัวอย่าง ชำระราคา

¹⁵ สำหรับรายละเอียดของกฎหมาย โปรดดูเพิ่มเติมที่

<https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/wet/2017/09/18/2017013368/justel#LNK0029>

¹⁶ FPS Economy, SMEs, Self-Employed and Energy, *Legal Limitations of Cash Payments* (Séverine Waterbley 2024) 3.

¹⁷ Zeno Vanhoyland, 'Mandatory acceptance of cash in Belgium' (KU Leuven, 25 July 2024) <https://www.law.kuleuven.be/ccm/blog/posts/acceptcash> สืบค้นเมื่อ 3 มีนาคม 2568.

¹⁸ BelgisChe Kamer van Volksvertegenwoordigers, *WETSONTWERP houdende diverse bepalingen inzake Economie* (9 november 2023) 15.

¹⁹ Zeno Vanhoyland (เชิงอรรถ 17).

²⁰ BelgisChe Kamer van Volksvertegenwoordigers, *WETSONTWERP houdende diverse bepalingen inzake Economie* (9 november 2023) 15.

สินค้า 3 ยูโรในร้านค้าปลีกด้วยธนบัตรมูลค่า 500 ยูโร อาจถือได้ว่าไม่ได้สัดส่วนซึ่งทำให้ผู้ประกอบการสามารถปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยธนบัตรมูลค่าเช่นนั้นได้

อย่างไรก็ดี มีประเด็นปัญหาว่า หน้าที่ของผู้ประกอบการธุรกิจตามบทบัญญัติมาตรา VI. 7/5(1) แห่งประมวลกฎหมายเศรษฐกิจสามารถตกลงยกเว้นกันเป็นอย่างอื่นได้หรือไม่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้ประกอบการธุรกิจจะตกลงกับผู้บริโภคเพื่อสงวนสิทธิไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดตามที่มาตรา VI. 7/5(1) กำหนดได้หรือไม่ ประเด็นดังกล่าวยังไม่ปรากฏความเห็นทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอแนวคำตอบส่วนตัวต่อประเด็นนี้ภายใต้ระบบกฎหมายสัญญาของเบลเยียมซึ่งบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งเบลเยียม ในเบื้องต้น สัญญาใด ๆ จะมีผลทางกฎหมายได้จะต้องมีวัตถุประสงค์ (*oorzaak*)²¹ ที่ชอบด้วยกฎหมาย สัญญามีวัตถุประสงค์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (*ongeeoorloofde*) สัญญานั้นย่อมตกเป็นโมฆะ²² โดยสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายมีลักษณะตามที่กำหนดโดยประมวลกฎหมายแพ่งเบลเยียม มาตรา 5.56 ซึ่งบัญญัติว่า

“วัตถุประสงค์ใด ๆ ถือว่าไม่ชอบด้วยกฎหมาย หากวัตถุประสงค์นั้นขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมหรือบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของสังคม” [แปลสรุปความโดยผู้วิจัย]

จากบทบัญญัติข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่ามาตรา VI. 7/5(1) แห่งประมวลกฎหมายเศรษฐกิจเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของสังคม ดังนั้น การทำข้อตกลงยกเว้นหน้าที่ตามกฎหมายดังกล่าวย่อมมีผลให้ข้อตกลงนั้นมีวัตถุประสงค์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและตกเป็นโมฆะ ผู้ประกอบการธุรกิจจึงไม่สามารถอ้างข้อตกลงใช้กับผู้บริโภคเพื่อปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ เว้นแต่ผู้ประกอบการอ้างข้อยกเว้นตามที่กฎหมายเปิดช่องซึ่งสามารถทำได้ ดังนั้น หากผู้ประกอบการมีหน้าที่รับชำระหนี้แล้วปฏิเสธไม่ยอมรับชำระโดยไม่ชี้ข้อยกเว้นตามกฎหมาย ผู้ประกอบการย่อมตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัดซึ่งเป็นข้อ

²¹ คำว่า “วัตถุประสงค์” หากพิจารณาจากประมวลกฎหมายแพ่งเบลเยียม มาตรา 5: 53 นิยามว่าเป็นมูลเหตุจูงใจของคู่สัญญาในการเข้าทำสัญญา หากว่ามูลเหตุจูงใจนั้นเป็นที่รู้หรือควรจะได้รู้แก่อีกฝ่าย ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดด้วย *causa* ที่ได้รับอิทธิพลจากกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส โปรดดู Dimitar Stoyanov, ‘Causa and Consideration – A Comparative Overview’ (2016) 23(1) Lex ET Scientia International Journal 14, 22; Irina Cvetko, ‘The Abolition of the Concept of “Causa” in French Civil Law’ (2021) 26(5) Bialostockie Studia Prawnicze 91, 96. แต่กระนั้น มีข้อสังเกตว่า เมื่อมีการปฏิรูปประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 2016 (พ.ศ. 2559) องค์ประกอบ *causa* ในข้อตกลงที่สมบูรณ์ได้ถูกละทิ้งไปแล้ว โปรดดู James Gordley and Hao Jiang, ‘The Lost Doctrines of *Causa* and the Incoherence of Contemporary Contract Law’ (2024) 98(5) Tulane Law Review 1023, 1042.

²² ประมวลกฎหมายแพ่งเบลเยียม, มาตรา 5: 57.

ความคิดที่ได้รับการยอมรับในระบบกฎหมายเบลเยียม แม้จะไม่ปรากฏบทบัญญัติรองรับเอาไว้อย่างชัดเจนก็ตาม²³

3. ระบบกฎหมายไทย

ในเบื้องต้น ระบบกฎหมายไทยไม่มีกฎหมายพิเศษที่กำกับหน้าที่ชำระหนี้ด้วยเงินสดทำนองกฎหมายของเบลเยียม ฉะนั้น การชำระหนี้เงินจึงตกอยู่ภายใต้บังคับบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งใช้พิจารณาประกอบพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ซึ่งหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการรับชำระหนี้ด้วยเงินสดจะเป็นประการใดนั้น ผู้วิจัยจะแยกพิจารณาเป็นสองกรณี ได้แก่ กรณีไม่มีข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสด (หัวข้อ 3.1) และกรณีมีข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสด (หัวข้อ 3.2)

3.1 กรณีไม่มีข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสด

ในแง่ของการชำระหนี้เงินด้วยเงินสดนั้น บทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กล่าวถึงไว้อย่างชัดเจนเฉพาะแต่ในเรื่องการชำระราคาในการขายทอดตลาดเท่านั้น กล่าวคือ มาตรา 515 วางหลักว่า เมื่อการขายทอดตลาดบริบูรณ์แล้ว ผู้สุ่ราคาสูงสุดต้องชำระราคาเป็นเงินสด อย่างไรก็ตาม การชำระหนี้เงินตามสัญญาในกรณีอื่น ๆ อาทิ การชำระราคาตามสัญญาซื้อขายที่ผู้ซื้อมีหน้าที่ชำระราคาด้วยเงิน²⁴ หรือการชำระค่าเช่าซื้อตามสัญญาเช่าซื้อที่ผู้เช่าซื้อต้องผ่อนชำระด้วยเงิน²⁵ หรือการชำระค่าจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานที่นายจ้างอาจตกลงชำระค่าจ้างด้วยเงิน²⁶ กรณียังมีปัญหาว่า ลูกหนี้มีสิทธิชำระหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ ผู้วิจัยเสนอว่า หากไม่มีการตกลงยกเว้นกันเป็นอย่างอื่นโดยคู่สัญญา ผู้ใช้บังคับกฎหมายควรตีความว่า การส่งมอบเงินสดเท่านั้นจึงจะถือว่าเป็นการชำระหนี้ที่ต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ตามมาตรา 215 ในสัญญาที่ยกตัวอย่างมา โดยมีเหตุผลรองรับสองประการ

ประการแรก เป็นการตีความให้สอดคล้องกับบทบัญญัติกฎหมายลักษณะหนี้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กล่าวคือ มาตรา 196 และมาตรา 197 ที่กำกับเงินตราอันเป็นวัตถุแห่งหนี้ แม้บทบัญญัติ

²³ Martin Schmidt-Kessel, 'Mora Creditoris' (Max-EuP 2012, no publishing date) https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Mora_Creditoris สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

²⁴ ไพฑูริย์ เอกจริยกรและณัฐนิชา เอกจริยกร, *คำอธิบายซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้* (พิมพ์ครั้งที่ 13, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2568) 64.

²⁵ เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม, *หลักกฎหมายสัญญาทางพาณิชย์: เช่าทรัพย์สิน เช่าซื้อ* (โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2566) 182.

²⁶ ไพฑูริย์ เอกจริยกรและณัฐนิชา เอกจริยกร, *คำอธิบายจ้างแรงงาน จ้างทำของ รับขน* (พิมพ์ครั้งที่ 18, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2568) 39.

ทั้งสองมาตราที่กล่าวมาจะมีได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจน แต่หากพิจารณาจากคำอธิบายในทางตำรา การชำระหนี้เงินจะต้องกระทำด้วยการส่งมอบเงินตราซึ่งเป็นทรัพย์สินอันเป็นวัตถุที่มีรูปร่างจับต้องได้²⁷ กล่าวคือ การส่งมอบเงินตราที่กำกับโดยพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ฉะนั้น การตีความการชำระหนี้เงินในสัญญาอื่น ๆ จึงควรตีความว่าลูกหนี้ต้องกระทำด้วยการส่งมอบเงินตราที่เป็นเงินสดอันเป็นการตีความตามเจตนารมณ์ของกฎหมายว่าด้วยเงินตราอันเป็นวัตถุแห่งหนี้

ประการที่สอง เป็นการตีความตามหลักสุจริตและพิเคราะห์ถึงปกติประเพณีตามมาตรา 368 กล่าวคือ ในการตีความเพื่ออุดช่องว่างของสัญญาเพราะเหตุคู่สัญญาไม่ได้ตกลงกันไว้อย่างชัดเจนในประเด็นที่เป็นปัญหานั้น อาทิ ในประเด็นว่าการชำระหนี้เงินจะต้องกระทำอย่างไร ศาลอาจพิจารณาจากแนวปฏิบัติที่ยึดถือกันในการทำสัญญานั้น ๆ²⁸ ยกตัวอย่างในการทำสัญญาซื้อขาย ปกติประเพณีที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็คือ การที่ผู้ซื้อชำระราคาสินค้าด้วยเงินสดซึ่งเป็นวัตถุที่มีรูปร่าง²⁹ ดังจะเห็นได้ตั้งแต่สมัยกฎหมายโรมันที่ผู้ซื้อมีหน้าที่ชำระราคาด้วยเงิน หากฝ่าฝืน ผู้ขายสามารถใช้การฟ้องคดี *actio venditi* เพื่อบังคับชำระหนี้ได้³⁰ อย่างไรก็ดี หากไม่มีปกติประเพณีเช่นนั้น ศาลสามารถพิจารณาจากมุมมองวิญญูชนผู้กระทำการโดยสุจริตว่าหากเป็นคู่สัญญาจะตกลงกันเช่นไรในพฤติการณ์ที่เป็นปัญหา³¹ โดยทั่วไป ผู้วิจัยเห็นว่า วิญญูชนย่อมเข้าใจและตกลงกันให้ชำระหนี้เงินด้วยเงินสดเนื่องจากสามารถนำไปใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนได้ตามกฎหมาย

ในประเด็นต่อมา การชำระหนี้ด้วยเงินสดความหมายว่าอย่างไร ประเด็นนี้ยังไม่ปรากฏความเห็นในทางตำราหรือแนวคำพิพากษาศาลฎีกาอธิบายขยายความเอาไว้อย่างชัดเจน แต่กระนั้น หากพิจารณาจากคำพิพากษาศาลฎีกาบางฉบับ อาทิ

²⁷ จิต เศรษฐบุตร, *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะหนี้* (พิมพ์ครั้งที่ 21, ดาราพร ธีระวัฒน์ แก้ไขเพิ่มเติม, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2556) 39-40; โสภณ รัตนกร, *คำอธิบายกฎหมายลักษณะหนี้* (พิมพ์ครั้งที่ 11, สำนักพิมพ์นิติบรรณการ 2556) 78; ไพโรจน์ วายุภาพ, *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้* (พิมพ์ครั้งที่ 14, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2566) 84; ดาราพร ธีระวัฒน์, *กฎหมายหนี้ : หลักทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 5, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2567) 28.

²⁸ เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม, ‘หลักการตีความสัญญา’ (2559) เล่มที่ 72 ตอน 2 บทบัณฑิตย 54, 75.

²⁹ ไพโรจน์ วายุภาพ, *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้* (พิมพ์ครั้งที่ 14, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2566) 84.

³⁰ ประชุม โฉมฉาย, ‘emptio venditio และ locatio Conductio : ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับหนี้ในกฎหมายโรมัน’ ใน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, *รวมบทความในโอกาสครบรอบ 72 ปี ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์* (โรงพิมพ์เดือนตุลา 2543) 52.

³¹ เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม, ‘หลักการตีความสัญญา’ (เชิงอรรถ 28) 77.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2960/2566 การชำระหนี้เงินตามสัญญาประนีประนอมยอมความด้วยการโอนเงินเข้าบัญชีธนาคารถือว่าเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นจากที่ตกลงกันไว้ตามมาตรา 321 วรรคหนึ่ง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3096/2565 การโอนเงินหรือฝากเงินเข้าบัญชีธนาคารเพื่อชำระหนี้กู้ยืมเงินถือว่าเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นจากที่ตกลงกันไว้ตามมาตรา 321 วรรคหนึ่ง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 10227/2551 การฝากเงินเข้าบัญชีธนาคารเพื่อชำระหนี้กู้ยืมเงินถือว่าเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นจากที่ตกลงกันไว้ตามมาตรา 321 วรรคหนึ่ง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6823/2551 การส่งมอบบัตร ATM เพื่อให้เจ้าหนี้ไปถอนเงินเพื่อชำระหนี้กู้ยืมเงิน เป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นตามมาตรา 321 วรรคหนึ่ง

หากเทียบเคียงเหตุผลในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ยกมาข้างต้น การชำระหนี้เงินในลักษณะที่ไม่มี การส่งมอบเงินตรา เช่น การโอนเงิน การฝากเงินหรือมอบบัตรเดบิตให้เจ้าหนี้ ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการ ชำระเงินสดตามนัยมาตรา 515 อย่างไรก็ดี หน้าที่ชำระราคาด้วยเงินสดสามารถตกลงยกเว้นเป็นอย่างอื่น ได้ อาทิ ผู้ทอดตลาดอาจจะประกาศรับชำระราคาด้วยตัวเงินแทนเงินสดก็ได้³² ฉะนั้น ในประเด็นปัญหา ที่ว่า เงินสดหมายความว่าอย่างไร ผู้วิจัยเห็นว่า “เงินสด” หมายถึง เงินตราที่พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 รับรองว่าใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ได้แก่ ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์³³ และต้องเป็นธนบัตรและ เหรียญกษาปณ์ที่เป็นสกุลเงินบาทด้วย ในการนำธนบัตรมาชำระหนี้ กฎหมายเงินตราวางหลักว่าธนบัตร สามารถนำมาชำระหนี้ได้โดยไม่จำกัดจำนวน³⁴ ยกตัวอย่าง นาย A ซื้ออาหารจากห้างสรรพสินค้า B ราคา 500 บาท นาย A สามารถชำระหนี้ด้วยธนบัตรราคา 100 บาท 5 ฉบับได้ ส่วนการนำเหรียญกษาปณ์มา ชำระหนี้ กฎหมายเงินตรากำหนดว่าเหรียญกษาปณ์สามารถนำมาชำระหนี้ได้ไม่เกินจำนวนที่กำหนดโดย กฎกระทรวง³⁵ ยกตัวอย่าง เหรียญกษาปณ์ราคา 10 บาท ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 1,000 บาท³⁶ เหรียญกษาปณ์ทองขาวราคา 5 บาท ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 1,000

³² ไพฑูริย์ เอกจริยกรและณัฐนิชา เอกจริยกร, *คำอธิบายข้อขาย แลกเปลี่ยน ให้* (เชิงอรรถ 24) 365.

³³ จุมพล แดงสกุล, ‘ลักษณะทางกฎหมายของหนี้เงิน’ ใน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 60 ปี ดาวพร (โรงพิมพ์เดือนตุลา 2555) 113.

³⁴ พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501, มาตรา 15.

³⁵ พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501, มาตรา 11.

³⁶ กฎกระทรวง ฉบับที่ 100 (พ.ศ. 2533) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501, ข้อ 2.

บาท³⁷ หรือเหรียญกษาปณ์ราคา 2 บาท ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 500 บาท³⁸ หรือเหรียญกษาปณ์ราคา 1 บาท ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 500 บาท³⁹

หากผู้บริโภคลูกหนี้นำเงินสดไม่ว่าจะเป็นธนบัตรหรือเหรียญกษาปณ์มาชำระหนี้ถูกต้องตามจำนวนแห่งมูลหนี้ กรณีต้องตีความว่า ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้มีหน้าที่รับชำระหนี้เนื่องจากลูกหนี้ได้ขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบแล้ว ฉะนั้น เจ้าหนี้จะปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดตามมาตรา 320 ไม่ได้ เพราะไม่จัดว่าเป็นกรณีลูกหนี้ชำระหนี้ผิดไปจากที่ต้องชำระ กล่าวคือ หากเป็นมูลหนี้เงิน ผู้บริโภคลูกหนี้มีหน้าที่ส่งมอบเงินสดซึ่งเป็นเงินตราตามกฎหมายเป็นการชำระหนี้ หากผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้ปฏิเสธไม่รับเงินสดเพื่อการชำระหนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เจ้าหนี้อยมตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด ผลที่ตามมาคือ ลูกหนี้จะไม่ตกเป็นลูกหนี้ผิดนัดเพราะเป็นพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบตามมาตรา 205⁴⁰ และพ้นความรับผิดบางประการ อาทิ พ้นจากความรับผิดเพื่อความเสียหายจากการไม่ชำระหนี้ตามมาตรา 330 หรือพ้นจากความรับผิดในดอกเบี้ยผิดนัดตามมาตรา 211⁴¹

อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้อาจไม่ตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด แม้ผู้บริโภคลูกหนี้ได้ขอปฏิบัติชำระหนี้ด้วยเงินสด หากสามารถพิสูจน์ได้ว่าตนไม่รับชำระหนี้โดยมีมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ กล่าวคือ มีกฎหมายสนับสนุนข้ออ้างไม่รับชำระหนี้ของเจ้าหนี้⁴² โดยมูลเหตุที่ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้อาจใช้ในการปฏิเสธไม่รับชำระหนี้อาจมีได้หลายประการ รวมไปถึงการชำระหนี้ของผู้บริโภคฝ่าฝืนหลักสุจริต (หัวข้อ 3.1.1) และการชำระหนี้ของผู้บริโภคฝ่าฝืนกฎหมาย (หัวข้อ 3.1.2)

3.1.1 การชำระหนี้ฝ่าฝืนหลักสุจริต

ประการแรก ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้อาจยกข้ออ้างว่าการชำระหนี้ของผู้บริโภคลูกหนี้มีลักษณะที่ฝ่าฝืนต่อหลักสุจริต หลักสุจริตเป็นหลักการพื้นฐานที่แทรกซึมอยู่ในกฎหมายแพ่งของไทยทั้งระบบ อีกทั้งยังปรากฏบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่รับรองหลักสุจริตไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรา 5 ซึ่งวางหลักไว้อย่างชัดเจนว่า “การชำระหนี้” ต้องกระทำโดยสุจริต โดยในทางตำราหลักสุจริตเรียกร้องให้บุคคลพึงมีความซื่อสัตย์ รักษาสัจจะ คำมั่นและความไว้วางใจ รวมถึงคำนึงถึง

³⁷ กฎกระทรวง ฉบับที่ 15 (พ.ศ. 2515) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501.

³⁸ กฎกระทรวงกำหนดจำนวนเงินที่ให้เหรียญกษาปณ์ราคาสองบาทเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย พ.ศ. 2548, ข้อ 2.

³⁹ กฎกระทรวง ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501, ข้อ 1.

⁴⁰ ดาราวรรณ ธีระวัฒน์, *กฎหมายหนี้ : หลักทั่วไป* (เชิงอรรถ 27) 60.

⁴¹ เฟื่องอ้าง 67.

⁴² โสภณ รัตนาร (เชิงอรรถ 27) 242.

ประโยชน์ได้เสียของคู่กรณีอีกฝ่ายตามสมควร⁴³ ในแง่ของการชำระหนี้ด้วยเงินสด การชำระหนี้อาจมีลักษณะฝ่าฝืนต่อหลักสุจริตหากชำระหนี้ด้วยเงินสดในลักษณะที่สร้างภาระให้แก่เจ้าหนี้อย่างมาก

ยกตัวอย่าง นาย A ทำสัญญาจะซื้อบ้านในโครงการหมู่บ้านจัดสรรของบริษัท B ในราคา 2 ล้านบาท กำหนดชำระราคาและจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ ณ สำนักงานที่ดินจังหวัดลำปางในวันที่ 1 กันยายน 2567 หากในสัญญาไม่ได้มีข้อตกลงเกี่ยวกับการชำระเงินไว้เป็นพิเศษ โดยหลัก นาย A ย่อมนำเงินสดมาชำระหนี้ต่อบริษัท B ได้ อย่างไรก็ดี หากปรากฏข้อเท็จจริงว่า นาย A นำธนบัตรมูลค่า 20 บาทจำนวน 100,000 ฉบับใส่กระสอบมาชำระให้แก่บริษัท B นักวิชาการบางท่าน อาทิ จุมพล แดงสกุล เห็นว่าเป็นการชำระหนี้ที่สร้างภาระให้แก่เจ้าหนี้อย่างมากจึงฝ่าฝืนต่อมาตรา 5 เจ้าหนี้สามารถปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ได้⁴⁴

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับแนวการพิจารณาของจุมพล แดงสกุล กล่าวคือ แม้ธนบัตรจะสามารถใช้ชำระหนี้โดยไม่จำกัดจำนวนตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 มาตรา 15 แต่การชำระหนี้ของนาย A จะต้องกระทำไปภายใต้หลักสุจริตกล่าวคือคำนึงถึงประโยชน์ได้เสียของเจ้าหนี้ตามสมควรด้วย ซึ่งการนำธนบัตรมูลค่า 20 บาท จำนวน 100,000 ฉบับมาชำระหนี้ นอกจากจะก่อให้เกิดภาระแก่บริษัท B เจ้าหนี้ที่ต้องทำการตรวจนับและจัดเก็บให้ครบถ้วนแล้ว ยังอาจก่อให้เกิดความเสี่ยงแก่บริษัท B เนื่องจากธนบัตรจำนวนมากอาจสูญหาย ถูกลักหรือถูกชิงโดยบุคคลอื่นได้

3.1.2 การชำระหนี้ฝ่าฝืนกฎหมาย

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 กฎหมายไทยอาจจำกัดการใช้เงินตราในการชำระหนี้ ยกตัวอย่าง กฎกระทรวง ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ข้อ 1. กำหนดว่า เหรียญกษาปณ์ราคาหนึ่งบาทเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 500 บาท ดังนั้น หากนาย A ทำสัญญาซื้อหนังสือจากร้านหนังสือของบริษัท B ในราคา 700 บาท นาย A ไม่สามารถนำเหรียญกษาปณ์ราคาหนึ่งบาทมาใช้ชำระราคาหนังสือทั้งหมดตามกฎหมายกระทรวงฯ หากนาย A ฝ่าฝืนทำเช่นนั้น บริษัท B มีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระหนี้และไม่ตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด

3.2 กรณีมีข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบการปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสด

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 ผู้ประกอบการธุรกิจบางรายกำหนดเงื่อนไขในการชำระราคาสินค้าหรือบริการว่าไม่รับชำระด้วยเงินสด หากแต่รับชำระด้วยเงินในรูปแบบอื่น อาทิ การโอนเงินเข้าบัญชีธนาคารผ่านระบบ PromptPay ซึ่งเป็นบริการโอนเงินทางดิจิทัลโดยใช้หมายเลขประจำตัวประชาชนหรือ

⁴³ กิตติศักดิ์ ปรกติ, *หลักสุจริตและเหตุเหนือความคาดหมายในการชำระหนี้* (สำนักพิมพ์ปัญญาชน 2554) 60-64.

⁴⁴ จุมพล แดงสกุล (เชิงอรรถ 33) 114-115.

หมายเลขโทรศัพท์มือถือ⁴⁵ การที่ผู้บริโภคซื้อสินค้าหรือบริการโดยยินยอมกับเงื่อนไขดังกล่าวไม่ว่าโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายย่อมถือได้ว่ามีข้อตกลงไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม หากถึงกำหนดชำระหนี้ ผู้บริโภคจะมีสิทธิชำระหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ มีประเด็นต้องพิจารณาเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายของข้อตกลงไม่รับเงินสดสองประการ คือ ข้อตกลงชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ หากชอบด้วยกฎหมาย ข้อตกลงนั้นจัดเป็นข้อสัญญาไม่เป็นธรรมหรือไม่

3.2.1 ความชอบด้วยกฎหมายของข้อตกลงปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยเงินสด

ประการแรก มีประเด็นต้องพิจารณาว่า ข้อตกลงไม่รับเงินสดตกเป็นโมฆะตามมาตรา 150 หรือไม่ เพราะหากพิจารณาได้ว่า ข้อตกลงไม่รับเงินสดตกเป็นโมฆะ กรณีย่อมถือว่าไม่มีเงื่อนไขไม่รับชำระสินค้าหรือบริการด้วยเงินสดอยู่เลย ตามหลักทั่วไปที่ได้กล่าวมาแล้วในข้อ 3.1 ผู้บริโภคมีสิทธิชำระหนี้ด้วยเงินสดและผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่ต้องรับชำระหนี้ มิฉะนั้นจะตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด หากพิจารณาประเด็นความชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 150 ข้อตกลงที่จะตกเป็นโมฆะต้องเป็นข้อตกลงที่มีวัตถุประสงค์ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายห้ามการทำข้อตกลงไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสด กรณีจึงไม่อาจกล่าวได้ว่าข้อตกลงไม่รับเงินสดตกเป็นโมฆะเพราะต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายตามมาตรา 150

กรณีจึงต้องพิจารณาต่อไปว่า ข้อตกลงไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดมีวัตถุประสงค์ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือไม่ จิต เศรษฐบุตรอธิบายว่า ความสงบเรียบร้อยของประชาชนเป็นเรื่องการปกป้องสังคมในภาพรวมซึ่งครอบคลุมถึงความสงบเรียบร้อยทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นการใดมีวัตถุประสงค์ที่กระทบการรักษาสภาพประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น การรักษามูลค่าของเงินตราของสังคม การนั้นย่อมขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ส่วนศีลธรรมอันดีนั้นจะเกี่ยวข้องกับธรรมเนียมประเพณี ความดีความชั่ว การใดมีวัตถุประสงค์ขัดต่อศีลธรรมอันดีจึงต้องพิจารณาในแต่ละท้องถิ่นและแต่ละยุคสมัย⁴⁶

โดยส่วนตัว ผู้วิจัยเห็นว่า ข้อตกลงไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนเพราะผู้ประกอบการหาได้ห้ามการชำระหนี้ด้วยเงินสดตามกฎหมายเงินตราของไทยโดยเด็ดขาดอันหากแต่รับชำระเงินผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น ดังนั้น ข้อตกลงดังกล่าวจึงไม่

⁴⁵ ธนาคารแห่งประเทศไทย, 'PromptPay' (ธนาคารแห่งประเทศไทย ไม่ปรากฏวันที่เผยแพร่) <<https://www.bot.or.th/th/financial-innovation/digital-finance/digital-payment/promptpay.html#accordion-bb894cddf2-item-adcd30a023>> สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2567.

⁴⁶ จิต เศรษฐบุตร, *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและสัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 7, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2556) 28-30.

อาจทำให้เงินตราของไทยสูญเสียความสามารถในการนำมาชำระหนี้ได้ตามกฎหมายตามหลัก legal tender ซึ่งจะกระทบความมั่นคงทางเศรษฐกิจการเงิน นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า ประชาชนโดยทั่วไป ยอมรับการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์เป็นเรื่องปกติถึงขนาดหน่วยงานที่กำกับเสถียรภาพทางเศรษฐกิจการเงินอย่างธนาคารแห่งประเทศไทยยังยอมรับทิศทางของการลดการใช้เงินสดของประชาชน และขนาดวงเป้าหมายในการขยายการชำระเงินแบบดิจิทัลควบคู่ไปกับการลดการใช้เงินสด รวมไปถึง เช็คด้วย⁴⁷ ดังนั้น ข้อตกลงไม่รับเงินสดจึงไม่ตกเป็นโมฆะเพราะขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนตามมาตรา 150 ข้อตกลงจึงมีผลใช้บังคับได้ตามกฎหมายในระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจและผู้บริโภคที่อยู่ภายใต้ข้อตกลงนั้น

3.2.2 ความไม่เป็นธรรมของข้อตกลงปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยเงินสด

แม้ข้อตกลงปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยเงินสดจะมีผลสมบูรณ์ ไม่ตกเป็นโมฆะ แต่กระนั้น เมื่อเป็นข้อตกลงระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจและผู้บริโภค ข้อตกลงดังกล่าวจึงตกอยู่ภายใต้การพิจารณาความเป็นธรรมของข้อตกลงตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ด้วย เนื่องจาก หากพิจารณาได้ว่าข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบการปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยเงินสดเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ศาลสามารถพิพากษาให้ข้อตกลงนั้นใช้บังคับได้เท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี⁴⁸ ในเบื้องต้น ข้อสัญญาระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจและผู้บริโภคที่ไม่เป็นธรรม คือ ข้อสัญญาที่มีลักษณะทำให้ผู้ประกอบการได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร⁴⁹ โดยมาตรา 4 วรรคสามแห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ได้ยกตัวอย่างข้อตกลง 9 ประเภทที่มีลักษณะหรือมีผลให้คู่สัญญาอีกฝ่ายปฏิบัติหรือรับภาระเกินกว่าที่วิญญูชนจะพึงคาดหมายได้ตามปกติอันถือได้ว่าทำให้ได้เปรียบคู่สัญญาฝ่ายหนึ่ง

กรณีจึงมีประเด็นต้องพิจารณาว่า ข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบการปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยเงินสดเป็นข้อตกลงให้ผู้บริโภครับภาระมากกว่าที่กฎหมายกำหนดอันจะถือว่าทำให้ผู้ประกอบการได้เปรียบผู้บริโภคตามมาตรา 4 วรรคสาม (2) หรือไม่ ในการปรับใช้มาตรา 4 วรรคสาม (2) แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ศักดิ์ สนองชาติอธิบายว่า ภาระของผู้บริโภคจะต้องเป็นภาระ

⁴⁷ ธนาคารแห่งประเทศไทย, ‘ทิศทางการพัฒนาระบบการชำระเงินภายใต้ภูมิทัศน์ใหม่ภาคการเงินไทย’ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, กันยายน 2565) <https://www.bot.or.th/content/dam/bot/documents/th/financial-innovation/financial-landscape/payment-systems/PaymentDirectionalPaper_2565-2567.pdf> สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2567.

⁴⁸ พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540, มาตรา 4 วรรคหนึ่ง.

⁴⁹ พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540, มาตรา 4 วรรคหนึ่ง.

ตามกฎหมาย⁵⁰ ผู้วิจัยเห็นว่า ในมูลหนี้เงิน ผู้บริโภคมีภาระตามกฎหมายที่จะต้องชำระหนี้ด้วยเงินแก่ผู้ประกอบการธุรกิจ และดังที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ไปแล้วข้างต้น โดยทั่วไปผู้บริโภคมีสิทธิที่จะชำระหนี้ด้วย “เงินสด” ดังนั้น ข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบการปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดจึงมีผลก่อให้เกิดภาระที่เพิ่มขึ้นแก่ผู้บริโภคกลุ่มนี้ที่จะต้องหาวิธีการอื่นในการชำระเงินแก่ผู้ประกอบการธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นภาระในการหาอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น สมาร์ทโฟน เพื่อทำการโอนเงินชำระหนี้ หรือหาบัตรเครดิต/เครดิตเพื่อใช้ชำระเงินด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์

อย่างไรก็ดี แม้ข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบการปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดจะมีลักษณะให้ผู้ประกอบการธุรกิจได้เปรียบผู้บริโภคดังที่ผู้วิจัยวินิจฉัยไปแล้วข้างต้น แต่ข้อตกลงดังกล่าวจะต้องทำให้ผู้ประกอบการได้เปรียบผู้บริโภค “เกินสมควร” ด้วย โดยมาตรา 4 วรรคสี่แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 บัญญัติให้พิจารณาประกอบปัจจัยที่มาตรา 10 กำหนด กล่าวคือ ให้พิเคราะห์พฤติการณ์ทั้งปวงรวมทั้งความสุจริต อำนาจต่อรอง ฐานะทางเศรษฐกิจ ความรู้ความเข้าใจ ความสันทัดจัดเจน ความคาดหวัง แนวทางที่เคยปฏิบัติ ทางเลือกอย่างอื่น และทางได้เสียทุกอย่างของคู่สัญญาตามสภาพที่เป็นจริง ปกติประเพณีของสัญญาชนิดนั้น เวลาและสถานที่ในการทำสัญญาหรือในการปฏิบัติตามสัญญาและการรับภาระที่หนักกว่ามากของคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าจะวินิจฉัยแบบเหมารวม (overgeneralization) มิได้แม้ในปัจจุบันการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์จะทำได้กันอย่างแพร่หลายแล้ว หากแต่ต้องพิจารณาเป็นรายกรณีไปเนื่องจากผู้บริโภคในสังคมไทยมีหลากหลายกลุ่ม หลากหลายวัย ยกตัวอย่าง หากนาย A เป็นผู้บริโภครุ่นใหม่ที่มีและคุ้นเคยกับการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ชำระเงินในการซื้อสินค้าหรือบริการ ข้อตกลงดังกล่าวย่อมไม่ก่อให้เกิดภาระเกินสมควรแก่นาย A ในทางกลับกัน นาง B เป็นผู้บริโภครุ่นเก่าที่ไม่มีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพราะเคยชินกับการใช้เงินสดซื้อสินค้ามาทั้งชีวิต การทำข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบการปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดย่อมก่อให้เกิดภาระแก่นาง B เกินสมควรได้

แต่กระนั้น ข้อจำกัดของการใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ก็คือ ผู้ที่มีอำนาจในการพิจารณาว่าข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบการปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดจัดเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมหรือไม่ นั่นคือ ผู้พิพากษาหรือศาล นั้นหมายความว่าต้องมีการฟ้องคดีต่อศาลและยกข้อต่อสู้เพื่อตั้งประเด็นให้ศาลพิจารณาซึ่งเกิดขึ้นได้ยากในทางปฏิบัติของการทำสัญญาผู้บริโภครายย่อย กล่าวคือ ผู้บริโภคที่ซื้อผลิตภัณฑ์เพื่ออุปโภคหรือบริโภครายวันย่อมไม่เลือกที่จะโต้แย้งข้อสัญญาไปยังศาลเนื่องจากมีภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี เช่น ค่าจ้างทนายความในการว่าจ้าง และแม้ผู้บริโภครายใดสามารถเข้าถึงบริการช่วยเหลือทางคดีไม่มีค่าใช้จ่ายจากหน่วยงานบางแห่งได้ เช่น สภากงคราของ

⁵⁰ ศักดิ์ สนองชาติ, *คำอธิบายนิติกรรมและสัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 11, สำนักพิมพ์นิติบรรณการ 2557) 736.

ผู้บริโภค ศูนย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฯลฯ ผู้บริโภครายนั้นก็ยังต้องรับภาระในแง่เวลาที่จะต้องเสียไปในการปรึกษาคดีหรือไปปรากฏตัวในชั้นศาล ฉะนั้น โดยทั่วไปเมื่อผู้บริโภคทราบถึงการมีอยู่ของข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบการธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดก่อนเข้าซื้อสินค้าหรือบริการ ผู้บริโภคย่อมเลือกไม่เข้าทำสัญญากับผู้ประกอบการธุรกิจตั้งแต่ต้นอันทำให้ประเด็นข้อสัญญาไม่เป็นธรรมอาจไม่ได้รับการยกขึ้นว่ากล่าวกันในศาลเลยก็ได้

4. ศึกษาเปรียบเทียบ

ในหัวข้อที่ 4 นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างในระบบกฎหมายของประเทศเบลเยียมและประเทศไทยในประเด็นที่ว่าผู้ประกอบการธุรกิจซึ่งเป็นเจ้าหนี้ในมูลหนี้เงินมีหน้าที่ยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคในฐานะลูกหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ เพียงไร ในหัวข้อที่ 4.1 และ 4.2 หลังจากนั้น ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เหตุผลที่สนับสนุนและคัดค้านการยอมรับระบบบังคับผู้ประกอบการธุรกิจให้รับชำระหนี้ด้วยเงินสด รวมถึงข้อเสนอแนะในหัวข้อที่ 4.3

4.1 ความเหมือนระหว่างกฎหมายของประเทศเบลเยียมและไทย

ในการกำหนดว่าสิ่งใดใช้ในการชำระหนี้เงินได้ ประเทศเบลเยียมและประเทศไทยต่างยอมรับทฤษฎีอำนาจรัฐ (state theory) เหมือนกัน กล่าวคือ รัฐมีอำนาจในการผลิตเงินตราซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) โดยเงินตราของทั้งสองประเทศมีลักษณะทั่วไปเหมือนกัน คือ เป็นวัตถุที่มีรูปร่างจับต้องได้ ได้แก่ เหรียญกษาปณ์และธนบัตร ฉะนั้น การชำระหนี้เงินในสัญญาระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจและผู้บริโภค ผู้บริโภคลูกหนี้ย่อมต้องกระทำโดยการส่งมอบเงินตราที่รัฐผลิตให้แก่เจ้าหนี้ให้ตรงตามมูลหนี้ที่ต้องชำระ และเมื่อเงินตราเป็นสิ่งที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) การปฏิเสธไม่รับชำระหนี้จากผู้บริโภคที่กระทำโดยถูกต้องย่อมนำมาซึ่งผลร้ายในทางแพ่งแก่ผู้ประกอบการอาทิ การตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด (*Mora creditoris*)

4.2 ความแตกต่างระหว่างกฎหมายของประเทศเบลเยียมและไทย

ข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดระหว่างประเทศเบลเยียมและประเทศไทยก็คือ ในบริบทของการชำระหนี้เงินตามสัญญาผู้บริโภค ประเทศเบลเยียมใช้ระบบบังคับรับชำระเงินสด (mandatory acceptance of cash) กล่าวคือ ภายใต้ประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ โดยหลัก ผู้ประกอบการธุรกิจมีหน้าที่ยอมรับชำระหนี้ด้วยเงินสดสกุลยูโรจากผู้บริโภคลูกหนี้ หากได้กระทำในขณะที่ผู้บริโภคและผู้ประกอบการธุรกิจอยู่ซึ่งหน้ากัน อาทิ การชำระเงิน ณ จุดคิดเงิน (cashier counter) ในสถานประกอบการของผู้ประกอบการธุรกิจ เว้นแต่มีข้อยกเว้นให้ผู้ประกอบการธุรกิจปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ ได้แก่ การปฏิเสธไม่รับเงินสดที่ต้องห้ามตามกฎหมายการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัด

การใช้เงินสด หรือการปฏิเสธไม่รับเงินสดเป็นการชั่วคราวด้วยเหตุผลเรื่องความปลอดภัย หรือการปฏิเสธไม่รับเงินสดเพราะมูลค่าธนบัตรไม่ได้สัดส่วนกับหนี้เงินที่ต้องชำระ

แต่ในทางตรงกันข้าม ประเทศไทยไม่มีบทบัญญัติบังคับให้ผู้ประกอบธุรกิจต้องยอมรับการชำระหนี้เงินจากผู้บริโภคด้วยเงินสด หากมีแต่บทบัญญัติว่าด้วยการขายทอดตลาดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่บังคับให้ผู้สุ่ราคาสูงสุดชำระราคาด้วยเงินสด แต่หน้าที่ดังกล่าวสามารถตกลงยกเว้นเป็นอย่างอื่นได้ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยใช้ระบบสมัครใจรับชำระเงินสด (voluntary acceptance of cash) กล่าวคือ ผู้ประกอบธุรกิจจะมีหน้าที่รับเงินสดหรือไม่ขึ้นอยู่กับการมีข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ หากไม่มีข้อตกลง ผู้ประกอบธุรกิจจะต้องรับชำระหนี้ด้วยเงินสด เว้นแต่ผู้ประกอบธุรกิจจะมีมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ ได้แก่ การชำระหนี้ของผู้บริโภคฝ่าฝืนหลักสุจริตและการชำระหนี้ของผู้บริโภคฝ่าฝืนกฎหมาย อย่างไรก็ตาม หน้าที่ดังกล่าวมีลักษณะเป็นหน้าที่ทั่วไปซึ่งผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภคสามารถตกลงยกเว้นเป็นอย่างอื่นได้ กล่าวคือ ผู้ประกอบธุรกิจสามารถตกลงสงวนสิทธิไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ ข้อตกลงดังกล่าวไม่ตกเป็นโมฆะตามมาตรา 150 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่อาจเข้าลักษณะข้อสัญญาไม่เป็นธรรมตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 มาตรา 4 ในกรณีที่พิเศษอย่างยิ่ง (exceptional cases) เท่านั้น

แนวทางของประเทศไทยมีข้อจำกัดในการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคที่จะชำระหนี้ด้วยเงินสด เนื่องจากผู้ประกอบธุรกิจยอมอาศัยอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจต่อรองที่เหนือกว่าในการกำหนดเงื่อนไขการชำระหนี้ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองมากที่สุด ในหลาย ๆ กรณีทางปฏิบัติจะเห็นว่าผู้ประกอบธุรกิจกำหนดยกเว้นไม่รับเงินสดอยู่ฝ่ายเดียวทำให้ผู้บริโภคมีแต่เพียงสิทธิที่จะเลือกเข้าทำหรือไม่เข้าทำสัญญาได้ (take-it-or-leave-it basis) ซึ่งในบางธุรกิจ ผู้บริโภคมีความจำเป็นต้องเข้าถึงสินค้าหรือบริการ เช่น ธุรกิจอาหาร ธุรกิจเครื่องดื่ม ธุรกิจเครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ ซึ่งทำให้ผู้บริโภคจำยอมต้องเข้าทำสัญญาภายใต้เงื่อนไขการชำระเงินที่ผู้ประกอบธุรกิจกำหนด นอกจากนี้ การใช้ช่องทางโต้แย้งข้อสัญญาตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 มาตรา 4 ก็ก่อให้เกิดภาระทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายแก่ผู้บริโภคเนื่องจากการวินิจฉัยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมเป็นอำนาจของศาล ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้บริโภคจะต้องดำเนินการฟ้องคดีผู้ประกอบธุรกิจต่อศาลและพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าข้อสัญญาเรื่องการชำระราคาเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม การดำเนินการดังกล่าวทำให้ผู้บริโภคจะต้องเสียค่าใช้จ่าย เช่น การจ้างทนายความ ค่าเดินทาง ฯลฯ และเสียเวลาไปกับกระบวนการพิจารณาคดีที่อาจจะไม่รวดเร็วทันใจ ทำให้ท้ายที่สุด ผู้บริโภคจำต้องยอมรับข้อสัญญาของผู้ประกอบธุรกิจ ณ เวลาที่เข้าทำสัญญาไปโดยปริยาย

จากการศึกษาเปรียบเทียบข้างต้น ผู้วิจัยขอสรุปความเหมือนและความแตกต่างระหว่างกฎหมายของประเทศเบลเยียมและกฎหมายไทยดังนี้

ประเด็น	ประเทศเบลเยียม	ประเทศไทย
หลักการพื้นฐาน	ใช้ทฤษฎีอำนาจรัฐ (State Theory)	ใช้ทฤษฎีอำนาจรัฐ (State Theory)
ลักษณะของเงินตรา	ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์สกุลยูโร	ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์สกุลบาท
ระบบการชำระหนี้ ด้วยเงินสดใน สัญญาผู้บริโภค	ระบบ บังคับรับชำระเงินสด (Mandatory Acceptance)	ระบบ สมัครใจรับชำระเงินสด (Voluntary Acceptance)
บทบัญญัติกฎหมาย ที่เกี่ยวข้อง	มาตรา VI.7/5 ของประมวลกฎหมาย เศรษฐกิจ	ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และพ.ร.บ. เงินตรา พ.ศ. 2501
หน้าที่ของผู้ ประกอบธุรกิจในการ รับชำระหนี้ด้วย เงินสด	ผู้ประกอบการมีหน้าที่บังคับตาม กฎหมายในการรับชำระหนี้ด้วยเงินสด หากเป็นการชำระหนี้โดยผู้บริโภคต่อ หน้าผู้ประกอบการ	โดยหลัก ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับ ชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด เว้น แต่กรณีตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น
สิทธิปฏิเสธของผู้ ประกอบธุรกิจ	- ผู้ประกอบการมีสิทธิปฏิเสธ การใช้เงินสดที่ฝ่าฝืนกฎหมาย ว่าด้วยการป้องกันการฟอก เงินและการสนับสนุนทาง การเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่า ด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด - ผู้ประกอบการมีสิทธิปฏิเสธ ด้วยเหตุผลเรื่อง ความ ปลอดภัย - ผู้ประกอบการมีสิทธิปฏิเสธ หากมูลค่าธนบัตรไม่ได้สัดส่วน กับหนี้เงินที่ต้องชำระ	- ผู้ประกอบการสงวนสิทธิ ในการรับชำระหนี้โดย ประการอื่น เช่น การโอน เงินทางอิเล็กทรอนิกส์ - การชำระหนี้ของผู้บริโภคไม่ เป็นไปโดยสุจริต - การชำระหนี้ของผู้บริโภคขัด ต่อกฎหมาย

ตารางที่ 3 : สรุปความเหมือนและความแตกต่างระหว่างกฎหมายของประเทศเบลเยียมและกฎหมายไทย

4.3 วิเคราะห์การรับเอาระบบบังคับรับชำระเงินสดในกฎหมายไทย

จากการศึกษาเปรียบเทียบจะเห็นข้อแตกต่างที่เด่นชัดระหว่างประเทศเบลเยียมและประเทศไทยหนึ่งข้อ กล่าวคือ ประเทศเบลเยียมเลือกใช้ระบบบังคับรับชำระเงินสด (mandatory acceptance of cash) ดังนั้น ในหัวข้อที่ 4.3 นี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เหตุผลที่สนับสนุนและเหตุผลที่คัดค้านการบังคับให้ผู้ประกอบธุรกิจรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสดเพื่อเสนอแนะแนวทางสำหรับประเทศไทย

4.3.1 เหตุผลสนับสนุน

เหตุผลที่อาจสนับสนุนการรับเอาระบบบังคับรับชำระเงินสดมีอย่างน้อยสองประการดังต่อไปนี้

4.3.1.1 ทำให้หลักเงินตราชำระหนี้ได้ตามกฎหมายมีผลใช้บังคับในทางปฏิบัติ

หากพิจารณาเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน ค.ศ. 2023 (พ.ศ. 2566) ที่ผ่านมา European Commission ได้เสนอร่าง EU Regulation on the legal tender of euro banknotes and coins⁵¹ (ต่อไปนี้จะเรียกว่าร่าง *EU Regulation on legal tender*) หากพิจารณาหลักการที่แจ้งสารบัญญัติภายใต้ร่าง *EU Regulation on legal tender* เงินสด (cash) ได้รับการนิยามในมาตรา 3 ว่าหมายถึง ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์สกุลยูโร โดยมาตรา 4(1) ได้อธิบายหลัก legal tender ของเงินตราสกุลยูโรเอาไว้อย่างชัดเจนว่า ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์สกุลยูโรมีอำนาจบังคับให้ต้องรับชำระตามมูลค่าของเงินตรา (mandatory acceptance at full face value) เพื่อให้หนี้เงินระงับไป ด้วยเหตุนี้ มาตรา 4(2) จึงวางหลักให้สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานดังกล่าวว่า ผู้รับชำระเงิน (payee) ห้ามปฏิเสธไม่รับชำระเงินสดซึ่งมุ่งหมายในการชำระให้เป็นไปตามมูลหนี้ รวมถึงมาตรา 4(4) วางหลักว่า ผู้ชำระเงิน (payer) มีสิทธิชำระหนี้เงินสกุลยูโรเพื่อให้หนี้ระงับสิ้นไป ด้วยเหตุนี้ มาตรา 7(1) ของร่าง *EU Regulation on legal tender* จึงกำหนดหน้าที่ให้รัฐสมาชิกสหภาพยุโรปมีหน้าที่สอดคล้องการปฏิบัติตามมาตรา 4(2) รวมไปถึงการสร้างเงื่อนไขฝ่ายเดียวล่วงหน้าเพื่อยกเว้นไม่รับเงินสด (ex ante unilateral exclusions of cash) ในอาณาเขตของรัฐ

อย่างไรก็ดี หน้าที่ยอมรับชำระหนี้ด้วยเงินสดตามมาตรา 4(2) ของร่าง *EU Regulation on legal tender* ได้รับการยกเว้นตามเงื่อนไขที่มาตรา 5 สองกรณี กล่าวคือ กรณีแรก ตามมาตรา 5(1)(a) ผู้รับชำระเงิน (payee) อาจปฏิเสธไม่รับชำระเงินสดได้ หากกระทำโดยสุจริตบนฐานซึ่งมีความชอบธรรมและเป็นการชั่วคราวอันสอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนภายใต้สถานการณ์ที่อยู่นอกเหนือความควบคุมของผู้รับชำระหนี้เงิน เมื่อพิจารณาประกอบมาตรา 5(2) ฐานซึ่งมีความชอบธรรม (legitimate grounds) รวมไปถึงกรณีที่ธนบัตรซึ่งมีมูลค่าสูงไม่ได้สัดส่วนกับหนี้ที่ต้องชำระ โดยส่วนอารัมภบทของร่าง *EU*

⁵¹ ดูฉบับเต็มได้ที่ https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-06/COM_2023_364_1_EN_ACT_part1_v6.pdf

Regulation on legal tender ข้อ (5) ได้ยกตัวอย่างเอาไว้ คือ การนำธนบัตรมูลค่า 200 ยูโรมาชำระหนี้ที่น้อยกว่า 5 ยูโรเป็นฐานซึ่งมีความชอบธรรม (legitimate grounds) ในการปฏิเสธรับชำระเงินสดได้ นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงกรณีที่ผู้ประกอบการธุรกิจ (enterprise) ไม่มีเงินทอนในขณะรับชำระเงินสดหรือมีเงินทอนไม่เพียงพอที่จะใช้ดำเนินการตามปกติของตนด้วย กรณีที่สอง ตามมาตรา 5(1)(b) ก่อนได้มีการชำระเงินสด ผู้รับชำระและผู้ชำระเงินตกลงเกี่ยวกับวิธีการชำระเงินที่แตกต่างออกไป

ร่าง EU Regulation on legal tender ได้รับการอธิบายว่าต้องการบัญญัติเพื่อให้สอดคล้องกับคำพิพากษาศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรปในปี ค.ศ. 2021 (พ.ศ. 2564) คดี *Hessischer Rundfunk* หมายเลขคดี C-422/19 และ C-423/19⁵² โดยผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 2.1.1 ศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรปในคำพิพากษาคดี *Hessischer Rundfunk* ได้วางแผนการตีความหลัก legal tender ของเงินสกุลยูโรเอาไว้ว่า ความหมายตามธรรมดาของหลัก legal tender ของการชำระหนี้ด้วยเงินตรา คือ การชำระหนี้เพื่อให้หนี้ระงับไปด้วยเงินตราสกุลเดียวกันและมูลค่าอย่างเดียวกันไม่อาจถูกปฏิเสธได้ โดยการตีความดังกล่าวได้รับการสนับสนุนโดย Recommendation 2010/191 ด้วย อย่างไรก็ตาม สำหรับประเด็นว่าหลัก legal tender หรือเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายจะหมายถึงความรวมถึงหน้าที่ต้องยอมรับชำระเงินสด (mandatory acceptance) ดังที่สหภาพยุโรปกำลังตีความหรือไม่นั้น ผู้วิจัยเห็นว่ายังเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันได้ เนื่องจากในระบบกฎหมายอื่น ๆ อาจจะได้ยึดแนวการตีความเช่นนั้น ยกตัวอย่าง ระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกายอมรับหลัก legal tender แต่ก็บังคับให้ผู้ขายต้องยอมรับการชำระเงินสดสกุลดอลลาร์สหรัฐ⁵³ หรือในระบบกฎหมายไทยเองก็สื่อกันไปในทำนองนั้นเช่นเดียวกันจากการใช้ระบบสมัครใจรับชำระด้วยเงินสด

4.3.1.2 คุ่มครองประชาชนกลุ่มเปราะบางในทางเศรษฐกิจ

นอกจากเหตุผลในข้อ 4.3.1.1 แล้ว เหตุผลที่สำคัญอีกข้อหนึ่งของการเสนอร่าง EU Regulation on legal tender ปรากฏอยู่ในส่วนอารัมภบทข้อ (14) กล่าวโดยสรุปก็คือ การบังคับให้รับชำระหนี้ด้วยเงินสดจะช่วยคุ้มครองประชาชนที่เป็นกลุ่มเปราะบางซึ่งต้องดำรงชีพด้วยเงินสด อาทิ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ที่ไม่มีทักษะทางเทคโนโลยีและมีรายได้ต่ำ รวมทั้งผู้ที่ไม่ใช้บริการทางการเงินกับธนาคาร ผู้ลี้ภัย และผู้อพยพย้ายถิ่นฐาน บุคคลเหล่านี้สมควรได้รับความคุ้มครองให้สามารถใช้เงินสดในการดำรงชีวิตได้

⁵² <<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=A1F1DC53C4938B457A6FE01039D756B0?text=&docid=236962&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1624519>>.

⁵³ Legal Information Institute, 'legal tender' (Cornell Law School, June 2020) <https://www.law.cornell.edu/wex/legal_tender> สืบค้นเมื่อ 3 มีนาคม 2568.

เนื่องจากเงินสดมีลักษณะที่ใช้ได้ง่ายมาก (high degrees of ease of use) ใช้ได้รวดเร็ว (speed) ใช้ได้ปลอดภัย (safety) และรักษาความเป็นส่วนตัวได้ (privacy)

ในแง่นี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเหตุผลในการคุ้มครองประชาชนกลุ่มเปราะบางมีน้ำหนักรองรับหลักการบังคับชำระเงินสด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากพิจารณาสภาพสังคมไทย จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี พ.ศ. 2566 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุ (บุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป) จำนวน 13.64 ล้านคนหรือเทียบเป็น 19.5% ของจำนวนประชากรทั้งหมด กล่าวได้ว่า สังคมไทยเป็นสังคมผู้สูงอายุ⁵⁴ ในรายละเอียดผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานมีอยู่ 5.11 ล้านคน นั้นหมายความว่า ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังคงมีรายได้ในการจับจ่ายใช้สอยในระบบเศรษฐกิจ แต่กระนั้น ในกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำงาน ร้อยละ 68.1 จะไม่มีการศึกษาหรือมีการศึกษาต่ำกว่าระดับประถมศึกษา⁵⁵ ซึ่งอาจทำให้กลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้ขาดทักษะทางเทคโนโลยีในการชำระเงินได้ ดังจะเห็นได้จากกรณีการแจกเงินดิจิทัลของรัฐบาลปัจจุบันแก่ผู้สูงอายุซึ่งปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความรู้เทคโนโลยี⁵⁶ อีกทั้งยังไม่เน้นประชาชนกลุ่มเปราะบางอื่น ๆ อาทิ ผู้พิการซึ่งตามสถิติของผู้พิการที่จดทะเบียนทั่วประเทศในวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2567 จะอยู่ราว ๆ 2.1 ล้านคน⁵⁷ หรือเด็ก เยาวชน แรงงานต่างชาติด ฯลฯ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าส่วนหนึ่งของบุคคลเหล่านี้อาจมีปัญหาในการเข้าถึงหรือใช้การชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ เช่น โอนชำระเงินผ่าน QR Code หรือ PromptPay ได้ ยังไม่นับกลุ่มบุคคลที่ไม่มีการใช้บริการทางการเงินกับธนาคาร (unbanked) เช่น ไม่มีบัญชีเงินฝากกับธนาคาร ซึ่งมีการอ้างว่ามีอยู่จำนวน 10 ล้านคนในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2563⁵⁸ ฉะนั้น บุคคลกลุ่มนี้จะดำรงชีพอยู่ได้ก็ด้วยการซื้อสินค้าหรือบริการโดยใช้เงินสดเป็นสำคัญ

4.3.2 เหตุผลคัดค้าน

เหตุผลที่อาจคัดค้านการรับเอาระบบบังคับชำระเงินสดมีอย่างน้อยสามประการดังต่อไปนี้

4.3.2.1 จำกัดเสรีภาพในการทำสัญญา

⁵⁴ กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ, *สรุปผลที่สำคัญการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2566* (กองสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2567) 2.

⁵⁵ เพิ่งอ้าง 4.

⁵⁶ ขว้าว่วน, ‘ลงทะเบียนกลุ่มไม่มีความรู้เทคโนโลยี รับเงิน 10,000 เมื่อไหร่ ‘จุลพันธ์’ ตอบ’ (Khaosod Online, 23 มกราคม 2568) <https://www.khaosod.co.th/breaking-news/news_9602046> สืบค้นเมื่อ 3 มีนาคม 2568.

⁵⁷ ข้อมูลจากกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ เข้าถึงได้ที่ <https://ecard.dep.go.th/nep_all/file/Stat2567/Stat_Jan67.pdf>.

⁵⁸ ‘ธนาคารอยากเข้าถึงคนที่ไม่มีบัญชีธนาคาร’ (ลงทุนแมน 6 กุมภาพันธ์ 2563) <<https://www.longtunman.com/20992>> สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2568.

ระบบกฎหมายเอกชนของประเทศไทยเป็นระบบกฎหมายสมัยใหม่ที่รองรับหลักการพื้นฐานของกฎหมายเอกชนหลายประการ หนึ่งในนั้นคือ หลักเสรีภาพในการทำสัญญา (freedom of contract) โดยหลักการนี้ได้รับการอ้างอิงว่ารองรับผ่านบทบัญญัติมาตรา 151 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ภายใต้หลักเสรีภาพในการทำสัญญา บุคคลมีสิทธิเลือกเข้าทำสัญญากับผู้ใดก็ได้ โดยในการเข้าทำสัญญา คู่สัญญามีเสรีภาพที่จะกำหนดเนื้อหาของสัญญาให้เป็นประการใดก็ได้⁵⁹ เมื่อตกลงกันแล้วกฎหมายย่อมต้องยอมรับบังคับบัญชาให้เป็นไปตามเจตนาของคู่สัญญา⁶⁰ ด้วยเหตุนี้ หากรัฐออกกฎหมายบังคับให้ผู้ประกอบธุรกิจต้องรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด กฎหมายดังกล่าวย่อมมีผลเป็นการจำกัดเสรีภาพในการทำสัญญา กล่าวโดยเฉพาะคือ จำกัดเสรีภาพของคู่สัญญาที่จะตกลงชำระหนี้กันในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การโอนผ่านธนาคาร ผ่านชำระหนี้ด้วยตัวเงิน เพราะหากตกลงกันไปเช่นนั้น ข้อตกลงนั้นย่อมไม่มีผล ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติมาตรา 150 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หากสัญญาใดมีวัตถุประสงค์ต้องห้ามขัดแย้งโดยกฎหมาย สัญญานั้นย่อมตกเป็นโมฆะ

อย่างไรก็ดี หลักเสรีภาพในการทำสัญญาอาจถูกจำกัดได้ด้วยเหตุผลหลายประการ⁶¹ หนึ่งในนั้นคือการจำกัดเสรีภาพในการทำสัญญาผู้บริโภคเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจต่อรองน้อยกว่าผู้ประกอบการ⁶² ดังจะเห็นว่าประเทศไทยมีกฎหมายหลายฉบับได้แทรกแซงเสรีภาพในการทำสัญญาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในการเข้าทำสัญญากับผู้ประกอบการ อาทิ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 หรือพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545⁶³ ดังนั้น แม้การบังคับให้ผู้ประกอบธุรกิจต้องรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสดจะเป็นการจำกัดเสรีภาพในการทำสัญญา การบังคับก็อาจทำได้ด้วยเหตุผลในการคุ้มครองผู้บริโภคเพราะโดยทั่วไป ข้อตกลงที่ให้สิทธิผู้ประกอบการปฏิเสธการรับเงินสดมักเป็นข้อตกลงที่ผู้ประกอบการเสนอขึ้นฝ่ายเดียวอันทำให้ผู้บริโภคมีสิทธิตัดสินใจจะตกลงตามข้อเสนอหรือไม่เท่านั้น หากไม่ยินยอมก็ทำได้เพียงไม่เข้าทำสัญญากับผู้ประกอบการ (take-it-or-leave-it basis)

⁵⁹ ศนันท์กรณ โสทธิพันธุ์, *คำอธิบายนิติกรรม-สัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 27, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2568) 327.

⁶⁰ เสนีย์ ปราโมช, *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1 (ภาค 1-2)* (มุรินทร์ พงศاپานปรับปรุงแก้ไข, สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561) 8.

⁶¹ ศนันท์กรณ โสทธิพันธุ์, *คำอธิบายนิติกรรม-สัญญา* (เชิงอรรถ 59) 327-328.

⁶² นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ์, *สัญญาผู้บริโภค ข้อพิพาทผู้บริโภคและคดีผู้บริโภค* (โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2567) 185.

⁶³ นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ์, *สัญญาผู้บริโภค ข้อพิพาทผู้บริโภคและคดีผู้บริโภค*, เพิ่งอ้าง 184, 222.

นอกจากนี้ข้อสังเกตว่า แม้กฎหมายจะวางหลักบังคับให้ผู้ประกอบธุรกิจต้องรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด กฎหมายอาจสร้างข้อยกเว้นให้คู่สัญญาสามารถตกลงกันเป็นอย่างอื่นได้ ทำให้หลักกฎหมายดังกล่าวมีลักษณะเป็นกฎหมายเพื่อการอุดช่องว่างในกรณีไม่มีข้อตกลง (default rule) ดังจะเห็นต้นแบบนี้ได้จากร่าง EU Regulation on legal tender ที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้น กล่าวคือ มาตรา 5(1)(b) ของร่าง EU Regulation on legal tender ได้เปิดช่องเอาไว้ว่า ก่อนได้มีการชำระเงินสด ผู้รับชำระและผู้ชำระเงินสามารถตกลงเกี่ยวกับวิธีการชำระเงินที่แตกต่างออกไป เช่น ตกลงให้ชำระหนี้เงินด้วยการโอนผ่านธนาคาร (bank transfer) ในแง่นี้ มาตรา 5(1)(b) ของร่าง EU Regulation on legal tender จึงแสดงให้เห็นว่า ข้อห้ามมิให้ผู้รับชำระเงินปฏิเสธไม่รับชำระเงินสดซึ่งมุ่งหมายในการชำระให้เป็นไปตามมูลหนี้ตามมาตรา 4(2) ของร่างกฎหมายเป็นข้อความที่มีขอบบังคับเด็ดขาด กล่าวคือ สามารถตกลงยกเว้นเป็นอย่างอื่นได้ ฉะนั้น การยอมรับระบบบังคับชำระเงินจึงอาจไม่จำเป็นต้องเคร่งครัดดังเช่นระบบกฎหมายของเบลเยียมก็ได้

4.3.2.2 ไม่ส่งเสริมการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์

พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-commerce) เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการซื้อขายสินค้าหรือบริการผ่านระบบอินเทอร์เน็ต โดยผู้ประกอบการมักจะใช้เว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันเป็นสื่อกลางในการเสนอขายสินค้าหรือบริการ⁶⁴ ไม่ว่าจะเป็นการขายสินค้าหรือบริการผ่านเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันของผู้ประกอบการเอง เช่น การขายสินค้าหรือบริการของบริษัท HomePro ที่กระทำผ่านเว็บไซต์ <https://www.homepro.co.th/> และแอปพลิเคชัน HomePro หรือเป็นการขายสินค้าหรือบริการผ่านเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มอย่าง Shopee NocNoc Temu ฯลฯ ซึ่งโดยลักษณะของธุรกิจการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ ผู้ประกอบการและผู้บริโภคมักจะทำสัญญาโดยมิได้อยู่เฉพาะหน้าหรืออยู่ห่างกันโดยระยะทาง (distance contracts) ด้วยเหตุนี้ การชำระเงินจากทางผู้บริโภคจึงมักจะทำโดยการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ (electronic payment: e-payment) ซึ่งมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ผู้จ่ายเงินทำการโอนเงินไปยังผู้รับเงินในลักษณะโอนสิทธิการถอนเงินหรือหักเงินจากบัญชีเงินฝากของผู้ใช้บริการที่เปิดไว้กับผู้ให้บริการผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์⁶⁵ ไม่ว่าจะเป็นการชำระผ่านบัตร

⁶⁴ ‘ศัพท์ชวบุรี’ (ETDA, 16 มิถุนายน 2563) <<https://www.etda.or.th/th/Useful-Resource/terminology/%E0%B8%AB%E0%B8%A1%E0%B8%A7%E0%B8%94%E0%B8%AB%E0%B8%A1-E/252.aspx>> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

⁶⁵ ‘e-payment การชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์’ (ETDA, ไม่ปรากฏวันเผยแพร่) <[https://www.etda.or.th/th/Our-Service/Standard-\(1\)/Certifications/Example-1/content-certification-service-register.aspx](https://www.etda.or.th/th/Our-Service/Standard-(1)/Certifications/Example-1/content-certification-service-register.aspx)> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

เครดิต/เดบิต การชำระผ่านแอปพลิเคชัน e-Wallet การชำระผ่านบริการธนาคารอิเล็กทรอนิกส์ (e-Banking)⁶⁶ ซึ่งการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์มีข้อดีต่อผู้บริโภคหลายประการ อาทิ สะดวก ประหยัดเวลา ปลอดภัย เพิ่มการเข้าถึงบริการทางการเงิน⁶⁷

จากข้อมูลของกรมพัฒนาธุรกิจการค้า การพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์มีความเติบโตอย่างต่อเนื่องและมีมูลค่าในปี พ.ศ. 2566 อยู่ที่ 6.34 แสนล้านบาท⁶⁸ และจากผลสำรวจของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ.) ช่องทางการชำระเงินที่ถูกใช้มากที่สุดในธุรกิจพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ คือ การชำระเงินผ่านระบบอินเทอร์เน็ตไม่ว่าจะเป็น Mobile หรือ Internet Banking⁶⁹ ดังนั้น ในเบื้องต้น หากกฎหมายมีบทบัญญัติที่บังคับให้ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด อาจมีผลในด้านลบต่อการส่งเสริมการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ แต่กระนั้น หากพิจารณาต้นแบบจากกฎหมายเบลเยียม หน้าที่ยอมรับชำระเงินสดจะมีเฉพาะกรณีการชำระเงินซึ่งเกิดขึ้นระหว่างผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภคที่อยู่เฉพาะหน้าเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง หากเป็นการชำระเงินที่อยู่ห่างโดยระยะทาง ผู้ประกอบธุรกิจย่อมไม่ถูกบังคับให้ต้องรับชำระหนี้ด้วยเงินสดแต่อย่างใด

4.3.2.3 เปิดช่องให้มีการกระทำที่มีขอบด้วยกฎหมาย

การใช้เงินสดจึงก่อให้เกิดอุปสรรคในการติดตามตรวจสอบการทำธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการฟอกเงิน การสนับสนุนการเงินแก่การก่อการร้าย การเลียงกาชื้อหรือ

⁶⁶ บุรณเมตต์ วิวัฒนากุล, *ทำความเข้าใจธุรกิจ B2C e-Commerce: รูปแบบธุรกิจ รูปแบบการชำระเงิน และวิธีการติดตามภาวะตลาด* (ธนาคารแห่งประเทศไทย 2564) 5.

⁶⁷ จูติ ทศบวรและคณะ, ‘เจาะลึกพฤติกรรมการใช้ e-Payment ของคนไทย’ (สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์, 16 มีนาคม 2566) <<https://www.pier.or.th/abridged/2023/05/>> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

⁶⁸ กองข้อมูลธุรกิจ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, ‘แรงไม่หยุด-จุดไม่อยู่!! ธุรกิจอี-คอมเมิร์ซ เติบโตต่อเนื่อง คนไทยซื้อสินค้าผ่านแพลตฟอร์ม อี-คอมเมิร์ซ กว่า 67%’ (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 19 เมษายน 2567) <https://www.dbd.go.th/news/73190467?fbclid=IwZXh0bG9hZW0CMTAAAR1C9rBGXc5p4SNyBt-MSI2GHt2MLGSuFKR-dXOuY6WiubOEqlZOLqPshK0_aem_AenNaKbdaOYGh7EawKh6yeyzawrKc8Yd1VObtm2sTpj49KSXcf5DjnZAT1w7keMs7GVX5nEkfLrasnZ5k8EA01jD> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

⁶⁹ ‘ETDA เผยมูลค่าอีคอมเมิร์ซไทย ปี 66 พุ่งแตะ 5.96 ล้านล้านบาท อุตสาหกรรมประกันภัย โทมากสุด ร้อยละ 31’ (ETDA, 31 พฤษภาคม 2567) <https://www.etda.or.th/th/pr-news/Dgt_ecom_survey2024.aspx> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

การกระทำทุจริต ฯลฯ⁷⁰ ทำให้ในปัจจุบัน การใช้จ่ายเงินสดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในจำนวนที่มาก (large-scale payment) มักถูกตั้งเป็นข้อสงสัยว่าอาจจะเกี่ยวข้องกับการกระทำที่ผิดกฎหมาย⁷¹ ดังเช่นที่พบเห็นได้ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การให้สินบนแก่พนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อประพฤติดชอบมักทำได้ด้วยการให้เงินสด เช่น การให้สินบนเป็นเงินสดเพื่อแลกกับการออกใบอนุญาต⁷² ด้วยเหตุนี้ จะเห็นได้ว่าการใช้เงินสดในการชำระหนี้ในปัจจุบันอาจถูกกำกับโดยกฎหมายพิเศษ อาทิ ในประเทศเบลเยียมกฎหมายป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสดกำหนดว่าการชำระราคาขายอสังหาริมทรัพย์ให้ชำระด้วยวิธีการโอนเงินหรือด้วยเช็คเท่านั้นหรือในสัญญาผู้บริโภค ผู้บริโภคมีสิทธิชำระเงินสดได้ไม่เกิน 3,000 ยูโร

ส่วนในประเทศไทย แม้จะยังไม่มีข้อจำกัดเช่นนั้น แต่การใช้เงินสดจำนวนมากก็อาจอยู่ภายใต้การติดตามโดยกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินเช่นกันเช่นกัน ยกตัวอย่าง มาตรา 15(1) แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 กำหนดให้สำนักงานที่ดิน กรุงเทพมหานคร สำนักงานที่ดินจังหวัด สำนักงานที่ดินสาขา และสำนักงานที่ดินอำเภอ มีหน้าที่ต้องรายงานต่อสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินเมื่อปรากฏว่ามีการขอจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ที่สถาบันการเงินมิได้เป็นคู่กรณีและที่มีลักษณะมีการชำระด้วยเงินสดเป็นจำนวนเกินกว่าที่กำหนดในกฎกระทรวง กล่าวคือ เกินกว่า 2 ล้านบาทขึ้นไป⁷³ ด้วยเหตุนี้ การบังคับให้บุคคลยอมรับชำระเงินสดในการชำระหนี้จำนวนมากอาจนำมาซึ่งความไม่สบายใจในการทำนิติกรรมสัญญา เช่น หากนาย A ทำสัญญาซื้อขายบ้านพร้อมที่ดินในโครงการหมู่บ้านจัดสรรของบริษัท B ในราคา 3 ล้านบาท และนาย A เสนอจะชำระหนี้ด้วยเงินสดทั้งหมด กรณีนี้หากไปจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์สำนักงานที่ดินที่รับจดทะเบียนจะต้องรายงานต่อสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินตามกฎหมาย บริษัท B ก็อาจจะเกิดความไม่สบายใจในการขายบ้านพร้อมที่ดินให้นาย A

ด้วยเหตุนี้ การใช้เงินสดจึงก่อให้เกิดอุปสรรคในการติดตามตรวจสอบการทำธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการฟอกเงิน การสนับสนุนการเงินแก่ผู้ก่อการร้าย การเลี่ยง

⁷⁰ คณิน คชไกร, ระบบการชำระเงินแบบอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติกับการเข้าสู่สังคมปราศจากเงินสดในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 86-87.

⁷¹ Charles Proctor, *Mann on the Legal Aspect of Money* (7th edn, Oxford University Press 2012) 76.

⁷² ขว้าว่วน, ‘ซ้อนแผนรวบ นายช่างโยธาวัย 31 ปี เขตพระโขนง รีดเงินผู้ประกอบการ 4.2 แสนแลกออกใบอนุญาตก่อสร้าง’ (Khaosod Online, 23 มกราคม 2568) <https://www.khaosod.co.th/breaking-news/news_9601990> สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2568.

⁷³ กฎกระทรวงฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2543) ออกตามความในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542, ข้อ 1(1).

ภาษีหรือการกระทำทุจริต แต่นั่นก็ได้หมายความว่า การใช้เงินสดจะเป็นตัวอย่างเดียวที่เปิดช่องให้มีการกระทำผิดกฎหมาย เนื่องจากในปัจจุบัน การกระทำผิดกฎหมายหรืออาชญากรรมบางรูปแบบก็ใช้การโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ในกระบวนการทำความผิดเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาแก๊งคอลเซ็นเตอร์หรือการหลอกลวงให้ผู้เสียหายโอนเงินออนไลน์ไปยังบัญชีม้าซึ่งพบว่าในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2565-2567 มีมูลค่าความเสียหายจากปัญหาแก๊งคอลเซ็นเตอร์สะสมราว ๆ 77,000 ล้านบาท⁷⁴ นี่ก็เป็นตัวอย่างที่ดีที่ชี้ให้เห็นว่าการใช้เงินสดมีใช้อย่างหลักในการส่งเสริมหรือเปิดช่องให้มีการก่ออาชญากรรม

4.3.3 ข้อเสนอแนะ

4.3.3.1 ข้อเสนอเชิงหลักการ

จากที่ได้วิเคราะห์เหตุผลสนับสนุนและคัดค้านการนำระบบบังคับยอมรับการชำระเงินสดมาใช้ในเบื้องต้น ผู้วิจัยเสนอว่าระบบกฎหมายไทยควรรับรอง “ระบบบังคับรับชำระเงินสด (mandatory acceptance of cash)” กล่าวคือ ระบบที่บังคับผู้ประกอบการธุรกิจเจ้าหนี้รับชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกค้าหนี้ด้วยเงินตราและมีข้อยกเว้นได้ในกรณีมีมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ โดยมีเหตุผลเบื้องหลังที่สำคัญสองข้อได้แก่

(1) เพื่อให้หลักการเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) มีผลใช้บังคับจริง

แม้จะเห็นได้ชัดว่าระบบกฎหมายไทยรองรับหลักเงินตราชำระหนี้ได้ตามกฎหมายอย่างชัดเจนตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 แต่กฎหมายดังกล่าวรวมไปถึงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เองก็ดี มิได้มีบทบัญญัติที่กล่าวถึงหน้าที่ในการรับชำระหนี้ด้วยเงินตราที่กฎหมายรับรอง ทำให้เกิดปัญหาในทางสังคมเกี่ยวกับการที่เจ้าหนี้ปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินตราอยู่เนือง ๆ ยกตัวอย่างกรณีที่จังหวัดลำปาง มีชายผู้หนึ่งทำสัญญาซื้อน้ำเต้าหู้หนึ่งถุง ราคา 7 บาท โดยในการชำระเงิน ชายผู้นั้นได้ชำระเป็นเหรียญกษาปณ์มูลค่า 5 บาทและ 1 บาทอย่างละหนึ่งเหรียญ และเหรียญกษาปณ์มูลค่า 50 สตางค์หนึ่งเหรียญ 25 สตางค์สองเหรียญ แต่ผู้ขายน้ำเต้าหู้ปฏิเสธไม่รับชำระเงินเหรียญสตางค์เพราะนำไปใช้จ่ายยาก⁷⁵ กรณีนี้แม้จะเห็นได้ว่า ผู้ซื้อได้ชำระหนี้ด้วยเงินตราตามกฎหมายถูกต้องตามข้อกำหนดที่กฎหมาย

⁷⁴ ‘มูลค่าความเสียหายเหยื่อถูกหลอกจากมิจฉาชีพ สะสม 77,360,070,295’ (PPTV Online, 15 ธันวาคม 2567) <<https://www.pptvhd36.com/news/%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1/238640>> สืบค้นเมื่อ 27 มีนาคม 2568.

⁷⁵ ‘เรื่องถึงโรงพัก ลงใช้เหรียญสลึงจ่ายค่าน้ำเต้าหู้ แต่ร้านไม่รับ’ (ไทยรัฐออนไลน์, 21 มีนาคม 2568) <<https://www.thairath.co.th/news/local/north/2848537>> สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2568.

กำหนด ฉะนั้น ผู้ขายน้ำเต้าหู้จึงมีหน้าที่รับชำระเงินตรานั้น หากปฏิเสธย่อมตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ปัญหาที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่า แม้ลูกหนี้จะมีสิทธิชำระหนี้ด้วยเงินตรา แต่เจ้าหนี้ก็อาจปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ได้เนื่องจากกฎหมายในปัจจุบันบัญญัติชัดเจนในแง่ของสิทธิในการใช้เงินตราชำระหนี้เท่านั้น หากได้กล่าวถึงหน้าที่รับเงินตราแต่อย่างใด และแม้จะตีความได้ว่าเจ้าหนี้มีหน้าที่ยอมรับชำระหนี้ด้วยเงินตรา แต่ในทางปฏิบัติเจ้าหนี้ผู้ประกอบการธุรกิจก็มักจะอาศัยอำนาจในการต่อรองที่เหนือกว่ายกเว้นหน้าที่ดังกล่าวไป ทำให้หลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายไม่มีผลใช้บังคับได้จริงดังที่ผู้คนเริ่มตั้งข้อสงสัย⁷⁶ ฉะนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าหากมีกฎหมายบัญญัติบังคับผู้ประกอบการธุรกิจให้มีหน้าที่รับชำระเงินตราเอาไว้อย่างชัดเจนจะช่วยลดข้อโต้แย้งหรือข้อพิพาทกับผู้บริโภคลงมาได้และเป็นการยืนยันว่าหลัก legal tender ย่อมมีผลใช้บังคับในแง่ไม่เพียงแต่เงินตราใช้ชำระหนี้ได้ หากแต่เงินตรานั้นต้องเป็นที่ยอมรับในการใช้สอยด้วย ดังจะเห็นได้จากแนวโน้มในการบัญญัติกฎหมายในบางระบบกฎหมาย อาทิ กฎหมายของเบลเยียมและสหภาพยุโรปที่บัญญัติหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินตราเอาไว้เพื่อยืนยันหลัก legal tender ของเงินสกุลยูโรที่ไม่อาจถูกปฏิเสธการชำระหนี้ได้

(2) เพื่อจัดการเลือกปฏิบัติ (discrimination) ต่อประชาชนกลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจ

โดยทั่วไป การเลือกปฏิบัติ (discrimination) มีลักษณะเป็นการกระทำหรืองดเว้นกระทำที่แตกต่างกันเนื่องจากความแตกต่างในปัจจัยบางอย่าง เช่น เชื้อชาติ ศาสนา เพศ สีผิว ฯลฯ อันทำให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่ถูกเลือกปฏิบัติ⁷⁷ ด้วยเหตุนี้ ระบบกฎหมายไทยจึงรับรองยอมรับหลักการห้ามเลือกปฏิบัติ (non-discrimination) ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 27 วรรคสามวางหลักห้ามการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลด้วยเหตุหลาย ๆ เหตุรวมไปถึงฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคมของบุคคล โดยหลักการดังกล่าวตกทอดมาตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. 2540⁷⁸ แม้หลักการดังกล่าวจะผูกพันองค์กรของรัฐให้มีหน้าที่ต่อพลเมืองแต่ก็เป็นที่ยอมรับในรัฐเสรีประชาธิปไตยว่า เอกชนเองก็ไม่อาจกระทำการโดยอาศัยความเหนือกว่าทาง

⁷⁶ ยกตัวอย่างความเห็นสาธารณะจากกระทู้ในกระดานข่าวออนไลน์อย่างพันทิป เจ้าของกระทู้ตั้งคำถามทำนองว่าเมื่อธนบัตรหรือเหรียญใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย เหตุใดร้านค้าจึงปฏิเสธไม่รับได้ โปรดดู <<https://pantip.com/topic/42855297/desktop>>

⁷⁷ อธิป จันทน์โรจน์, การเลือกปฏิบัติเพราะเหตุความพิการกับกฎหมายระหว่างประเทศ: ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2549) 56; ชนกานต์ สังสีแก้ว, ความผิดฐานเลือกปฏิบัติ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2559) 16.

⁷⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540, มาตรา 30 วรรคสาม.

เศรษฐกิจผ่านหลักการเกี่ยวกับเสรีภาพความเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญได้โดยอำเภอใจ ดังจะเห็นได้ในประเทศญี่ปุ่นที่ศาลเคยตัดสินว่าสัญญาจ้างแรงงานที่มีลักษณะเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมเพราะความแตกต่างเรื่องเพศ ตกเป็นโมฆะเนื่องจากขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน⁷⁹

การที่ผู้ประกอบการกำหนดเงื่อนไขไม่รับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสดอาจกล่าวอ้างได้ว่ามีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติอย่างหนึ่งที่เราเรียกว่า การเลือกปฏิบัติทางอ้อม (indirect discrimination) กล่าวคือ เป็นการวางข้อกำหนดหรือหลักเกณฑ์ที่เป็นกลางปรับใช้กับบุคคลทุกคนโดยเสมอภาค แต่ส่งผลให้บุคคลบางกลุ่มต้องเสียเปรียบหรือเสียประโยชน์⁸⁰ ในแง่นี้ แม้ผู้ประกอบการมุ่งหมายให้เงื่อนไขการไม่รับเงินสดใช้เป็นการทั่วไปกับผู้บริโภคทุกคน แต่เงื่อนไขดังกล่าวจะทำให้ประชาชนผู้อยู่ในกลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจ เช่น ผู้สูงอายุที่ไม่มีทักษะทางเทคโนโลยี ผู้พิการ เด็ก เยาวชน คนยากจน ผู้อพยพลี้ภัย ฯลฯ ที่ดำรงชีวิตโดยอาศัยการชำระเงินสดแต่เพียงอย่างเดียวได้รับผลกระทบและเสียเปรียบเพราะไม่อาจเข้าถึงสินค้าบริการของผู้ประกอบการได้⁸¹ ด้วยเหตุนี้ องค์กรจำนวนหนึ่ง อาทิ the National Association for the Advancement of Colored People (NAACP) ในประเทศสหรัฐอเมริกาจึงมีความเห็นทำนองที่ว่า การผลักดันให้สังคมก้าวไปสู่สังคมไร้เงินสด (cashless society) จะเป็นการเลือกปฏิบัติเพราะจะทำให้กลุ่มเปราะบางเหล่านี้ถูกผลักให้ไปอยู่ชายขอบในทางเศรษฐกิจ ฉะนั้น รัฐจึงควรออกกฎหมายกำหนดห้ามผู้ประกอบการค้าปลีกปฏิเสธไม่รับชำระเงินสดจากผู้บริโภค⁸²

แนวคิดที่ว่า การปฏิเสธไม่รับเงินสดอาจเท่ากับการเลือกปฏิบัติทำให้ในบางพื้นที่ของประเทศสหรัฐอเมริกา ยกตัวอย่างเขตปกครองพิเศษ District of Columbia ได้ออกกฎหมายกำหนดห้ามผู้ประกอบการเลือกปฏิบัติต่อผู้บริโภคในการชำระเงินสด กล่าวคือ ภายใต้ Code of District Columbia (D.C. Code) มาตรา 28-5402 ได้วางหลักกำหนดว่า ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2568 เป็นต้นไป ห้ามผู้ประกอบการค้าปลีก (retailer) เลือกปฏิบัติต่อเงินสดที่ใช้ชำระค่าสินค้าหรือบริการในลักษณะต่าง ๆ รวมไปถึงการปฏิเสธไม่รับเงินสด การตีตราประกาศในสถานประกอบการว่าไม่รับเงินสด หรือกำหนดราคาที่สูงขึ้นสำหรับผู้บริโภคที่ชำระเงินสด การฝ่าฝืนข้อกฎหมายดังกล่าวถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติทางการค้าที่ไม่

⁷⁹ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, *สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540* (พิมพ์ครั้งที่ 2, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2543) 54-57.

⁸⁰ อธิป จันทนโรจน์ (เชิงอรธ 77) 68; ชนกานต์ สังสีแก้ว, *ความผิดฐานเลือกปฏิบัติ* (เชิงอรธ 77) 25.

⁸¹ ยกตัวอย่างความเห็นสาธารณะจากกระทู้ในกระดานข่าวออนไลน์อย่างพันทิป เจ้าของกระทู้แสดงข้อกังวลเกี่ยวกับการไม่รับชำระเงินสดจะมีผลกระทบต่อผู้สูงอายุหรือเด็กเยาวชน โปรดดู <<https://pantip.com/topic/42496936>>

⁸² NAACP, 'Cashless Retail Transactions Promotes Discrimination in our Communities' (NAACP, 2019) <<https://naacp.org/resources/cashless-retail-transactions-promotes-discrimination-our-communities>>

สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2568.

เป็นธรรมตามมาตรา 28-5403 ประกอบมาตรา 28-3904 อย่างไรก็ดี ข้อกำหนดที่กล่าวมาได้รับยกเว้นในบางกรณีตามมาตรา 28-5404 อาทิ ไม่ใช้บังคับกับการค้าปลีกผ่านจดหมาย โทรศัพท์หรืออินเทอร์เน็ต⁸³ หรือพื้นที่จ่อรถยนต์ที่ไม่รับเงินสดแล้วตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2563⁸⁴ เหล่านี้เป็นต้น

4.3.3.2 ข้อเสนอทางปฏิบัติ

จากข้อเสนอเชิงหลักการข้างต้น มีประเด็นว่าระบบบังคับผู้ประกอบการธุรกิจเจ้าหนี้ในการรับชำระเงินสด (mandatory acceptance of cash) จะนำมาประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างไร? ผู้วิจัยมีข้อเสนอในทางปฏิบัติในสองประเด็นดังต่อไปนี้

(1) ประเด็นที่มาของกฎหมาย

ผู้วิจัยเสนอว่าบทบัญญัติซึ่งกำกับหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสดควรบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 เนื่องด้วยเหตุผลรองรับสองข้อ

ข้อแรก การเพิ่มเติมระบบบังคับผู้ประกอบการธุรกิจเจ้าหนี้ในการรับชำระเงินสด (mandatory acceptance of cash) ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อาจไม่สอดคล้องกับระบบของกฎหมายแพ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เนื่องจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบัญญัติกฎหมายลักษณะหนี้⁸⁵ มักมุ่งเน้นการอำนวยความสะดวกในการเสริมสร้างเนื้อหาของสัญญามากกว่าการกำกับเนื้อหาของสัญญา กรณีจะเห็นได้จาก ถ้าหากคู่สัญญาได้มีการตกลงกันไว้เป็นพิเศษในประเด็นใด กฎหมายลักษณะหนี้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อาจมีบทบัญญัติที่นำมาใช้ในการอุดช่องว่างในประเด็นนั้นได้ อาทิ หากคู่สัญญาไม่ได้ตกลงกันในประเด็นสถานที่ชำระหนี้ มาตรา 324 สามารถนำมาใช้ในการกำหนดสถานที่ชำระหนี้ได้ เช่น หากเป็นการชำระหนี้ด้วยการส่งมอบทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง ลูกหนี้จะต้องชำระหนี้ด้วยการส่งมอบทรัพย์สิน ณ สถานที่ที่ทรัพย์สินนั้นได้อยู่ในเวลาก่อนหนี้หรือในการทำสัญญาซื้อขาย หากคู่สัญญาไม่ได้ตกลงในเรื่องราคาทรัพย์สินที่ซื้อขายไว้อย่างชัดเจนและไม่ปรากฏทางปฏิบัติระหว่างคู่สัญญาในการกำหนดราคา มาตรา 487 วรรคสองวางหลักอุดช่องว่างเอาไว้ว่าให้ผู้ซื้อใช้ราคาตามสมควร

⁸³ D.C. Code, § 28-5404(1).

⁸⁴ D.C. Code, § 28-5404(2).

⁸⁵ ผู้วิจัยให้ความหมายของ “กฎหมายลักษณะหนี้” ในบทนี้ว่าหมายถึง กฎเกณฑ์ของกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่กำกับนิติสัมพันธ์ทางหนี้ที่เกิดขึ้นแล้ว ฉะนั้น กฎเกณฑ์ดังกล่าวอาจเป็นกฎเกณฑ์ที่ปรากฏอยู่ในบรรพ 1 บรรพ 2 หรือบรรพ 3 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ได้

นอกจากนี้ แม้กฎหมายลักษณะหนี้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะมีบทบัญญัติที่กำกับเนื้อหาของสัญญาไว้แล้ว คู่สัญญาอาจใช้เสรีภาพในการแสดงเจตนาตกลงให้แตกต่างหรือยกเว้นบทบัญญัตินั้นได้ตามมาตรา 151 หากบทบัญญัติดังกล่าวมิใช่กฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน โดยทั่วไป คู่สัญญาจึงสามารถตกลงยกเว้นบทบัญญัติของกฎหมายนี้เป็นอย่างอื่นได้⁸⁶ เช่น ในการทำสัญญาซื้อขาย มาตรา 457 วางหลักกำหนดให้ผู้ขายและผู้ซื้อออกค่าธรรมเนียมในการทำสัญญาคนละครึ่ง อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ผู้ขายและผู้ซื้ออาจตกลงให้ผู้ขายหรือผู้ซื้อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งออกค่าธรรมเนียมในการทำสัญญาได้ อีกทั้ง บทบาทปัจจุบันของกฎหมายลักษณะหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ได้มุ่งเน้นในการวางหลักกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคอีกด้วยเนื่องจากวางหลักอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการทำสัญญา (freedom of contract principle) ที่เปิดช่องให้คู่สัญญาฝ่ายที่มีอำนาจต่อรองเห็นว่าสามารถกำหนดทิศทางและเนื้อหาของสัญญาได้⁸⁷

ข้อที่สอง ผู้วิจัยเสนอว่าระบบบังคับผู้ประกอบการธุรกิจเจ้าหนี้ในการรับชำระเงินสด (mandatory acceptance of cash) ควรถูกบัญญัติในกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคที่มีลักษณะเป็นกฎหมายบังคับ (ius cogen) กล่าวคือ เป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน คู่สัญญาไม่สามารถตกลงยกเว้นเป็นอย่างอื่นได้ ทั้งนี้เพื่อควบคุมผู้ประกอบการไม่ให้เกิดความเสียหายต่อผู้บริโภค⁸⁸ โดยผู้วิจัยเสนอว่า ระบบดังกล่าวควรได้รับการบัญญัติในพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายสารบัญญัติที่คุ้มครองผู้บริโภคเป็นการทั่วไปในด้านราคาสินค้าและบริการ⁸⁹ แม้โดยทั่วไปแล้ว กฎหมายว่าด้วยราคาสินค้าและบริการจะให้อำนาจรัฐแทรกแซงกลไกตลาดเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคจากความผันผวนของราคาสินค้าและบริการผ่านมาตรการทั้งทางตรงและทางอ้อม⁹⁰ แต่ผู้วิจัยเห็นว่าการควบคุมวิธีการชำระราคาสินค้าและบริการเป็นกลไกการแทรกแซงโดยรัฐที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าวด้วยเช่นกัน

⁸⁶ ศนันท์กรณ โสทธิพันธุ์, คำอธิบายหลักพื้นฐานของกฎหมายเอกชน (พิมพ์ครั้งที่ 3, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2567) 407.

⁸⁷ ศนันท์กรณ โสทธิพันธุ์, คำอธิบายนิติกรรม-สัญญา (เชิงอรรถ 59) 323-329.

⁸⁸ ดาราพร ธีระวัฒน์, สัญญาผู้บริโภค (โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2559) 23.

⁸⁹ นนทวิชร์ นวตระกูลพิสุทธิ์, กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค (พิมพ์ครั้งที่ 3, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2566) 10-11.

⁹⁰ กมลชัย เวทีบุรณะ, 'ขอบเขตการใช้บังคับพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542' (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2558) 121-146.

(2) ประเด็นรายละเอียดกฎเกณฑ์ของกฎหมาย

ผู้วิจัยเสนอว่าพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 ควรได้รับการเพิ่มเติม มาตรา 31/1 เป็นบทบัญญัติที่กำกับหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการรับชำระราคาสินค้าหรือบริการจากผู้บริโภคด้วยเงินสด โดยมีเนื้อหา ดังนี้

“หากผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภคเป็นบุคคลที่อยู่เฉพาะหน้ากันในขณะที่ชำระราคาจำหน่ายสินค้าหรือบริการ ห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากผู้บริโภคด้วยเงินสด เว้นแต่ผู้ประกอบธุรกิจมีมูลอันจะอ้างกฎหมายในการปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากผู้บริโภคด้วยเงินสด

ภายใต้บังคับวรรคหนึ่ง ข้อตกลง ประกาศ หรือคำแจ้งความที่ได้ทำไว้ล่วงหน้าเพื่อให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากผู้บริโภคด้วยเงินสดมีผลตกเป็นโมฆะ”

จากร่างบทบัญญัติที่ผู้วิจัยเสนอข้างต้น ผู้วิจัยมีคำอธิบายเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

(ก) ร่างมาตรา 31/1 วรรคหนึ่ง

ร่างมาตรา 31/1 วรรคหนึ่งแห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 วางหลักกฎหมายอยู่สองข้อ ได้แก่

หลักกฎหมายข้อแรก ร่างมาตรา 31/1 วรรคหนึ่งวางหลักกำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับชำระราคาสินค้าหรือบริการจากผู้บริโภคด้วยเงินสดซึ่งตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขสองประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรก มีสัญญาจำหน่ายสินค้าหรือบริการแลกเปลี่ยนกับราคาเป็นตัวเงินระหว่างผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภค กล่าวคือ ผู้ประกอบธุรกิจเป็นผู้ทำสัญญาขายสินค้าหรือให้บริการแก่ผู้บริโภคโดยมีค่าตอบแทนเป็นเงิน เช่น ผู้ประกอบธุรกิจทำสัญญาขายอาหารหรือเครื่องดื่มแก่ผู้บริโภคหรือผู้ประกอบธุรกิจให้บริการตัดผมแก่ผู้บริโภค โดยผู้วิจัยเห็นว่าสินค้าหรือบริการนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นสินค้าหรือบริการควบคุมตามพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 เพื่อให้หลักกฎหมายที่ผู้วิจัยเสนอมีผลใช้บังคับได้อย่างกว้างขวาง โดยไม่ต้องรอประกาศกำหนดให้สินค้าหรือบริการเป็นสินค้าหรือบริการควบคุมตามมาตรา 24 วรรคหนึ่งซึ่งอาจใช้เวลาและอาจไม่ครอบคลุมสินค้าหรือบริการทุกประเภทที่ผู้บริโภคใช้อุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน

ประการที่สอง ผู้บริโภคเสนอชำระราคาสินค้าหรือบริการด้วยเงินสดต่อหน้าผู้ประกอบธุรกิจ กล่าวคือ การชำระราคาสินค้าหรือบริการตามสัญญาได้ทำเฉพาะหน้าผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้มีอำนาจรับชำระเงิน โดยการชำระราคาสินค้าหรือบริการจะต้องทำด้วยเงินสด ผู้วิจัยเสนอว่า คำว่า “เงินสด (cash)” ควรตีความให้สอดคล้องกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 196 กล่าวคือ เงินสดที่ใช้ในการชำระหนี้ อาจเป็นเงินตราของไทยซึ่งหมายถึงเงินตราที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น ได้แก่ เหรียญกษาปณ์และธนบัตรซึ่งมีหน่วยเป็นบาทตามมาตรา 6 และมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 นอกจากนี้ เงินสดที่ใช้ในการชำระหนี้ อาจเป็นเงินตราต่างประเทศก็ได้ เช่น เงินดอลลาร์สหรัฐ

เงินสดสกุลเงิน เงินสดสกุลดอลลาร์สหรัฐ ฯลฯ แต่กระนั้น เงินสดที่นำมาชำระหนี้จะต้องเป็นเงินตราที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายของประเทศนั้น ๆ ด้วย โดยผู้วิจัยวางหลักบนพื้นฐานแนวคิดที่ว่า เงินตราอันเป็นสิ่งที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) จะต้องผลิตขึ้นโดยรัฐที่อาศัยอำนาจตามกฎหมายในการผลิตเงินตรานั้น

ประเด็นที่สำคัญมีว่า หากเป็นการโอนเงินผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ อาทิ การชำระเงินผ่านการโอนเงินในระบบ Prompt Pay หรือชำระโดยใช้บัตรเดบิต ซึ่งเจ้าหนี้ได้รับยอดเงินทันที กรณีจะถือว่าเป็นการชำระหนี้ด้วยเงินสดตามนัยร่างมาตรา 31/1 วรรคหนึ่งหรือไม่? ในบางระบบกฎหมาย อาทิ ระบบกฎหมายอังกฤษ ศาลรวมถึงนักกฎหมายตีความคำว่า “การชำระด้วยเงินสด (payment in cash)” ว่าหมายถึง การชำระเงินด้วยวิธีการที่ยอมรับในทางการค้าพาณิชย์ว่าเป็นการโอนยอดเงินให้ผู้รับโอนโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ ในการใช้ยอดเงินนั้น ฉะนั้น การโอนเงินทางธนาคารอิเล็กทรอนิกส์หรือชำระผ่านบัตรเดบิตย่อมเทียบได้กับการชำระเงินสด แต่การชำระด้วยเช็คไม่ใช่การชำระเงินสด⁹¹

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยเสนอว่าเงินสดของไทยหรือต่างประเทศที่ใช้ชำระหนี้ตามนัยของร่างมาตรา 31/1 หมายถึง เงินตราซึ่งอยู่ในรูปของทรัพย์สินที่มีรูปร่าง กล่าวคือ เหรียญกษาปณ์และธนบัตรเท่านั้น การชำระหนี้เงินทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการโอนเงินทางธนาคารอิเล็กทรอนิกส์มิใช่การส่งมอบเงินตราตามกฎหมาย หากแต่เป็นวิธีการโอนยอดหรือมูลค่าเงินจากบัญชีธนาคารหรือสถาบันการเงินที่ผู้โอนมีสิทธิเรียกร้องไปยังบัญชีธนาคารหรือสถาบันการเงินที่ผู้รับโอนมีสิทธิเรียกร้องทางระบบอิเล็กทรอนิกส์⁹² หรือการชำระโดยบัตรเดบิตก็มีลักษณะของการหักยอดในบัญชีธนาคารผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อชำระค่าสินค้าหรือบริการในทันที (pay now)⁹³ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์จะต้องทำผ่านบริการของธนาคารหรือสถาบันการเงินที่ผู้โอนและผู้รับโอนมีสิทธิเรียกร้องอยู่

นอกจากนี้ การชำระราคาด้วยเงินสดจะต้องกระทำการระหว่างที่ผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจอยู่เฉพาะหน้ากันในขณะที่ชำระหนี้เท่านั้น ยกตัวอย่าง นาย A ผู้บริโภคไปที่ร้านค้าของนาย B ตกลงเข้าทำสัญญาซื้อไข่ไก่เบอร์ 0 หนึ่งแผงราคา 117 บาท หากนาย A รับมอบไข่ไก่และส่งมอบเงินสดตามราคาที่ตกลงกันต่อหน้านาย B นาย B มีหน้าที่รับชำระจากนาย A ตามมาตรา 31/1 ในทางกลับกัน หากมีการตกลง

⁹¹ Charles Proctor (เชิงอรรถ 71) 184.

⁹² Julia Kagan, ‘What Is a Wire Transfer? How It Works, Safety, and Fees’ (Investopedia, 20 February 2024) <<https://www.investopedia.com/terms/w/wiretransfer.asp>> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

⁹³ ‘บัตรเดบิต’ (ธนาคารแห่งประเทศไทย ไม่ปรากฏวันเผยแพร่) <<https://www.bot.or.th/th/satang-story/digital-fin-lit/debit.html>> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

ทำสัญญาที่การชำระหนี้เงินเกิดขึ้นในเวลาและผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้และผู้บริโภคถูกหนี้ไม่อยู่เฉพาะหน้ากัน เช่น การทำสัญญาซื้อสินค้าในระบบออนไลน์ซึ่งมีช่องทางเลือกให้ชำระเงินทันทีที่สั่งซื้อสินค้า กรณีย่อมไม่นำร่างมาตรา 31/1 มาใช้บังคับเพราะการชำระเงินไม่ได้เกิดระหว่างบุคคลผู้อยู่เฉพาะหน้า ส่วนการชำระหนี้เงินจะทำโดยประการใดนั้น ย่อมเป็นไปตามที่คู่สัญญาดตกลงกัน เช่น การชำระผ่าน QR Code ชำระเงินหรือผ่านบัตรเครดิต ในแง่นี้ การค้าพาณิชย์ทางอิเล็กทรอนิกส์ย่อมไม่ถูกระทบจากร่างมาตรา 31/1 แต่กระนั้น หากผู้ซื้อเลือกช่องทางชำระเงินปลายทาง (cash on delivery) กรณีนี้จะนำร่างมาตรา 31/1 มาใช้บังคับโดยถือว่า ผู้ขนส่งเป็นตัวแทนในการรับชำระหนี้ของผู้ขายเจ้าหนี้ ฉะนั้น หากผู้ซื้อประสงค์จะชำระราคาปลายทางด้วยเงินสด ผู้ขนส่งจะต้องยอมรับชำระหนี้ ยกเว้นมีเหตุปฏิเสธไม่รับชำระราคาด้วยเงินสดดังกล่าวต่อไป

หลักกฎหมายข้อที่สอง ร่างมาตรา 31/1 วรรคหนึ่งสร้างข้อยกเว้นเปิดช่องให้ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระราคาสินค้าหรือบริการด้วยเงินสด หากผู้ประกอบธุรกิจมี “มูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้” กล่าวคือ ผู้ประกอบธุรกิจมีเหตุผลอันชอบธรรม (legitimate grounds) ในการปฏิเสธไม่รับชำระราคาด้วยเงินสดซึ่งอาจเกิดได้ในสองกรณี

กรณีแรก ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระราคาด้วยเงินสดได้โดยอาศัยอำนาจของกฎหมายบัญญัติ อาทิ การชำระหนี้ด้วยเงินสดแต่เพียงบางส่วน ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ได้โดยอาศัยอำนาจตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ยกตัวอย่าง นาย A ผู้ประกอบธุรกิจทำสัญญาขายข้าวสารหอมมะลิให้แก่ นาย B ผู้บริโภคหนึ่งกระสอบ ราคา 1,125 บาท หากนาย B เสนอชำระราคาด้วยเงินสดจำนวน 1,000 บาท นาย A มีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระเงินสดได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 320

หรือในการชำระหนี้เงินด้วยเหรียญกษาปณ์ กฎหมายเงินตราของไทยได้จำกัดจำนวนเหรียญกษาปณ์ที่ใช้ชำระหนี้ได้ เช่น กฎกระทรวง ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ข้อ 1. กำหนดว่า เหรียญกษาปณ์ราคาหนึ่งบาทเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 500 บาท หรือกฎกระทรวง ฉบับที่ 53 (พ.ศ. 2523) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ข้อ 3. กำหนดให้เหรียญกษาปณ์ทองขาวเคลือบสีทองแดงราคาห้าบาทเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 500 บาท หรือกฎกระทรวง ฉบับที่ 100 (พ.ศ. 2533) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ข้อ 2. กำหนดให้เหรียญกษาปณ์ราคาสิบบาทเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 1,000 บาท ดังนั้น หากผู้บริโภคถูกหนี้นำเหรียญกษาปณ์มาชำระเกินกว่าที่กฎหมายอนุญาต ผู้ประกอบธุรกิจย่อมมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระราคาได้ ยกตัวอย่าง นาย A ผู้ประกอบธุรกิจขายข้าวสารหอมมะลิให้แก่ นาย B ผู้บริโภคหนึ่งกระสอบ ราคา 1,125 บาท หากนาย B

เสนอชำระราคาทั้งหมดด้วยเหรียญกษาปณ์ราคาสิบบาท ผู้ประกอบธุรกิจย่อมปฏิเสธไม่รับชำระราคาด้วยเหรียญกษาปณ์ราคาสิบบาทได้

กรณีที่สอง ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระราคาด้วยเงินสดได้โดยมีเหตุผลอันสมควรอื่น ๆ แม้ไม่ได้มีกฎหมายบัญญัติไว้ อาทิ

เหตุผลเรื่องความปลอดภัย กล่าวคือ การส่งมอบเงินสดมูลค่าสูงอาจทำให้ผู้ประกอบธุรกิจตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้ ยกตัวอย่าง นาย A ทำสัญญาซื้อข้าวสารหอมมะลิจากนาย B ผู้ประกอบธุรกิจ ข้าวจำนวน 10 กระสอบในราคา 10,000 บาท กำหนดส่งมอบที่โกดังข้าวสารของนาย B ในวันที่ 1 เมษายน 2568 เมื่อถึงกำหนด นาย A ไปพบนาย B กรณีนี้ นาย A มีสิทธิชำระราคา 10,000 บาทด้วยเงินสดโดยนาย B มีหน้าที่รับชำระเงินสด เว้นแต่นาย B จะอ้างว่าโกดังของตนตั้งอยู่ในชนบทห่างไกลชุมชน และมีเหตุซึ่งทรัพย์สินเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง กรณีนี้ย่อมเป็นเหตุผลอันชอบธรรมเรื่องความปลอดภัยที่ทำให้นาย B มีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากนาย A ด้วยเงินสดได้ ในกรณีนี้ คู่สัญญาต้องมาตกลงกันเกี่ยวกับวิธีการชำระหนี้ที่สมบูรณ์อีกครั้ง

เหตุผลเรื่องก่อภาระแก่ผู้ประกอบธุรกิจเกินสมควร กล่าวคือ การชำระเงินสดในบางสถานการณ์ อาจก่อให้เกิดภาระแก่ผู้ประกอบธุรกิจอย่างมาก ยกตัวอย่างการซื้อข้าวสารหอมมะลิข้างต้น หากนาย A นำธนบัตรมูลค่า 20 บาทจำนวน 500 ฉบับมาชำระ หากก่อให้เกิดภาระหรือค่าใช้จ่ายโดยไม่สมควรแก่นาย B ในการตรวจนับและจัดเก็บเงินสด นาย B อาจปฏิเสธไม่รับชำระราคาข้าวสารหอมมะลิด้วยเงินสดจำนวนดังกล่าวได้ โดยนาย A อาจเปลี่ยนการชำระเงินเป็นการส่งมอบธนบัตรมูลค่า 1,000 บาทจำนวน 10 ฉบับแทนซึ่งนาย B มีหน้าที่ต้องรับชำระตามหลักกฎหมายที่เสนอ

เหตุผลเรื่องมูลค่าเงินสดแตกต่างจากมูลหนี้อย่างมาก กล่าวคือ ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิปฏิเสธหากผู้บริโภคนำเงินสดที่มูลค่า (face value) แตกต่างจากหนี้ที่ต้องชำระอย่างมีนัยสำคัญมาส่งมอบ อาทิ นาย A ทำสัญญาซื้อหนังสือพิมพ์จากร้านค้าของนาย B จำนวน 1 ฉบับ ราคาฉบับละ 10 บาท แต่นาย A ส่งมอบธนบัตรมูลค่า 1,000 บาทให้แก่ นาย B กรณีนี้ นาย B มีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดดังกล่าวได้ ทำให้นาย A จะต้องหาเงินสดในมูลค่าเดียวกันหรือใกล้เคียงกับมูลหนี้มาชำระอีกครั้ง เช่น ส่งมอบเหรียญกษาปณ์มูลค่า 10 บาทหรือธนบัตรมูลค่า 20 บาท หรือทำความตกลงชำระหนี้ด้วยวิธีอื่น

เหตุผลอื่นที่ชอบธรรม อาทิ การชำระหนี้ที่อยู่ภายใต้การกำกับของกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน แม้ประเทศไทยยังไม่มีข้อจำกัดการใช้เงินสดภายใต้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 อย่างในกฎหมายของประเทศเบลเยียม แต่การใช้เงินสดจำนวนมากในบางกรณีอาจอยู่ภายใต้การติดตามของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น กฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน กำหนดให้สำนักงานที่ดินกรุงเทพมหานคร สำนักงานที่ดินจังหวัด สำนักงานที่ดินสาขา และสำนักงานที่ดินอำเภอ มีหน้าที่ต้องรายงานต่อสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน เมื่อปรากฏว่ามีการขอ

จดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ที่สถาบันการเงินมิได้เป็นคู่กรณีและที่มีลักษณะมีการชำระด้วยเงินสดเป็นจำนวนเกินกว่าที่กำหนดในกฎกระทรวง กล่าวคือ เกินกว่า 2 ล้านบาทขึ้นไป⁹⁴ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า หากเป็นกรณีที่ผู้บริโภคถูกหนี้ชำระหนี้ด้วยเงินสดที่อาจอยู่ภายใต้การกำกับติดตามของกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้สามารถอ้างเป็นเหตุผลอันชอบธรรมในการปฏิเสธไม่รับชำระราคาด้วยเงินสดเนื่องจากส่อให้เห็นถึงเจตนาที่ไม่สุจริต

หรือการชำระหนี้ที่มีลักษณะขัดต่อหลักสุจริต กล่าวคือ มาตรา 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นบทบัญญัติที่รองรับหลักสุจริตในฐานะหลักกฎหมายทั่วไปซึ่งนำมาใช้ในการควบคุมหรือสกัดกั้นการใช้สิทธิในทางที่ไม่ชอบธรรมหรืออาจเกิดความเสียหายต่อผู้อื่นได้⁹⁵ ฉะนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า หากผู้บริโภคใช้สิทธิชำระหนี้ด้วยเงินสดในลักษณะไม่สุจริต ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้อาจปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ได้ เช่น การเสนอชำระราคารถยนต์ที่ตกลงซื้อขายกัน 25 ล้านบาทด้วยเงินสด การใช้เงินสดจำนวนมาก เช่นนั้นย่อมสื่อพฤติการณ์ของผู้บริโภคในการได้เงินสดมาในทางที่มีชอบด้วยกฎหมาย เช่น อาจได้เงินสดมาจากธุรกิจพนันออนไลน์หรือขายยาเสพติด ซึ่งการรับชำระหนี้ดังกล่าวอาจมีส่วนในการสนับสนุนกิจกรรมที่มีชอบด้วยกฎหมายนั้นให้ดำเนินและมีผลกระทบต่อสังคมต่อไปได้ เว้นแต่ลูกหนี้จะพิสูจน์เป็นอย่างอื่นได้ เช่น พิสูจน์ว่ามีเงินสดจำนวนมากที่มาจากธุรกรรมหรือนิติกรรมที่กระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย

(ข) ร่างมาตรา 31/1 วรรคสอง

ด้วยเหตุที่ผู้วิจัยพบว่าในทางปฏิบัติ ผู้ประกอบธุรกิจอาจตกลงกับผู้บริโภคเพื่อปฏิเสธไม่รับชำระสินค้าหรือบริการด้วยเงินสดซึ่งผู้บริโภคต้องจำยอมเพราะมีอำนาจต่อรองน้อยกว่าผู้ประกอบธุรกิจ หรือผู้ประกอบธุรกิจแสดงเจตนาฝ่ายเดียวล่วงหน้าผ่านประกาศ ณ สถานประกอบการเพื่อไม่รับชำระราคาด้วยเงินสดดังตัวอย่างด้านล่างนี้

⁹⁴ กฎกระทรวงฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2543) ออกตามความในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542, ข้อ 1(1).

⁹⁵ กิตติศักดิ์ ประกติ (เชิงอรรถ 43) 93.

ภาพที่ 1 : ประกาศไม่รับชำระเงินสด ณ สถานประกอบการ Sashimi Lovers สาขาราชบุรี

เพื่อให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายของความตกลงระหว่างผู้ประกอบการและผู้บริโภคในการจำหน่ายสินค้าหรือบริการหรือการแสดงฝ่ายเดียวของผู้ประกอบการในรูปแบบของประกาศหรือคำแจ้งความที่ได้ทำไว้ล่วงหน้าสำหรับการจำหน่ายสินค้าหรือบริการ ผู้วิจัยจึงเสนอให้บัญญัติวรรคสองของร่างมาตรา 31/1 กำหนดให้การแสดงเจตนาดังกล่าวนั้นมีผลตกเป็นโมฆะ กล่าวคือ เสียเปล่าไม่มีผลใด ๆ ในทางกฎหมาย ฉะนั้น ผู้ประกอบการจึงไม่อาจอ้างข้อตกลงหรือประกาศฝ่ายเดียวเพื่อปฏิเสธไม่รับชำระเงินสดได้ ส่วนสิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับการรับชำระราคาสินค้าหรือบริการจะเป็นประการใดนั้นให้กลับไปพิจารณาวรรคหนึ่งของร่างมาตรา 31/1 ซึ่งผู้ประกอบการอาจปฏิเสธการชำระหนี้ด้วยเงินสดได้หากมีมูลเหตุอันชอบธรรมที่จะอ้างได้ ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าร่างมาตรา 31/1 ที่ผู้วิจัยเสนอเป็นบทบังคับหรือกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนตามนัยของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 151 ที่คู่กรณีไม่อาจแสดงเจตนาดกกลงยกเว้นกันเป็นอย่างอื่นได้ การที่บทบัญญัติมีลักษณะเช่นว่านั้นย่อมทำให้การรับชำระเงินสดเพื่อสินค้าหรือบริการเป็นระบบบังคับอย่างเช่นในระบบกฎหมายเบลเยียมนั่นเอง

5. ความส่งท้าย

บทที่ 3 เริ่มจากนำเสนอให้เห็นว่าระบบกฎหมายเบลเยียมมีหลักกฎหมายตามประมวลกฎหมายเศรษฐกิจที่กำกับหน้าที่ของผู้ประกอบการในการรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด หน้าที่ดังกล่าวเป็นหน้าที่ที่กฎหมายบังคับซึ่งตกลงยกเว้นเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เว้นแต่ผู้ประกอบการจะมีสิทธิปฏิเสธรับเงินสด

โดยข้อยกเว้นที่กฎหมายกำหนด ต่างจากระบบกฎหมายไทยที่ปราศจากหลักการทำนองเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ หน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดในระบบกฎหมายไทยจึงเป็นหน้าที่ที่สันนิษฐานเอาไว้ก่อนซึ่งคู่สัญญาสามารถตกลงยกเว้นเป็นอย่างอื่นได้และข้อตกลงนั้นใช้บังคับได้ไม่ตกเป็นโมฆะ อย่างไรก็ดี เพื่อให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับหลัก legal tender ของเงินตราในระบบกฎหมายไทยและเป็นการคุ้มครองผู้บริโภคในกลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจ ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการเพิ่มเติมพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 31/1 เพื่อกำหนดให้มีหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด เว้นแต่ผู้ประกอบธุรกิจจะปฏิเสธโดยอ้างมูลเหตุอันชอบธรรมได้ รวมไปถึงกำหนดให้ข้อตกลงระหว่างผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภค และประกาศฝ่ายเดียวที่ทำไว้ล่วงหน้าโดยผู้ประกอบธุรกิจ เพื่อปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดมีผลตกเป็นโมฆะเพื่อความชัดเจนในสถานะทางกฎหมาย

บทที่ 4

สรุปและเสนอแนะ

1. ความนำ

ในบทที่ 1 ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามพื้นฐานของงานวิจัยเอาไว้ว่า “ผู้ประกอบการธุรกิจในฐานะเจ้าหนี้ในมูลหนี้เงินมีหน้าที่ยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคในฐานะลูกหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ เพียงไร” โดยคำถามดังกล่าวได้ถูกทำให้เป็นคำถามย่อยสองข้อ กล่าวคือ (1) หากไม่มีข้อตกลงปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดอย่างชัดเจน ผู้ประกอบการธุรกิจ (เจ้าหนี้ในมูลหนี้เงิน) มีสิทธิปฏิเสธการชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ เพียงไร และ (2) หากมีข้อตกลงปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดอย่างชัดเจน ผู้ประกอบการธุรกิจ (เจ้าหนี้ในมูลหนี้เงิน) มีสิทธิปฏิเสธการชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ เพียงไร ในบทสุดท้ายนี้ ผู้วิจัยจะสรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อตอบคำถามดังกล่าวและข้อเสนอแนะอันเป็นผลมาจากการวิเคราะห์หลังจากการเปรียบเทียบกฎหมายในบทที่ผ่านมา รวมถึงทั้งท้ายประเด็นที่อาจนำไปศึกษาวิจัยเพิ่มเติมต่อไปได้

2. ข้อสรุป

ในระบบกฎหมายเบลเยียม ไม่ว่าจะมิข้อตกลงหรือไม่ข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบการธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสด ผู้ประกอบการธุรกิจมีหน้าที่ที่กฎหมายบังคับให้รับเงินสดเสมอ (mandatory acceptance of cash) กล่าวคือ ผู้ประกอบการธุรกิจเจ้าหนี้มีหน้าที่ต้องรับชำระเงินสด (cash) จากผู้บริโภคลูกหนี้ ไม่ว่าจะเป็ณธนบัตรหรือเหรียญกษาปณ์สกุลยูโร แต่เฉพาะการชำระเงินสดที่ผู้บริโภคและผู้ประกอบการธุรกิจอยู่ซึ่งหน้ากันในขณะที่ชำระหนี้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม กฎหมายได้กำหนดข้อยกเว้นเปิดช่องให้ผู้ประกอบการธุรกิจไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ ถ้าหาก (1) มีข้อห้ามหรือข้อจำกัดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด (2) มีเหตุผลชั่วคราวเรื่องความปลอดภัย และ (3) มูลค่าธนบัตรไม่ได้สัดส่วนกับมูลหนี้ แนวคิดในระบบกฎหมายเบลเยียมสอดคล้องกับแนวทางของสหภาพยุโรปดังจะเห็นได้ว่าการที่ European Commission ได้เสนอร่าง EU Regulation on the legal tender of euro banknotes and coins เพื่อกำหนดหน้าที่รับชำระเงินสดเป็นหลักการทั่วไป

ในระบบกฎหมายไทย โดยทั่วไป ผู้ประกอบการธุรกิจมีหน้าที่รับชำระราคาสินค้าหรือบริการจากผู้บริโภคด้วยเงินสด กล่าวคือ การชำระด้วยเงินตราตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 และหากไม่มีข้อตกลงกับผู้บริโภคโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยาย ผู้ประกอบการธุรกิจไม่มีสิทธิปฏิเสธการชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกหนี้ด้วยเงินสด ฉะนั้น หากผู้บริโภคเสนอชำระหนี้ราคาสินค้าหรือบริการด้วยเงินสดแล้ว ย่อมถือได้ว่า

ผู้บริโภคเสนอจะชำระหนี้ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 215 และไม่ใช่ว่าการชำระหนี้ที่เป็นอย่างอื่นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 320 หากผู้ประกอบการธุรกิจปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ย่อมตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด ยกเว้นผู้ประกอบการธุรกิจมีมูลอันจะอ้างตามกฎหมายเพื่อไม่รับเงินสดได้ อาทิ การชำระหนี้ของผู้บริโภคเป็นไปโดยไม่สุจริตหรือเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายว่าด้วยเงินตรา

อย่างไรก็ดี ระบบกฎหมายไทยไม่ได้ใช้ระบบบังคับชำระเงินสดอย่างในประเทศเบลเยียม ด้วยเหตุนี้ ผู้ประกอบการธุรกิจบางรายจึงมักทำความตกลงให้ผู้บริโภคชำระหนี้เงินด้วยวิธีการอื่นนอกจากการใช้เงินสดชำระหนี้ กรณีเช่นนี้นี้ย่อมต้องบังคับไปตามข้อตกลงนั้น ยกตัวอย่าง หากมีข้อตกลงว่าผู้บริโภคต้องโอนชำระเงินผ่าน QR Code Prompt Pay หรือชำระด้วยบัตรเครดิต/เครดิต ฯลฯ ผู้บริโภคย่อมต้องปฏิบัติตาม ยกเว้นผู้บริโภคต่อสู้ได้ว่าข้อตกลงนั้นจัดเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ซึ่งศาลสามารถพิพากษาให้ข้อตกลงนั้นใช้บังคับได้เท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีได้ แต่กระนั้น การจะกล่าวอ้างสิทธิดังกล่าวได้ก็ต้องผ่านการฟ้องร้องผู้ประกอบการธุรกิจเป็นข้อพิพาทไปยังศาลหรือยกข้อต่อสู้ในกรณีผู้บริโภคถูกผู้ประกอบการธุรกิจฟ้องร้องซึ่งเกิดได้ยากในทางปฏิบัติ

3. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายของประเทศเบลเยียมและประเทศไทย ผู้วิจัยได้สร้างข้อเสนอในเชิงหลักการและในทางปฏิบัติดังต่อไปนี้

3.1 ข้อเสนอแนะเชิงหลักการ

ผู้วิจัยเสนอว่าระบบกฎหมายไทยควรรับรอง “ระบบบังคับรับชำระเงินสด (mandatory acceptance of cash)” กล่าวคือ ระบบที่บังคับผู้ประกอบการธุรกิจเจ้าหนี้รับชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกหนี้ด้วยเงินตราและมีข้อยกเว้นได้ในกรณีมีมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ โดยมีเหตุผลเบื้องหลังที่สำคัญสองข้อคือ (1) เพื่อให้หลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายที่ประเทศไทยได้รับรองไว้อย่างชัดเจนผ่านพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 มีผลใช้บังคับได้จริงในทางปฏิบัติ และ (2) เพื่อจัดการเลือกปฏิบัติทางอ้อมต่อผู้บริโภคที่อยู่ในกลุ่มเปราะบางทางการเงินหรือเศรษฐกิจ เช่น ผู้สูงอายุที่ไม่มีทักษะทางเทคโนโลยี ผู้พิการ เด็ก เยาวชน คนยากจน ผู้อพยพลี้ภัย ฯลฯ

3.2 ข้อเสนอแนะทางปฏิบัติ

จากหลักการในหัวข้อที่ 3.1 ผู้วิจัยเสนอให้เพิ่มเติมพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 31/1 เพื่อเป็นบทบัญญัติกำกับหน้าที่ของผู้ประกอบการธุรกิจในการรับชำระราคาสินค้าหรือบริการจากผู้บริโภคด้วยเงินสด โดยมีเนื้อหาดังนี้

“หากผู้ประกอบการและผู้บริโภคเป็นบุคคลผู้อยู่เฉพาะหน้ากันในขณะที่ชำระราคาจำหน่ายสินค้าหรือบริการ ห้ามมิให้ผู้ประกอบการปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากผู้บริโภคด้วยเงินสด เว้นแต่ผู้ประกอบการมีมูลอันจะอ้างกฎหมายในการปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากผู้บริโภคด้วยเงินสด

ภายใต้บังคับวรรคหนึ่ง ข้อตกลง ประกาศ หรือคำสั่งความที่ได้ทำไว้ล่วงหน้าเพื่อให้สิทธิผู้ประกอบการปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากผู้บริโภคด้วยเงินสดมีผลตกเป็นโมฆะ”

4. ความส่งท้าย

งานวิจัยชิ้นนี้จำกัดขอบเขตเฉพาะการตอบคำถามวิจัยและสร้างข้อเสนอเพิ่มเติมกฎหมายในประเด็นหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบการจากมุมมองเชิงกฎหมายเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายของประเทศเบลเยียมและประเทศไทยเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยจึงเปิดช่องให้มีการศึกษาวิจัยในประเด็นอื่น ๆ ต่อไปได้ อาทิ การศึกษาในเชิงสังคมวิทยากฎหมายเพื่อประเมินข้อเสนอของผู้วิจัยด้วยงานวิจัยในเชิงคุณภาพ (qualitative research) หรืองานวิจัยในเชิงประจักษ์ (quantitative research) ว่าจะส่งผลกระทบหรือผลต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคหรือต่อการประกอบการจำหน่ายสินค้าหรือบริการในประเทศไทยแค่ไหน เพียงใด หรือการศึกษาวิจัยในเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับมูลเหตุอื่น ๆ ที่ผู้ประกอบการปฏิเสธสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ หรือการศึกษาในเชิงนิติเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับวงเงินของมูลหนี้ที่ผู้บริโภคมีสิทธิบังคับให้ผู้ประกอบการรับชำระหนี้ด้วยเงินสด เหล่านี้ยังเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าหากได้มีการศึกษาเพิ่มเติมจะทำให้ข้อเสนอของงานวิจัยชิ้นนี้มีความสมบูรณ์และเป็นประโยชน์ตามที่มุ่งหมายในงานมากขึ้น

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

ตำรา/หนังสือ

กร ชัยธีระเวท, *ประวัติศาสตร์เนเธอร์แลนด์และเบลเยียมฉบับกระชับ* (สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ 2564).

กรมศิลปากร, *เหรียญกระษาปณ์ในประเทศไทย* (โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ 2517).

_____, *ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย* (กรมศิลปากร 2548).

_____, *เหรียญกระษาปณ์ในประเทศไทย* (โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ 2517).

กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ, *สรุปผลที่สำคัญการทำงานของผู้อยู่อาศัยในประเทศไทย พ.ศ. 2566* (กองสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2567).

กิตติศักดิ์ ปรกติ, *หลักสุจริตและเหตุเหนือความคาดหมายในการชำระหนี้* (สำนักพิมพ์วิญญูชน 2554).

คณิตร์ แสงโชติ, *เงิน: อดีต, ปัจจุบัน และ อนาคต* (แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม คนไทย 4.0 คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2565).

จำรูญ มณีวัต, 'เงินเก่า' ใน *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายประหัด กลั่นกรอง* (ปากเกล็ดการพิมพ์ 2521).

จิต เศรษฐบุตร, *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและสัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 7, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2556).

_____, *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะหนี้* (พิมพ์ครั้งที่ 21, ดาราพร ธีระวัฒน์ แก้ไขเพิ่มเติม, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2556).

เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม, *หลักกฎหมายสัญญาทางพาณิชย์ : เช่าทรัพย์สิน เช่าซื้อ* (โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2566).

ดนัย ไชยโยธา, *พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย เล่ม 1* (สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ 2543).

ดาราพร ธีระวัฒน์, *สัญญาผู้บริโภค* (โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2559).

_____, *กฎหมายหนี้ : หลักทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 5, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2567).

ตุ้ย เหล่าสุนทร, *เหรียญกษาปณ์เมืองไทยและกระดาษเงิน* (ประเสริฐการพิมพ์ 2515).

ทองสุข พูนจิตรผ่อง, *เรื่องของธนบัตร* (โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ 2510).

ธิดา สารยา, *อารยธรรมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 3, สำนักพิมพ์เมืองโบราณ 2552).

นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ์, *กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค* (พิมพ์ครั้งที่ 3, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2566).

_____, *สัญญาผู้บริโภค ข้อพิพาทผู้บริโภคและคดีผู้บริโภค* (โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2567)

นวรรตน์ เลขะกุล, *พดด้วงและเบี้ยหยอในระบบเงินตราไทย* (สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2555).

บุรณ์เมตต์ วิวัฒนากุล, *ทำความเข้าใจธุรกิจ B2C e-Commerce: รูปแบบธุรกิจ รูปแบบการชำระเงิน และวิธีการติดตามภาวะตลาด* (ธนาคารแห่งประเทศไทย 2564).

ประเสริฐ ณ นคร, *มั่งรายศาสตร์* (โรงพิมพ์เลี้ยงเชิงจงเจริญ 2514).

ไพฑิต เอกจริยกรและณัฐนิชา เอกจริยกร, *คำอธิบายซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้* (พิมพ์ครั้งที่ 13, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2568).

_____, *คำอธิบายจ้างแรงงาน จ้างทำของ รับชน* (พิมพ์ครั้งที่ 18, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2568)

ไพโรจน์ วายภาพ, *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้* (พิมพ์ครั้งที่ 14, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2566).

ศันท์กรณ โสทธิพันธุ์, *คำอธิบายนิติกรรม-สัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 27, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2568).

_____, *คำอธิบายหลักพื้นฐานของกฎหมายเอกชน* (พิมพ์ครั้งที่ 3, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2567).

ศักดิ์ สอนงชาติ, *คำอธิบายนิติกรรมและสัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 11, สำนักพิมพ์นิติบรรณการ 2557).

สตัป ธีระบุตร, *เงินพดด้วง* (โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ 2535).

สร้อยดี อ่องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา* (พิมพ์ครั้งที่ 13, สำนักพิมพ์อมรินทร์ 2566).

เสนีย์ ปราโมช, *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1 (ภาค 1-2)* (มุรินทร์พจนาน ประปรุงแก้ไข, สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561).

แสวง บุญเฉลิมวิภาสและอดิรุจ ต้นบุญเจริญ, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 19, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2563).

โสภณ รัตนกร, *คำอธิบายกฎหมายลักษณะหนี้* (พิมพ์ครั้งที่ 11, สำนักพิมพ์นิติบรรณการ 2556).

สำนักบริหารเงินตรา กรมธนารักษ์, *วิวัฒนาการเงินตราไทย* (บริษัท ดาวฤกษ์ จำกัด 2545).

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, *ปฐกถาโฆษณา ภาคที่ 11 เรื่องเงินตราสยาม (เหรียญ)* (โรงพิมพ์อักษรนิติ 2479).

หลวงสุทิวาหนฤพุฒิ, *คำบรรยายประวัติศาสตร์กฎหมาย* (พิมพ์ครั้งที่ 7, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2517).

งานวิจัย/วิทยานิพนธ์

- กมลชัย เวทีบุรณะ, ‘ขอบเขตการใช้บังคับพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2558).
- คณิน คชไกร, ระบบการชำระเงินแบบอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติกับการเข้าสู่สังคมปราศจากเงินสดในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562).
- ชนกานต์ สึงสีแก้ว, ความผิดฐานเลือกปฏิบัติ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2559).
- อธิป จันทน์โรจน์, การเลือกปฏิบัติเพราะเหตุความพิการกับกฎหมายระหว่างประเทศ: ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2549).

บทความวิชาการ

- จุมพล แดงสกุล, ‘ลักษณะทางกฎหมายของหนี้เงิน’ ใน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 60 ปี ดาราพร (โรงพิมพ์เดือนตุลา 2555).
- เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม, ‘หลักการตีความสัญญา’ (2559) เล่มที่ 72 ตอน 2 บทบัณฑิตย 54.
- ประชุม โฉมฉาย, ‘emptio venditio และ locatio Conductio : ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับหนี้ในกฎหมายโรมัน’ ใน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รวมบทความในโอกาสครบรอบ 72 ปี ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ (โรงพิมพ์เดือนตุลา 2543).
- สุนทร คำยอด, ‘เงินแถบ : เงินตรา ประวัติศาสตร์ อำนาจ และพิธีกรรม’ (2563) 14(1) วารสารช่วงฝน 112.

เอกสารภาษาต่างประเทศ

ตำรา/หนังสือ

- BelgisChe Kamer van Volksvertegenwoordigers, *WETSONTWERP houdende diverse bepalingen inzake Economie* (9 november 2023).
- Charles Proctor, *Mann on the Legal Aspect of Money* (7th edn, Oxford University Press 2012).
- David Fox and Wolfgang Ernst (Eds), *Money in the Western Legal Tradition : Middle Ages to Bretton Woods* (Oxford University Press, 2016).

- Eric Dirix, 'Belgium' in Jan M Smits, *Elgar Encyclopedia of Comparative Law: Vol.1* (Edward Elgar Publishing 2023).
- Fabian Amtenbrink and Hans Vedder, *European Union Law: A Textbook* (Eleven International Publishing 2021).
- FPS Economy, SMEs, Self-Employed and Energy, *Legal Limitations of Cash Payments* (Séverine Waterbley 2024).
- Frederic S Mishkin, *The Economics of Money, Banking and Financial markets* (13th edn, Global Edition, Pearson Education Limited 2022).
- Jaakko Husa, *Introduction to Comparative Law* (2nd edn, Hart Publishing 2023).
- Jan M Smits, 'What Is Legal Doctrine?: On The Aims and Methods of Legal-Dogmatic Research' in Rob van Gestel, Hans-W Micklitz, and Edward L Rubin (eds), *Rethinking Legal Scholarship: A Transatlantic Dialogue* (Cambridge University Press 2017).
- Mathias Siems, *Comparative Law* (3rd edn, Cambridge University Press 2022).
- Martin Parker (Ed), *Life After Covid-19* (Bristol University Press, 2021).
- Paul Craig and Gránne de Búrca, *EU Law: Text, Cases, and Materials* (7th edn, Oxford University Press 2020).

บทความวิชาการ

- Benjamin Geva, 'From Commodity to Currency in Ancient History – O Commerce, Tyranny, and the Modern Law of Money' (1987) 25(1) Osgoode Hall Law Journal 115.
- C D Lawton, 'What is Money?' (1872) 6(3) Western Jurist 114.
- Dimitar Stoyanov, 'Causa and Consideration – A Comparative Overview' (2016) 23(1) Lex ET Scientia International Journal 14.
- Fransiska Ari Indrawati, 'AN IDEAL LEGAL TENDER FOR THE DIGITAL ERA' (2023) Vol.2(3) Journal of Central Banking Law and Institutions 373.
- Irina Cvetko, 'The Abolition of the Concept of "Causa" in French Civil Law' (2021) 26(5) Bialostockie Studia Prawnicze 91.
- James Gordley and Hao Jiang, 'The Lost Doctrines of *Causa* and the Incoherence of Contemporary Contract Law' (2024) 98(5) Tulane Law Review 1023.
- Kristian Bankov, 'From Gold to Futurity: A Semiotic Overview on Trust, Legal Tender

and Fiat Money' (2019) 29(3) Social Semiotics 336.

Phanor J Eder, 'Legal Theories of Money' (1934-1935) 20(1) Cornell Law Quarterly 52.

Roustam Vakhitov and Iaroslav Vakhitov, 'The Concept of Money' (2002) 28(1) Review of Central and East European Law 103.

Sergio Luis Náñez Alonso and others, 'El Salvador: an analysis of the monetary integration law and the bitcoin law' (2024) 44(1) Brazilian Journal of Political Economy 189.

Šime Jozipović, Marko Perkušić and Nina Mladinić, 'A COMPARATIVE REVIEW OF THE LEGAL STATUS OF NATIONAL CRYPTOCURRENCIES AND CBDCs: A LEGAL TENDER OR JUST ANOTHER MEANS OF PAYMENT' (2024) 40 Pravni Vjesnik 77.